

n a š e p l a n i n e 7-8 1972

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 30 dinara (za inozemstvo 4 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 7 dinara (za inozemstvo 1 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 301-8-2231). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH (broj 101-8-106). Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb.

GODIŠTE XXIV

JULI—AUGUST 1972

BROJ 7—8

S A D R Ţ A J

Dr Branimir Gušić: Krnjeza i manastir Krupa	157
Ante Baričević: Stazama srednjeg Velebita	161
Vojislav Ribar: Fizička kultura i planinarstvo	166
D. P.: Prvomajski izlet zadarskih planinara	167
Klara Polak: Preko Velebita	169
Ante Rukavina: Na Crnopcu u sunčanom listopadu	171
Mehmed Šehić: Tuzlanska planinarska transverzala	173
Cane Janićijević: Napad na prirodu Durmitora	177
Milan Radović: Nacionalni park Durmitor	181
Trajko Ribarov: Vitoša	182
Ante Grimani: Kako smo gradili Vickov stup	185
Petar Tabak: Uranak I	186
Uroš Župančić: Od alpskih vodiča do gorskih spasavalača	187
Vladimir Blašković: Sveuč. prof. dr Fran Kušan	189
Vladimir Božić: Nova pomagala u istraživanju jama	191
Srećko Božičević: Tam u gdje nije bilo čovjeka	197
Ante Rukavina: »Kroz pećine Like«	199
Iz literature	200
Prvenstveni usponi	201
Vijesti	202

nušće planine

GODINA XXIV SRPANJ-KOLOVOZ 1972 BROJ 7-8

Krnjeza i manastir Krupa

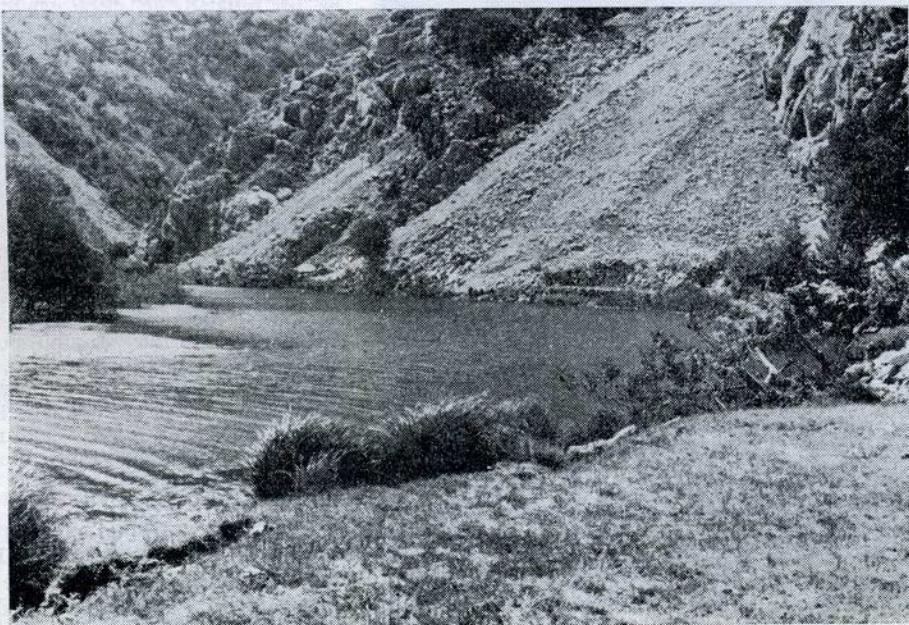
DR BRANIMIR GUŠIĆ

ZAGREB

Bura je sa svojim snažnim refulima nemilosrdno zanosila sprljenu travu na kamenim obroncima pustoga Crnopca, kad nas je na našem silasku sa Kaluderskoga dola u južnom Velebitu visoka manastirska šuma više Krupe primila pod svoje okrilje. Nakon žarkoga sunca na stjenovitim vrletima Vučjega brda (na specijalnoj karti Tremzina, 1175 m), Zaporovače (na karti Zaperovača, 900 m), te Visibabe i njoj susjedne Gradine (588 m) tišina i duboka hladovina stoljetne hrastove gore djelovala je kao pravi melem na naša opaljena lica. Odloživši teške nahrpnike začas nas je svladao duboki san umornih putnika. Bilo je to ravno prije 50 godina, neposredno poslije prvog svjetskog rata 1922 godine, kada

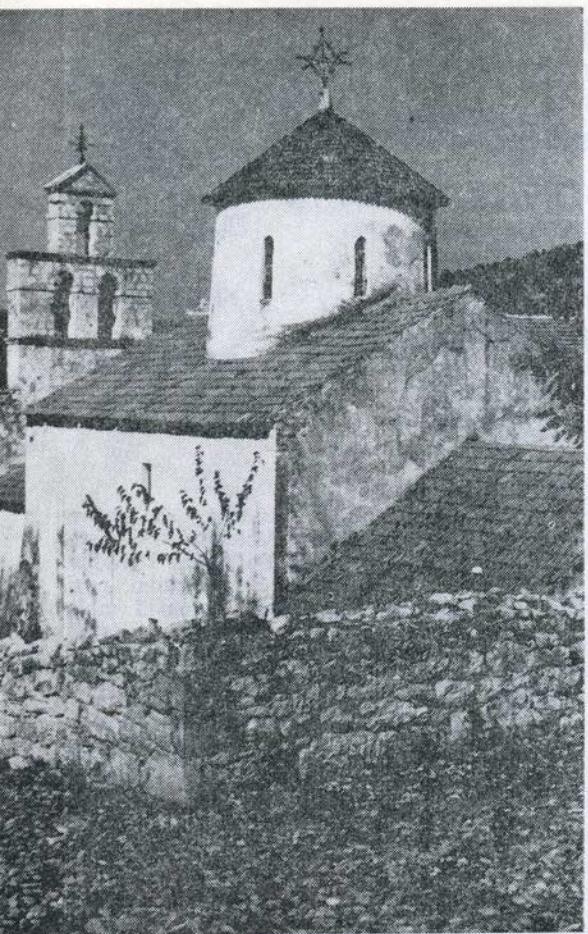
sam, tada još mladi student, sa našim odličnim poznavaćima Velebita i ličkih starina, sa prof. Josipom Poljakom i mojim šurom prof. Večeslavom Henebergom prvi puta upoznavao i ovaj tada daleki i malo poznati najjužniji dio ove najdulje i najljepše hrvatske planine. Još istoga dana osvježismo se na izvorima Krupe i nadosmo utočište pod gostoljubivim krovom krupskoga manastira.

Mjesto na kojem je smješten ovaj manastir, posvećen Uspenju Bogorodice, po pitomi okolice, po bogatstvu zatvorenoga poljica što ga čitavu godinu i za najvećih suša obilno natapaju nepresušne vode rječice Krupe na svom prolazu između dviju uzanih klisura, kao da je predodređeno da bude

U klisuri Krupe

Foto: Dr. B. Gušić

Manastir Krupa pod Velebitom

Foto: Dr B. Gušić

zakutak tišine i meditacije ljudi željnih mirnoga i samotnoga života. Jednoličnost njegova tada već prilično trošnoga zdanja, sagradena u obliku nepravilne pačetvorine, na tri boja sa strane podneva, a sa dva na zapadnoj strani, i sa nizom prozora što su nosili na pročelju mletačke gotički zašljene profilacije sa gornje strane, bila je prekinuta jednostavnom i veoma rustičnom biforom iznad glavnog ulaza. Građena sa nejednakom pažnjom zgrada je odavala primitivan rad domaćih zidara, ovisan ne samo o spremnosti majstora nego i o raspoloživim sredstvima kod pojedinih nadogradnja. I unutarnji presvođeni manastirski trijem sa južne strane bio je izgrađen bez ikakovih ukrasa. Jedino je velika trpezarija na sjevernoj strani, podignuta za igumanu Save Bјedova godine 1779, kako to svjedoči natpis uzidan poviše ulaza, u unutrašnjosti bila ukrašena drvenim sjedalima. Pet velikih ormara u biblioteci na prvom boju poviše glavnog ulaza bili su građeni bez svakoga ukrasa. Pa i arhitektura crkve i njena

okrečena unutrašnjost djelovali su i više nego skromno. Jedino je ikonostas sa svojim ikonama i vrlo lijepim carskim dverima što ih je krupski iguman arhimandrit Gerasim Zelić u drugoj poli 17. stoljeća donio iz Rusije, te srebreni barokni svjećnjaci i brončani polijelej sa 24 svijeće, malo odudarao od opće jednostavnosti. Velika kuhinja sa svojim otvorenim ognjištem samo se po veličini razlikovala od istovrsnih prostorija većih seoskih zadruga po okolnoj Bukovici.

Svagdje se osjećalo da se manastir radao u teškim danima krvave mletačko-turske granice, u vrijeme, kad je slabila centralna carska vlast u dalekom Carigradu, a spahije na granici provodili svoju pljačkašku politiku protivnu i caru i mletačkoj vladu. Pa i riznica je za jedan manastir bila više nego skromna. Osim niza ikona, nekih okovanih u srebro, te drvenih križića i putnih oltarića, izdubenih na svetogorski način, i nekoliko predmeta donešenih iz srušenoga i tada od Turaka spaljenoga manastira Rmaja krajem 18. stoljeća, jedini skupocjeni predmeti bili su pokloni iz Rusije donešeni od arhimandrita Zelića iz doba carice Katarine. Sa svojim prozorima smještenim tek na prvom boju i malenim ulazom manastir je više nalikovao na neko vojničko uporište na granici nego na dom kontemplacije i molitve.

Pokraj mnogih živilih izvora i blize rječice Krupe, čije je vode tek iguman Dimitrije Peražić početkom prošloga vijeka ukrotio pregradivši buk niz kojega su one redovno plavile nizvodno plodno polje, a preko same rijeke sagradio most i postavio mlinicu, prostire se plodno polje, koje pravilno navodnjavano svake godine daje obilan prirod. Još prije pola stoljeća to je polje bilo unaokolo zaštićeno šumom prekrivenim stranama, na je ta šuma ublažavala klimatske prilike utoliko da su kaluđeri na mjestu sadašnje nasadili vinograd, koji je dobro uspijevao. To je polje, pored stoke, i činilo prvo glavnu ekonomsku osnovicu manastira. Kasnije su tome pridošle još kuće u Jabukovcu, Biljanima i Islamu, gdje su kaluđeri opsluživali parohije. U Bratiškovcima manastir je također posjedovao zemlje i vinograde, a iguman Isajije Omčikus sagradio je bio kućicu i u Velebitu, u Kaluđerovom dolu, ljetnom ispasištu manastira. Rječica je bila puna ribe i rakova, što su ih manastirska braća, osobito za dugih postova, obilno koristila. Na susjednom Alanu, istočno poviše manastira, manastir je u opsežnom zabranu imao usred šume niz livada, koje su davale odlično sijeno i tako osiguravale zimsku prehranu za manastirsko blago, najvažniji prihod samostana. Manastiru je pripadao i veliki šumski kompleks, koji je započinjao već poviše žegarskoga polja, pa se istočnom stranom Trebačnika preko Rude glave i Smokovca širio sve do Popine i Rešeljkovca na obroncima Velebita. Neko je vrijeme nedaleko na Alanu trajao i maleni ženski manastir, ali se on ubrzo ugasio.

U drugom svjetskom ratu manastir je bio oplaščan i popaljen. Tako su stradale i dragocjenosti iz manastirske riznice i mnoge knjige iz samostanske biblioteke, koja je sadržavala osobito niz danas već veoma rijetkih štampanih zadarskih izdanja iz prve polovine 19. stoljeća. Danas je manastir najviše trudom svojega sadašnjega nadstojatelja oca Pavla Kozlice, te okolnoga naroda i narodnih vlasti, obnovljen, a ponovno se otkrivaju i freske u najstarijem dijelu crkve iz početka 17. stoljeća, ranije premazane debelim slojem vapna. Manastirska imanja sada su podijeljena okolnim seljacima, koji su do tada zaštićenu šumu znatno prorijedili, što je između ostalog također pridonijelo da je bura znatno ojačala, osobito u višim djelovima oko Golubića.

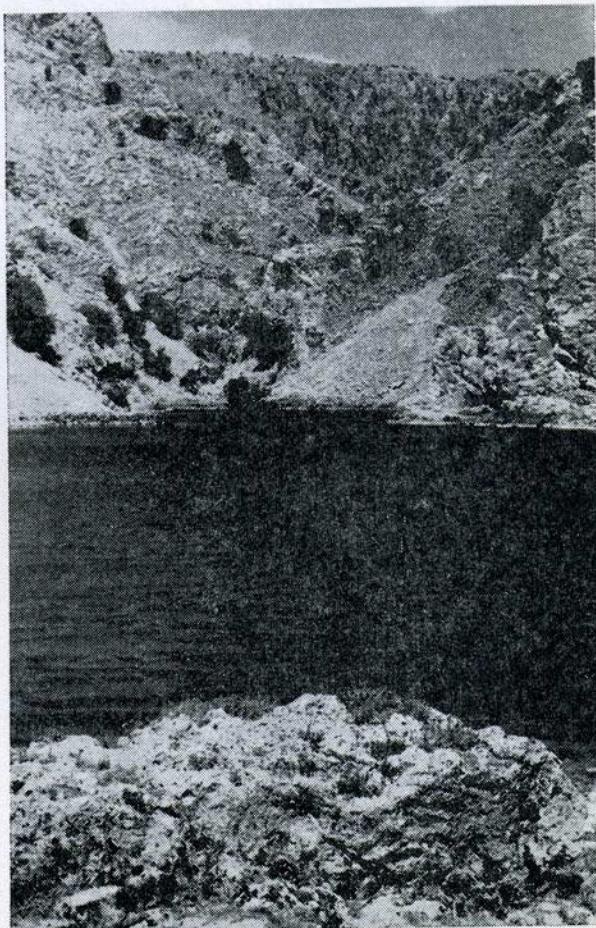
Niže manastirskoga poljica rječica Krupa ponovno ulazi u svoju klisuru, gdje se nakon brojnih zavoja već poslije nepuna 4 km ulijeva u Zrmanju. Na tom svom putu ona prima sa svoje sjeverne desne strane samo jednu pritoku, tek nepun kilometar dugačku Krnjezu. Njeno vokliško vrelo izbija u dnu ogromnoga grotla, čije se rastrgane klisuraste strane uzdižu mjestimice vertikalno na 300 metara višu zaravan Golubića. Odavde sam je prvi put ugledao 1922. godine kada sam na susjednoj Gradini (437 m) i oko Grčke lokve tražio ostatke ilirskoga stočarskoga puta, što je silazeći sa Kaluđerskoga dola kod Staroga Obrovca prelazio Zrmanju na putu za Primorje. Ta praiskonska divljina kraja, niz čiju se krševitu brinu tek vrtoglavim nogostup probija do vrela žive vode duboko u hladu raspuklih stijena, neprolazan za svako živo biće osim za čovjeka gorštaka i njegovu kožu, taj prizor najlučjega krša neizbrisivo mi se usjekao u sjećanje, sa neodoljivom željom da jednom i ja stanem na taj izvor, nad kojim samo sivi orlovi i suri lješinari kruže nebom u potrazi za uginulom kozom ili nekim od sitnih glodavaca što u škipima u okolnom trnovitom šipražu pod okriljem nepresušne vode oživljaju ovaj pusti krš na podnožju dalekoga južnoga Velebita.

Prošlo je pola vijeka, dok mi se i ova želja ispunila. I tako putujući prošloga ljeta Dubokom Bukovicom, pružila mi se prilika da zajedno sa mojom Marijanom doprem i do ovoga najdivljijega ali i najgrandioznijega vrela našega krasa. Samo koja ogromna razlika! Dok smo tada, prije 50 godina, nakon višenедjeljnog probijanja kozjim stazama pod teškim nahrpnikom prolazili ovim tada zabitnim krajem, daleko od svakoga puta, nas je ove godine naša motorizirana žaba po dobro izvedenoj cesti bez mnogo truda dovezla do manastira, pa i dalje podno Gradine u Golubićima do mjesta, otkuda sam kao mladić prvi puta zagledao u ovo čudo prirode.

I tako smo jednoga ljetnoga jutra, opterećeni jedino našim fotografskim aparatima, napustili gostoljubivi manastir i uputili se u pohode divljoj Krnjezi. Slabo izvedena, a još

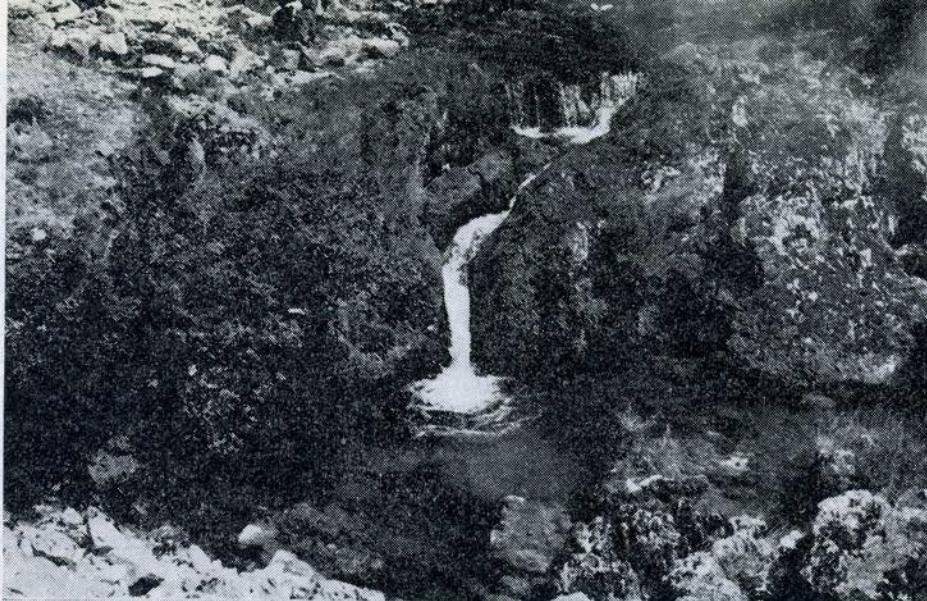
slabije uzdržavana stazica povela nas je niz desnu obalu rječice Krupe u njenu klisuру. Rječica, stješnjena među stijene, u čitavim svojim djelovima kao da se jedva i pokreće, toliko joj je slab i pad. Na takovim mjestima bijeli lopoči i neka trava sa cvjetom poput sitnih bijelih zvjezdica pokriva njenu površinu. Njezine duboke zalenkastomodre vode zrcale okolno cvijeće što u bujnom zelenilu stalno vlažne naplavljene crljenice buja uz obalu na lučicama koje su čas s jedne, a čas s druge strane rijeke ispunile dno klisure. Na mjestima su se okomite stijene razmakle, da bi se čas kasnije na nekom zavodu ili skoku ponovo sasvim priljubile uz rijeku, jedva propuštajući malo mesta na strmom točilu za divlju stazicu da se provuče preko uskoga grla. Te zelene lučice, uglavnom košene, a samo ponegdje korištene za nešto kukuruza, djeluju neobično pitomo u toj samoći divljega krša.

U uzanim grlima klisure stvaraju se sedrene barijere, preko kojih se slijevaju

Klisura Krnjeze na ušću u Krku

Foto: Dr. B. Gušić

Slip rijeke Krke

Foto: Dr B. Gušić

brzice ili ruše veći ili manji slapovi. Voda se smiruje na idućoj nižoj terasi, gdje je ponovno opkoljena, bar s jedne strane, sočnom livadom i pojasmom zelenoga drveća i grmlja, prošaranog žutim perunikama i drugim močvarnim cvijećem. Na nekim mjestima kameni je zid klisure grubo prekinut nekim sada suhim torrentom, niz kojega moraju da silne vode s ogromnom snagom srljaju u rijeku u doba kad snijeg u proljeće na susjednoj golubičkoj zaravni naglo kopni ili kad semonsunske jesenske kiše svaljuju na bedem velebitskih vrhunaca. O njihovoj snazi govore ogromni kameni blokovi što svaljeni ispunjavaju korito torrenta. Gdje kada jedva vidljiva stazica sa naše lučice koristi strmu brinu ovakovih dolinica i omogućuje seljicima okolnih dalekih naselja silaz do njihovih kukuruzišta ili košanica na tim lučicama sakrivenim u ovoj dubokoj klisuri.

Nakon dobra 3 km putovanja klisura se u jednoga zavoja naglo proširuje sa desne strane. Rječica tvori ovdje gotovo kao neko maleno jezerce, u koje se sa sjeverne desne strane iz jednoga manjega, jedva nešto povиše položenoga jezerca, slijeva jak pritok u širokoj brzici. To je Krnjeza, jedina stalna pritoka Krupe na putu do njenoga utoka u Zrmanju. U tom jezercu, koje je po svojoj dužini okomito postavljeno na niži tok Krupe, oštro se ocrtavaju šiljati visoki grebeni sasvim suženoga grla. Ono sa svojim nepristupačnim oko 300 m visokim okomitim stijenama zatvara prilaz u samo krajnje grotlo Krnjeze, koje u svom dnu krije snažno nepresušno vokliško vrelo odlične hladne i bistre planinske vode. Količina vode sada je ove godine zbog izuzetne suše također znatno smanjena, pa je najveći dio grotla suh, bez vode. Voda ponire između ogromnih kamenih

gromada već nekoliko metara ispod sadašnjega izvora, da bi onda prije samoga grla ponovno izbila na površinu. Po okolnim stijenama vide se na više mesta raspukline iz kojih mora također da kod većega vodostaja izbija voda, a jedna takova pećina nalazi se gotovo punih 10 m iznad našega sadašnjega stajališta.

Strma stazica penje se u stijenu, pa onda uz točilo na vrh brine, gdje prepoznajemo mjesto sa kojega smo jutros sa golubičke zaravni gledali u ovu vrtoglavu bezdan. Potpuna tišina vlada u toj užarenoj kamenoj propasti. Tek visoko u stijenama nekoliko napuštenih ovaca tražeći nešto osušene trave, povremeno odvaljuje poneki kamen koji onda u velikom luku pada u dubinu. Visoko na nebuh par bjelkasto sivih orlova lješinara-supu sa svojim ogromnim raširenim krilima crta svoje krugove i tako oživljuje stravičnu pustinju ove krške divljine, najveće ali i najstrašnije što sam je dosada sreo diljem našeg kraša.

Poslije obilnoga odmora na malenom jezercu prije njenoga utoka u Krupu, povratak nam nekako brže polazi za rukom. Da li je to zbog osvježenja poslije kupke u bistroj vodi ili zbog toga što se već sunce povremeno sakriva iza strmih rubova klisure, mi, premda umorni, nekako lakše svladavamo uspon. Put nam nazad oživljaju velike pastrve, što se sada u predvečerje praćakaju iz vode loveći mušice, a javljaju se iz gustiša i neke ptice, koje su za vrijeme podnevne nesnosne pripeke bile posvema umukle. Tako se dohvatom i poljica ispod manastira, gdje se na izvrsnom vrelu ponovno krije pimo ovim pravim planinskim napitkom.

Već je padao sumrak kad nas je naš domaćin otac Pavao ponovno prihvatio pod svoj gostoljubivi krov.

Stazama srednjeg Velebita

Odlomci iz dnevnika

ANTE BARIČEVIĆ

SENJ

Gradski muzej u Senju organizirao je u vremenu od 12. do 18. srpnja četvrtu redovitu ekskurziju, ovaj put u područje srednjeg Velebita. Ekipu su sačinjavali: direktor Gradskog muzeja prof. Ante Glavičić, izviđači-gimnazijalci Stanko Kovačević, Čedomir Lajbur i Dragan Vlahović, te autor članka.

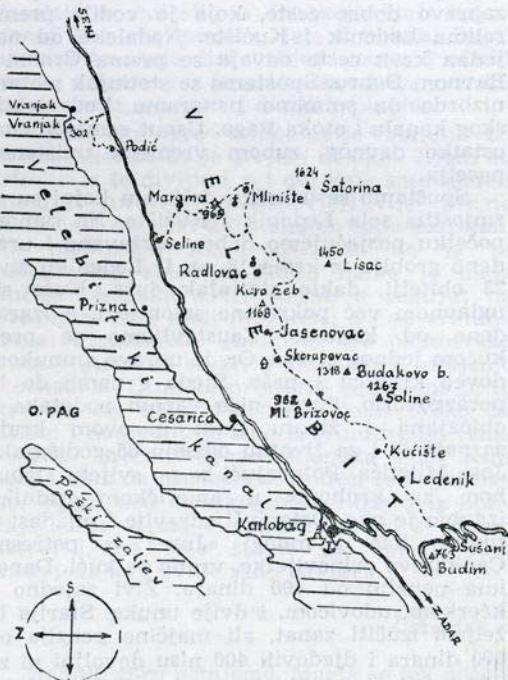
Istraživanja su vršena prema programu, a isto tako i fotografiranja, snimanja, topografski načrti i skice pojedinih predjela i objekata u kojima su ljudi nekada živjeli ili danas borave. Sve je to od izuzetnog značenja za povjesno-etnografsko i ekonomsko proučavanje ovog dijela Velebita. Vrijednost izvršenih radova i prikupljenog etnografskog materijala je velika, jer je srednji dio Velebita skoro potpuno neistražen, tim više što je tu sve manje starosjedilaca. Oni izumiru ili sele u veće gradove i na taj način zauvijek nestaju običaji jednog kraja. U posljednji čas prikupljeno je i nešto etnografskog materijala, a negdje smo stigli prekasno. Otkrivena su tri srednjovjekovna starohrvatska naselja na kojima smo pronašli vrijedne fragmente keramike važne za daljnja istraživanja.

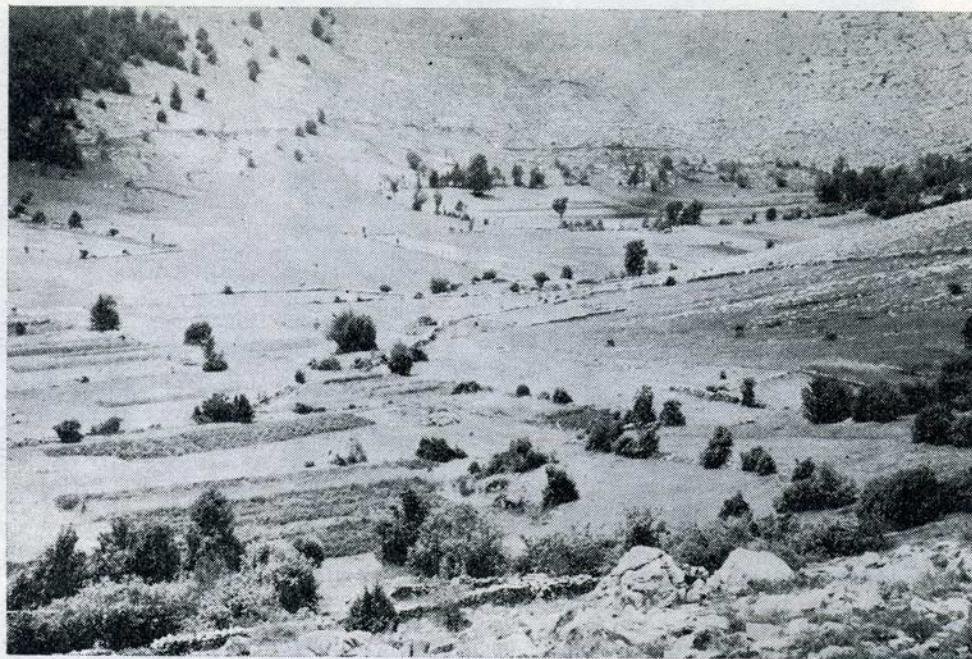
Utorak

Oko 8 sati krenuli smo autobusom prema Karlobagu. Profesor nam usput pokazuje i objašnjava dosad pronađena ilirska, rimska i starohrvatska naselja uz obalu. Tako u maštici oživljava užareni, sivi i bezlični kamenjar i pretvara se u žive slike prošlosti. Stižemo u Karlobag. Vršimo prva istraživanja i snimanja stare gradine Vegia i srednjovjekovne Scrisse. Usput otkrivamo i nekoliko interesantnih ostataka rimske arhitekture. U 12 sati krećemo autobusom u Baške Oštarije. Ugodno je dok se autobus penje zavojitom, ali atraktivnom cestom. S planinskog prijevoja (928 m) ugledali smo divno krško polje s ponekom kućicom, opkoljeno šumovitim vrhuncima Velebita. U daljini se kao divovi, u izmaglici ljetnog popodneva, ocrtavaju sive i gole stijene, kao da prijete. Iza zlokobnog kumulusa čula se potmula grmljavina. Ručamo u planinarskom skloništu. Uskoro smo ponovo na »kubusu« odakle puca veličanstven vidik na Podvelebitski kanal i uvale otoka Paga. Dio puta prema selu Sušanju prevaljujemo u zaprežnim kolima prijaznog starca, podvornika škole u Sušnju. Smjestili smo se u školu. Selo se pruža uz asfaltну cestu Karlobag-Gospic u dosta surovom velebitskom kamenjaru. Oko kuća tu i tamo nešto ovaca, pokoja kravica i konj. Stanovnici sela su uglavnom starci, njih petnaestak od stotinjak koliko ih je tu živjelo prije rata. Ipak život im je lakši i ugodniji, jer već dvije godine njihove domove osvjetljava električno svjetlo. No, mi smo ipak morali upotrijebiti voštane svijete i baterijske svjetiljke, jer u selu jedino škola nema električnu rasvjetu, iako je samo 20 metara dalje električni vod.

Srijeda

Oko 4 sata ujutro svi smo budni. Doručak smo dopunili šalicom toplog mlijeka koje nam je ponudila prijazna podvornikova žena. U razgovoru s našim domaćinom profesor dolazi do interesantnih podataka o životu ljudi u ovom kraju, njihovim običajima, i do informacija o eventualnom postojećem etnografskom materijalu i o ostacima starih naselja skrivenih pogledu prolaznika. Za to vrijeme mi vršimo potrebna topografska i foto snimanja. Oko 6 sati krećemo na put. Nebo je još pokriveno sivim oblacima. Lagani burin

Pogled na Milinište

Foto: A. Baričević

ugodno popuhuje. Kroz pola sata hoda smo na raskršću puta iz vremena Marije Terezije, koji je iz Primorja vodio u Liku, i puta, zapravo dobre ceste, koja je vodila prema selima Ledenik i Kućište. Nedaleko od nas jedan krak ceste odvaja se prema Crnom i Ravnom Dažbru. Spuštamo se stotinjak metara nizbrdo da snimimo panoramu Podvelebit-skog kanala i otoka Paga. Usput zamjećujemo ostatke davnog, zubom vremena uništenog naselja.

Spuštamo se u kršku dolinu u kojoj su se smjestili sela Ledenik i Kućište. Na samom početku posjećujemo dobro održavano i uređeno groblje iz kraja 18. st. U Ledeniku žive 23 obitelji, dakle stotinjak duša. Kuće su uglavnom već pokrivene salonitom, a izgrađene od kamena. Zaustavljamo se pred kućom jednog starca. On je upravo s unukom doveo krvavicu s paše. Sjeda s nama da bi porazgovorio. Pored niza važnih podataka o običajima i životu ljudi u ovom kraju saznajemo i za životnu odiseju 85-godišnjaka Jose Miletića. Potučajući se po svijetu »tribuhom za kruhom« u američkom rudniku izgubio je oko. Ostavivši zdravlje i mladost u tudi, kao i mnogi »Jure« iz potresne Cankareve pripovijetke, vratio se kući. Danas ima penziju od 400 dinara. Živi zajedno s kćerkom, udovicom, i dvije unuke. Starija bi željela izučiti zanat, ali majčina penzija od 300 dinara i djedovih 400 nisu dovoljni ni za njihov skromni život, a od toga još treba platiti 200 dinara poreza. Starčevo lice puno je bora koje je na njemu urezao život. Iako je

cijelo selo elektrificirano, u Josinoj kući ne gori električno svjetlo.

Selo je napustio mali broj mještana jer su nedavno dobili električnu struju, a uskoro će biti gotov i put koji sami mještani grade. U selu se već pročulo da tražimo stare predmete za etnografsku zbirku muzeja. Nekoliko seljana okružuje nas lijepim i vrijednim eksponatima: preslicama, vretenima, kolijevkama i sl. Najinteresantnije i najvrednije eksponate otkupljujemo.

Krećemo dalje. Pred nama nekoliko kućica — selo Kućište. Tražimo kuću Marka Prpića. Kako smo obaviješteni, on ima frulu »dvojnici« ili »divojice«, kako je oni nazivaju, jedini poznati sačuvani primjerak tog instrumenta na Velebitu. Ovo je posebno vrijedan primjerak. Naime, frula je stara stotinjak godina, a izradio ju je Markov otac. Iako je Marko čuva kao dragu spomenu, uspijevamo je otkupiti. Susretljivi domaćin sin pokazao nam je veliki bunar neposredno iza njihove kuće, star nekoliko stotina godina, a obzidan velikim kamenim blokovima. Na njegovu dnu izvire živa voda.

Put sada vodi uzbrdo uskom stazom koja vjuga među raslinjem koje vapi za kišom.

Podne je. Puše bura, tako da se ne osjeća žega. Osim toga krećemo se na nadmorskoj visini od 800 metara. Iza brežuljka u sjeni krošnjatih hrastova ugledamo desetak konja koji jedu svježe sijeno. Pred kućom pozdravljamo se s kršnjim mladim čovjekom širokih ramena, suncem opaljena lica. U znak dobrodošlice pruža nam žuljevitu desnicu.

Kod Podgoraca na Mliništu

Foto: A. Baričević

Mimo njegovu kuću rijetko prolaze stranci, pa mu je draga da može s nekim porazgovoriti. Opraštamo se s Ivanom Prpićem, jer do Skorpovca je još pet sati hoda. Penjemo se prema visoravni, a vegetacija oko nas postaje sve gušća. Ubzro se pred nama ukazuje planinski pašnjak »Sinokos«, odakle su ljudi nekada nosili sijeno u Kućište i Ledenik duboko pod nama. Za vrijeme kratkog odmora razgovaramo o mukotrpnom i teškom životu ljudi koji već stoljećima vode svakodnevnu borbu za opstanak. Samo po koji ljetni stan — koliba od kamena pokrivena šimlom — i komadić obrađene zemlje znak su da ljudi ovdje navraćaju. Što više ulazimo u šumu, put je teže pronaći. Pred nama je veći uspon, pa se još jednom odmaramo, jer 25 kg teške naprtnjače s opremom i hranom prilično usporavaju naše kretanje. Nebo se počinje navlačiti mračnim oblacima, a sunce je već zašlo, pa postaje pomalo hladno. Nakon 40 minuta uspona izbijemo na Premužičevu stazu. Put do Skorpovca neće biti toliko naporan, jer staza ide skoro istom visinom. Hodajući prekrasnim predjelima na jednom odmorištu susrećemo čovjeka i ženu. U razgovoru doznajemo da idu u posjet roditeljima u Skorpovac. Nedugo zatim pred nama se ukazuje planinski proplanak usred kojega je velika obrađena vrtača, ograda visokom šikarom i nekim čudnim sivozelenim komadima lima. Pogledali smo bolje i ustanovili da su to ostaci jednog aviona. Naš suputnik objasnio nam je da se ta nesreća dogodila 1965. godine. Njegov otac iskoristio je ekspl-

zijom raznesene dijelove aviona kao strašila za vrane i druge štetočine. Već je počeo padati sumrak kad smo stigli u Skorpovac. Zaselak se smjestio u dubokoj vrtaci opkoljenoj šumama smreke, jele i bukve. Da li nam se to samo čini uslijed umora i oštreljih obrisa vrhunaca u sumrak, no osjećamo neku nelagodnost, surovost i divljinu planine.

Danas tu žive samo dvije obitelji od desetak koliko ih je živjelo nekada. Ljudi su odselili iz te divljine, a i ovi koje smo susreli djeluju surovije i nepovjerljivije prema strancima od onih koje smo do sada susretali. Na planinskoj markaciji piše da je tu planinarsko sklonište. Pred nama je mala kućica ukopana s tri strane u zemlju; na prednjem zidu mali prozorčić, a nad vratima tabla: Planinarsko sklonište 980 nadmorske visine. Unosimo stvari u sklonište i ostajemo iznenadeni. U maloj prostoriji smješteno je 10 kreveta na kat. Madraci i deke toliko su vlažni i neuredni da smo zabrinuti gdje ćemo spavati. Srećom čuvan skloništa nudi nam svoj sjenik da prenoćimo. Budeći se povremeno, cijelu noć osluškujemo zvukove iz obližnje šume. Vrata sjenika ne mogu se dobro zatvoriti, pa smo stalno na oprezu radi medvjeda koji ovdje rado navraća.

Četvrtak

Rano u zoru ustajemo. Magla se tek počela dizati i hladno je. Svi želimo ovo nelagodno mjesto što prije napustiti. Naš domaćin upravo uzgoni ovce, krave i konje na pašu.

Mate Matijević iz Marama

Foto: A. Baričević

Plativši mu za spavanje, opraštamo se i krećemo.

Sunce je upravo proviriloiza dalekih vrhunaca, kada smo se našli na medi između gospićke i senjske općine. U docima duboko pod nama miješa se zvuk zvona ovna predvodnika s meketanjem ovaca. Stali smo da se odmorimo, a još više zbog uživanja u prekrasnoj panorami planinskih vrhunaca obasjanih srebrenorumenim sjajem sunčevih zraka, koje su navještale radanje novog dana. Punim plućima udijemo svjež planinski zrak. Istovremeno prožima me topao osjećaj ljepote naše najveće hrvatske planine o kojoj pjevaju i mnogi pjesnici. Neobično smiren i pun neke topline prisjećam se Nazorovih stihova o Velebitu:

Velebit se zovem; ja sam junak pravi,
kamen krunu nosim na ponosnoj glavi.
Obraze mi grde kiša, snijeg i krupa,
Jadransko me more po tabanu lupa.
Nek me munje biju i dave oblaci:
na muci se pravi poznaju junaci!

Izbijamo na planinski proplanak i pod nama se ukazuje zaselak Splovine. Livade opkoljene šumama liče tepisima koji su postavljeni da griju staračke noge stoljetnih smreka, bukava i jela. Nama s lijeve strane je prostrano krško polje s nekoliko kućica stisnutih oko crkvice i velike cisterne — selo Radlovac. Jadranska magistrala i goli stjenoviti brežuljci s primorske strane Velebita ne daju naslutiti što planina krije u sebi. Oči upijaju ljepotu »pitome divljine« našeg Velebita.

Nakon odmora spuštamo se prema još većem i ljepšem krškom polju — Mliništu. Tu

ima nekoliko izvora od kojih su neki kaptirani i voda se sakuplja u ogromnoj cisterni. U Srednjem vijeku tu je bilo i nekoliko mlinova. Ostaci mlinova, koji se i sada tu nalaze, potječu iz kraja 19. stoljeća. Odatle i naziv Mlinište za čitav kraj. Uz vrelo nailazimo u stijenama na primjerke fosilnih ostataka lithiotis problematica i gastropoda. U sredini Mliništa nalazi se seoska kapelica Sv. Jelene Cesarice. Prema pričanju prof. Glavičića današnji njen izgled potječe iz 1912. g. Na tom mjestu nalazila se nekada starija kapelica koju su krajem 17. stoljeća obnovili Bunjevci, a njezine se ruševine vide i danas.

Mnoge nastambe, koje su najvećim dijelom suhozidine pokrivenе šimlom, napuštene su. Zatekli smo samo nekoliko obitelji u njihovim ljetnim stanovima. To su uglavnom stanovnici podvelebitskih naselja Marame, Sv. Ivan i G. Prizna. Snimamo nekoliko vrijednih fragmenata iz mukotrnog života i rada tih naših Podgoraca. Možda su to posljednji dokumenti o autentičnosti jednog života, koji polako nestaje i odumire.

U kući Ivana Mandekića nude nas pršutom, vinom i toplim kruhom ispod peke, što je već rijetkost i u ovim krajevima. Dugo u noć pričamo o doživljenom. Pošto smo proveli noć na svježem sjenu, opraštamo se od ljubeznih domaćina i krećemo na put.

Petak

Sunce upravo izvirujeiza šumovitih vrhunaca Kurozeba, Stražbenice, Čukovca, Buljme i Vidove glavice. Nalazimo se nad dolcem Sinokos. Susrećemo nekoliko žena koje kose bujnu, visoku travu. Matijana Mandekić, 71-godišnja starica, čije lice odaje mukotrpan

život, zamahuje kosom kao mladić. Sinovi i muž otišli su u partizane da se više ne vrate, a ona sada živi sama i bez ičije pomoći. Zahvaljuje na lijekovima i hrani koju joj ostavljamo.

Putem nailazimo na zanimljive humke od kamena, tzv. »mirila« ili »počivala«. Naime, običaj stanovnika prigorskih krajeva od Klenovice do Paklenice je, da svoje mrtve iz ovih planinskih krajeva sahranjuju u grobljima u Primorje. Zato ih nose na nosilima, a na određenom mjestu na tom putu stanu ne samo da bi se odmorili, već da bi, prema veličini sanduka, sagradili od kamenja humak, visok oko pola metra, s trokutastim završetkom na mjestu gdje se nalazi glava pokojnika. Taj običaj postoji da bi prolaznici na tom mjestu odali počast pokojniku, a običaj se zadržao do danas.

Spuštamo se strmom padinom, gdje siromašno raslinje ubija monotoniju sivog, užarevog kamena.

Stižemo u selo Marama. Po predaji dobilo je ime po marami koju je izgubio neki Turčin bježeći pred Podgorcima. Pred jednom kućom srdačno nas pozdravlja 67-godišnjak Mate Matijević. Kuća mu je ispunjena drvenom sirovinom za izradbu bačava. Razgledavamo starčevu radionicu u kojoj su, s etnografske strane, najvrijedniji stol za kaljenje, mijeh i raznovrsni alat, od kovačkog do bačvarskog. Bačve prodaje u Zadar i to mu je jedini izvor prihoda. Dogovaramo se o prodaji nekih starih alata za etnografsku zbirku muzeja, opraćamo se i krećemo dalje.

Silazimo prema magistrali. Neposredno pod cestom nailazimo na kamene zidove. Površinska iskapanja potvrđuju pretpostavku našeg profesora, da se radi o ostacima davno nestalog starohrvatskog naselja. Obavljamo potrebna snimanja i nastavljamo put magistralom prema selu Podić.

Subota

Rano u zoru jedan mještanin, profesorov poznanik, pokazuje nam put do »grčkih zidina«, kako ih narod zove. Nakon dvosatnog iskapanja potvrđujemo pretpostavku da se radi o starohrvatskom naselju. Metalni predmeti koji imaju oblik čavla dokazuju da su te suhozidine bile pokrivene drvenim krovom. Nailazimo i na bunar. Uspinjemo se na nepristupačnu hridinu iznad sela Vranjak. Tu nailazimo na tragove prehistorijskog naselja Kisa.

Sakupljamo nekoliko lijepih komada keramike. Silazimo u selo Vranjak čiji najmladi stanovnik ima 67 godina. Uz mali gat privezano je nekoliko čamaca, kojima stanovnici odlaze u ribolov ili 3 milje daleko do Jablanca po namirnice. Sve do plaže, koja je jedna od najljepših u senjskoj općini, pružaju se zapuštene livade i smokvici. Sjedeći na plaži primjećujemo jednu mazgu kako piće bočatu vodu koja izvire uz samu obalu. S

istog mesta seljaci nose vodu kućama, jer je suša, a u selu ima samo tri, skoro prazne cisterne.

Nakon kraćeg odmora i kupanja krećemo natrag prema Podiću. Profesor se ponovo zaustavlja. Već izvježbanim okom pretražuje gomilu kamenja i zidina. Radi se o trećem srednjovjekovnom naselju koje smo otkrili na ovom području. Najvjerniji nalaz je ostatak teškog žrvnja, starog 800—900 godina. Vršimo skiciranja i snimanja. Pakujemo opremu i spremamo se na povratak. Uzalud pokušavamo zaustaviti koji autobus. U njihovom voznom redu to su stanice bez obavezogn zaustavljanja. Shvaćamo da su stanovnici ovih zapuštenih sela i putnici prepuni slučaju i dobroj volji vozača. Vraćamo se u selo da potražimo noćište, dok bljeskovi munja naviještaju oluju.

Nedjelja

Na naš znak zaustavlja se jedan autobus. Puni dojmova i zadovoljnji s uspjehom naše ekspedicije po srednjem Velebitu, stižemo u Senj. Prije rastanka, uz kavu u Gradskom muzeju, dogovaramo se za slijedeću ekspediciju.

Matijana Mandekić s Mliništa

Foto: A. Baričević

Fizička kultura i planinarstvo

VOJISLAV RIBAR

ZRENJANIN

Uočljiva je pojava da većina planinarskih društava vrlo organizirano i aktivno surađuje sa Savezom organizacija za fizičku kulturu (SOFK) na svojim područjima. Pohvalno je razumijevanje i podrška, ponekad i materijalna, koju pokazuje SOFK-a za planinarsku aktivnost. Kako pojedina društva egzistiraju samo zahvaljujući ovom razumijevanju svojih općinskih SOFK-a, potrebno je ukazati na doprinos planinarstva fizičkoj kulturi. Ovo tim prije što su dotacije pojedinim društvima od strane ove organizacije, najblaže rečeno, minimalne, a i iz razloga što je očigledno da su pojedinci i pojedini forumi često u nedoumici prilikom ocjenjivanja značaja i doprisona planinarstva fizičkoj kulturi, a to se nikako ne bi smjelo dopustiti.

Fizička kultura, kao dio opće kulture, ne gubi bitna svojstva kulture, nego u njihovim okvirima stavlja akcenat na fizičko zdravlje čovjeka. Skup materijalnih i duhovnih vrijednosti bitan su njen elemenat, ali samo utoliko ukoliko doprinose razvitku fizičke spremnosti čovjekove.

Od fizičke kulture treba razlikovati sport koji je, istina, jedan od najbitnijih elemenata fizičke kulture, ali ne i jedini i ne isključivi. Sport razvija fizičko zdravlje čovjeka, no to većinom čini kroz razne oblike takmičenja i vrednovanja rezultata, omogućavajući učešće samo onima koji postižu zavidne rezultate, a zahtijevajući istovremeno fizičku kondiciju koju je teško održati za duži niz godina. Nažalost, već dugo vremena shvaćamo fizičku kulturu sasvim pogrešno: fizička kultura postavlja se sa sportom. S druge strane i sam sport se pogrešno shvaća, jer se svodi na takmičenja i služi uglavnom radi postizanja vrhunskih rezultata, a daleko manje doprinosi zadovoljavanju vitalnih potreba radnih ljudi. Nogomet je postao osnovna sportska grana, a sredstva koja se u nj ulaze zaista su ogromna. Ova ulaganja, nažalost, osiguravaju uživanje i iživljavanje onih koji sa istinskom fizičkom kulturom imaju vrlo malo dodira. Trenutak je da se jasno razgraniči borba za bodove od borbe za fizičko zdravlje ljudi.

Fizička kultura je neosporno sastavni dio općeg društvenog razvoja i potreba savremenog čovjeka i građanina, a ponajprije omla-

dine. Djeplatnosti u okviru fizičke kulture bitan su faktor rekreacije radnih ljudi. Među njima svakako je najznačajnija planinarska djelatnost. Planinarstvo doprinosi fizičkom zdravlju i psihičkoj zrelosti čovjeka, njeguje drugarstvo i produbljuje znanja, podiže kulturni nivo, a nadasve omogućava formiranje zdrave ličnosti socijalističkog društva. Iz ovih razloga brojni su forumi i organizacije koji su neposredno zainteresovani za razvijanje elemenata dominantnih u planinarstvu.

Ušavši u sastav SOFK-e planinarska organizacija zauzela je, neosporno, svoje pravo mjesto. Izgleda, međutim, da je na pojedinim područjima počelo prevladavati mišljenje da je to za planinarsku organizaciju dovoljno priznanje. Tako se došlo u situaciju da, prilikom raspodjele sredstava, planinarska društva nisu u stanju da izdrže konkurenčiju brojnih sportskih organizacija. Planarinama se ukazuje da pomoći trebaju tražiti od omladine, kojoj više pripadaju, a koja, ne tako rijetko odbija ovakve zahtjeve s motivacijom da su planinari ipak — sportisti(!). U ovoj igri čudnog i zabrinjavajućeg odbacivanja, posljedice snosi planinarska organizacija. Korjeni ovakvog shvaćanja opet leže u pogrešnoj viziji fizičke kulture. Izgleda da je danas teško uočiti značaj izlaska i bavljenja čovjeka u prirodi. Iz dana u dan planinarstvo prelazi iz potrebe u nužnost savremenog čovjeka. Specifičan značaj planinarstva za fizičku kulturu ljudi ogleda se, iznad svega, u tome što ono osim omladine uključuje u svoje redove i veliki broj starijih članova, doprinoseći njihovoj vitalnosti, koristeći i duševnoj i tjelesnoj rekreaciji. Omladini su danas dostupne široke i raznovrsne mogućnosti fizičkog odgoja, ali stariji, čini se, jednu i pravu fizičku relaksaciju mogu ostvariti putem planinarstva. Planinarstvo, dakle, doprinosi fizičkoj spremnosti širokog kruga ljudi, ne praveći razliku u godinama, spolu i fizičkoj spremnosti. Ono je pod jednakim uslovima i u svim godišnjim periodima podjednako dostupno svim ljudima koji osjećaju potrebu da osnaže svoju ličnost, očvrstu karakter, upoznaju čudi prirode i planine. Po ovome planinarstvo je najsadržajnija aktivnost u okviru organizacija za fizičku kulturu, pa se treba izboriti da ovakav značaj stekne i odgovarajuće priznanje.

Prvomajski izlet zadarskih planinara

Grupa članova Planinarskog društva »Paklenica« iz Zadra odlučila je da provede prvomajske praznike na Velebitu. Dogovoren je da se grupa prebaci autobusom do Baških Oštarija. U planinarsko sklonište na Baškim Oštarijama počeli su pristizati drugovi iz Planinarskog društva »Vihor«. Bio je to, iako unaprijed planiran, veoma srdačan i prijateljski susret. Usljedila je zajednička večera. Svak je iz svog ranca vadio sve što je imao. U toku i iza večera ukratko su izmjenjena iskustva u radu društva i podstaknuti ranije dogovoreni oblici saradnje.

Posebno su nas impresionirali susretljivost i ljubaznost planinara-članova PD »Vihor«. Iako su oni unaprijed rezervirali sve kapacitete skloništa, zbildi su se po dvoje u jedan krevet, a većini od nas dali svakom svoj krevet kako bismo se što bolje odmorili, jer su znali da nas sutradan čeka dug i naporan put. Osim toga, starali su se da nam osiguraju potpun mir i tišinu, budući smo nešto ranije legli od njih. Znali su da polazimo rano u jutro i jedan od njih se digao mnogo ranije, skuhao nam čaj i otočeo pripreme za dcručak prije nego smo se mi digli.

Brzo smo se spremili, doručkovali, pozdravili s našim simpatičnim »kuharom« i krenuli

u pravcu Šugarske dulibe, Jelove ruje i dalje prema »Gojtanovom domu« na Visočici.

Pri polasku se na sudionicima izleta nije primjećivalo ono ubičajeno raspoloženje i razdraganost, koje prati planinare u ovakvim prilikama. Naprotiv, svi su šutili i odavali utisak zamišljenih i zabrinutih ljudi. Nije to bilo zbog duge i naporne ture nego zbog toga što smo odmah upali u maglu. Proškrapala je i kiša, pa se svatko pribjavao da nećemo uspjeti ostvariti svoj plan. Idući dalje i navise magla i kiša su nestajale, a s njima i naše neraspoloženje. Lica planinara postala su vredrija i veselija.

Prošli smo i Šugarsku dulibu i Jelovu ruju, uputili se prema Visočici i izašli na Veliku poljanu. Bili smo već pomalo umorni, jer nas je u dosta velikoj dužini puta pratilo bezpuće kroz šumske predjele, često i znatnije mijenjanje visine, te snijeg koji se na mnogim mjestima zadržao.

Spuštajući se sa Velike prema Jandrinoj poljani na jedanput je iz tamnih oblaka počela olujna kiša i grad uz sijevanje i grmljavinu. Nismo gubili nadu i unatoč umoru nastavili smo put prema Gojtanovom domu na Visočici. Ponestajalo je snage, ali smo čvrsto odlučili da izdržimo, jer smo

Zadarski planinari na Javorniku

Foto: D. P.

planirali da u jednom danu pređemo put od Baških Oštaria do Visočice. Osim toga dogovorili smo se s Planinarskim društvom »Visočica« iz Gospića da se te večeri nađemo u njihovom domu.

Na domak doma našli smo na ne malo iznenadenje. Velik broj članova PD »Visočica« koji su se zatekli u domu izašli su nam ususret i ponudili nam svoje usluge, da bismo lakše savladali preostali, snijegom pokriveni dio puta. Osvjetljavali su nam zatrpanu stazu, a ponekom od nas uzeli bi težak ranac u namjeri da nam na taj način olakšaju dosta naporan dan.

U domu nas je dočekao topli čaj i drugi napitci, već prema tome tko je šta htio. Mjesta su nam bila osigurana iako su oni imali potrebu za njima, s obzirom na velik broj planinara koji su boravili u domu.

I sa njima smo izmjenjali nekoliko riječi o dosadašnjoj i budućoj saradnji i susretima, a iza toga domaćini su nam poklonili i po jednu značku svog društva. Večerali smo, a iza toga otišli na zasluzeni počinak, umorni, ali i ponosni što smo ispunili plan predviđen za taj dan.

Slijedeći dan spavali smo nešto duže, jer smo znali da nam predstoji nešto kraća i lakša tura od Visočice preko Buljme do doma u Velikoj Paklenici.

Nakon doručka i srdačnog rastanka sa susretljivim i gostoljubivim planinarima PD »Visočica« krenuli smo prema vrhu Visočice.

Iako je odmah ujutro izgledalo da će i taj dan biti tmuran i maglovit, ipak se nismo nadali da će biti i toliko strašan kao što je bio. Već pod samim vrhom Visočice ušli smo u gustu maglu u kojoj se nije video »prst pred okom«. Uz to je počela padati krupna i gusta kiša. Jednom rječju, izgledalo je kao da se »nebo spustilo na zemlju«. Takvo vrijeme, a uz to i snijeg koji je na mnogim mjestima imao visinu i do 2 metra, pratile su nas sve do Javornika. Tek tu su se oblaci i magla počeli razlaziti i kiša prestajati. Po prvi put u toku dana primjećivali smo i sunce koje se na mahove pojavljivalo. Kad smo stigli na Struge, tačnije na prevoj koji dijeli Liku i Dalmaciju (Buljma), dan se potpuno razvedrio i sunce zasjalo punom snagom.

Na prevoju smo se po prvi put tog dana duže zadržali, osim što smo na Oglavinovcu s nogu nešto pojeli.

Ogrijani suncem svlačili smo sa sebe mokre dijelove obuće i odjeće ili smo ih zamjenjivali sa manje mokrim. Kažem, manje mokrim, jer sasvim suho ništa nismo imali. Netko od prisutnih primjeti: »Pa ja uopće nisam trebao nositi vodu, jer sam je cijeli dan mogao piti iz cipelat«. Iza toga drugi od sudionika primjeti: »Ljudi, mi se ne nalazimo

samo na granici Like i Dalmacije, nego na granici dvaju svijetova. I zaista, dok smo iza sebe ostavili maglu, kišu, snijeg i ogoljelu šumu, tačnije zimu, dotele smo na dalmatinsku stranu niz Brezimenjaču prema »Borisovom domu« i kanjonu Velike Paklenice i dalje prema moru gledali nabujalu i potpuno razlistalu šumu s proljetnim cvijećem i pjesmom svih vrsta ptica, kao da je tu proljeće poodavno već došlo.

S posljednjom zalihom hrane okrijepili smo se i pohitali prema svom domu. Sporo smo odmicali, jer smo zaista bili umorni, ali time nismo gubili ništa, jer idući »s noge na nogu« uživali smo u radošnoj melodiji potoka i cvrkutu ptica, u sunčanoj igri s proljetnim zelenilom, u mirisu planinskih trava i raznobojnog cvijeća. To nam je vraćalo snagu.

Dočekao nas je pun dom naših planinara. Dočekao nas je srdačan drugarski stisak ruke, ljudska ljubav, solidarnost i razumijevanje kakvo se može sresti samo među planinarama. Mnogi su nam se divili jer nisu vjerovali da ćemo u tako kratkom vremenu proći tako veliki put, a posebno pod tako teškim vremenskim uvjetima.

Veselo pucketanje vatre u domu, obućeni suhi dijelovi odjeće i obuće, topli i osvježavajući napitci,obilata večera i ugodan ležaj veoma su nam prijali. Spavalо se tvrdim snom i dugo. Uostalom, tako je bilo i planirano, naime, te noći i treći dan praznika trebalo se dobro odmoriti baš u našem domu.

Cetvrti dan poslije podne vraćali smo se kući oslobođeni svakodnevnih sitnih briga, uravnuteženi, odmoreni i mirni. Teškoće su zaboravljene i potpisnute u drugi plan. Zamjenili su ih radost i svijest o tome da smo izvršili zadatak prema planu, da smo puno i snažno doživjeli planinu i sve njene čudljivosti, a iznad svega njenu ljepotu.

Idući tako prema moru zaokupila nas je misao da joj se čim prije vratimo, znajući da ćemo i drugi put imati teškoća, ali i da ćemo uživati u cvjetku uz planinarsku stazu, u ptičjem cvrkutu, žuborenju potoka, izvora i jezera, u šumu šuma, da ćemo umjesto mirisa benzina i prašine uživati miris cvijeća, zraka, miris planinske zemlje i kamena, da ćemo uživati u planini koja nosi toliko ljepota, da ćemo opet sresti prijatelje i njihovu ljubav, koja je među planinarama duboka, snažna i nadasve iskrena, da ćemo sresti ljude među kojima se ne pita tko pripada kojem narodu i narodnosti, tko zauzima kakav položaj u društvu i koja mu je profesija, dakle ljude široka srca i bez želje da se razlikuju među sobom.

Tako je završio prvomajski izlet jedne grupe zadarskih planinara.

P. Đ.

Preko Velebita

KLARA POLAK

ZADAR

Prošli su još jedni ljetnji školski praznici. I sada, kad me netko pita kako sam ih provela, imala bih mnogo toga da kažem. Gotovo cijeli sedmi mjesec sam se kupala i bilo mi je pomalo dosadno.

Medutim osmi mjesec je bio divan i vrlo zabavan. Prvog kolovoza u podne napustila sam Zadar zajedno s tatom i sestrom. Pošli smo na Velebit. Tata je nosio veliki ranac sa hranom, sestra je nosila srednji sa odjećom, a ja sam nosila treći ranac sa priborom za umivanje, nešto hrane i odjećom. Na uglu nas je čekao Vuk. To je jedan visok i debeo čovjek, ali vrlo dobar i smiješan. »Vuk« — to mu je nadimak. Njegovo pravo ime je Đuro. On je na ledima nosio veliki ranac i bio je vrlo smiješan u tamnozelenim hlačama. Ta-kva je bila prva grupa. Druga grupa se sastojala od dva člana: oca i sina. Oni su išli s primorske strane Velebita i trebali su se sastati s nama na vrhu. I tako smo krenuli autobusima za Medak.

U autobusu je bilo vrlo zabavno. Mi nismo imali rezervaciju i za nas nije bilo mjesta. Medutim ukrcali smo se i bili potpuno mirni. Autobus je već odmakao od Zadra. Tada se šofer sjetio da mi nemamo rezervaciju i počeo je da više. »Vuk« i tata su se nešto prepirali sa šoferom koji je upravo htio da nas izbaci. Ova galama nije dugo trajala i sve se ponovo smirilo. U Posedarju su ušli oni ljudi čija smo mjesta bili mi zauzeli i mi smo se smjestili na pomoćnim stolicama. Tako se sve smirilo. Zamalo je autobus zašao u prekrasne dijelove Velebita. Prolazili smo Mali Alan. To je jedan od prevoja Velebita. Niko ne bi ni slutio kakve se ljepote nalaze na surovoj i okorjeloj planini. Autobus se odjednom zaustavio. Svi smo bili začuđeni, dok je šofer nešto bacao kroz prozor. Pogledali smo. Autobus je bio opkoljen djecom, a vozač im je bacao bombole. Isto to smo učinili i mi. Zar tu, u ovoj divljini, koja je ipak lijepa, može živjeti čovjek? Zar tu gdje prestaje svaka veza sa svijetom ima djece koja su kadra zaustaviti autobus zbog dječjih poslastica? — sve sam to mislila dok je autobus dalje krenuo. Ali ne možemo im zamjeriti. Ta i ona su djeca kao i mi. Zar im uskratiti zadovoljstvo samo zato što su rođena i što žive ovdje?

Odjednom se autobus nagnuo i svima se presjekao dah. Nije bilo ništa. Autobus je prešao jednu serpentinu. Bilo je užasno vruće. Svuda samo izobličeno kamenje, grmovi i suha trava. »Još malo pa čemo u Liku! — čuo se neki glas. I zaista, uskoro sam ugledala dvije velike stijene. Jedna je bila uvučena, a druga izbočena prema nama. Ta koja je bila izbočena prema nama potpuno je

siva i gola, a ona uvučena je obrasla travom. Te dvije stijene čine granicu između Dalmacije i Like. Sada smo prolazili kroz veliku šumu koja je pravila lijep i ugodan hlad. Nisam mogla vjerovati da za svega par metara ima tolike razlike. Ovdje kamenje i stijene, a tamo šuma i trava. Ovdje vruće i sporno, a tamo svježe i hladno. I tako smo stigli u Medak.

Za vrijeme kratkog odmora stariji su pogledali kartu gdje se nalazimo sada i gdje se nalazi planinarski dom. Dom se nalazi na visini od 1350 metara. Izgrađen je ispod vrha Štirovca. Razgovarali smo sa mještanima koji nam rekoše da imamo 4 sata pješačiti uz brdo, ako poznajemo put. Krenuli smo i već na samom početku pogrijesili. Medutim brzo smo popravili grešku i našli se pored neke kuće. Iz kuće je izašao simpatičan mladić koji nam je da ključ od doma. To je bio domar Marinko.

Ubroz smo zašli u šumu, veliku i vrlo lijepu. Prvi put se nalazim u ovako velikoj šumi u kojoj svako stablo krije neku tajnu. Visoka stabla ulijevaju mi neki strah i gotovo se bojam da ih gledam. Uostalom nisam ni imala vremena razgledati tu šumu, tu biljnu zajednicu u kojoj svako stablo znači život. Gledala sam ispred sebe, gledala sam gdje nogu treba da stavim, jer jedna mala nepažnja može pokvariti sve. Uzbrdica je bila velika, pa smo se brzo umorili. Meni je počelo biti hladno, pa sam obukla jaknu, a tada sam smanjila teret sestri. Nastavili smo put jer smo željeli još za vidjela stići u dom. Medutim, noć je osvajala šumu vrlo brzo. Još uvijek mi je bilo hladno, te sam preko kratkih hlača moralu obući duge i malo po malo svi smo se dobro obukli.

Sutjeli smo i razmišljali. I ja sam mislila: »Gdje li se samo nalazi taj dom? Da li je isti kao naš u Paklenici? Šta li ima u njemu?« Put smo osvjetljivali baterijama i postajali smo sve nervozniji. Ja sam bila i gladna i umorna i pospana. Počeli smo gubiti strpljenje. Tada sam počela mrziti ovu prokletu i beskrajnu šumu. Počela sam se kajati što sam pošla na ovaj put. Nisam bila svijesna kakve će ljepote još vidjeti. I tada odjednom ispred nas nestade šume. Pred nama je poljana tiha i nijema, puna tajanstvenosti i straha. »Pa ovo je začarana šuma, a mi smo patuljci koji lutamo po njoj tražeći izlaz«, pomislim i tada mi jeza prođe promrzlim tijelom. Stajali smo zapanjeni pred ovom ljepotom. Pred nama je livada u obliku kruga opasana opet začaranom šumom. Iznad nas se vidjelo nebo. Kao da je neko prosipao šaku bisera po njemu i svaki biser svojim sjajem para mrak. To su bile zvijezde. Mjeseca nije

bilo, pa su i one bile same kao i mi. Pošli smo dalje kroz šumu. Prošli smo još dvije poljane, počeli smo se ponovo penjati. Sada više nismo slijedili markaciju. Išli smo putem, a on sigurno negdje vodi. Na petoj poljani smo sjeli odlučivši da tu prenoćimo. Ali šuma je velika, u njoj ima zvijeri, a šta ako netko ili nešto dode. Tata kao da je pogodio moje misli, reče: »Vi spavajte, a ja ću stražarčiti. Poslije će stražarčiti Vuk, a onda Nada«. »A ja«, upitah. »Ti spavaj i ne brini«. Ove riječi su me malo uvrijedile, ali »Dobro je slušati starije«, rekoh. Vuk i tata su pošli da traže put i dom još uvijek se nadajući, dok sam ja već počela kunjati. »Evo ga, dom, ovamo, brzo!« vikao je Vuk. Međutim ja mu nisam vjerovala misleći da me zadirkuje kao i uvijek. Ali dom je stvarno bio tu.

Velika, kamena zgrada stajala je usred šume. »Pa to je čitava palača«. Ali, bila sam previše umorna da bi se mogla diviti ovoj građevini. Čim smo ušli u kuću osjetili smo neugodan zadah. Ja sam ipak odmah jela i legla. Spavala sam kao nikad do tada. Ujutro smo podrobjnije razgledali dom. Čim uđeš u kuću naideš na četiri velika stola spojena u dva reda, i stolice. Iz te prostorije vodila su vrata u kuhinju. U kuhinji je bio štednjak koji smo odmah naložili, zatim dva stola, šank i police. Na policama su bili tanjiri, šerpe, čaše, poklopci i svo suđe i posude. Iz te prostorije išlo se u spremnicu. Tu je bilo svega. Petroleja, kanapa, Argo-supu koje više nisu valjale, raznih boca, dasaka, eksera i mnogo drugih stvari. Te tri prostorije su bile u prizemlju. Na spratu su bile sobe za spavanje. Kreveti su namješteni. U sredini je sto sa petrolejkom. Dom je bio dva puta veći od naše »Paklenice«, ali i dva puta zapušteniji. Nedaleko doma nalazio se bunar. Sve je bilo vrlo lijepo. Kad smo sve razgledali, krenuli smo u susret drugoj grupi koja je iz Paklenice krenula ovamo.

Išli smo šumom razdragani i sretni. Nismo imali za šta brinuti. Iz sveg glasa smo zvali Peru i Dragana. I tada na vrhu jednog brda ugledasmo dvije prilike koje su nam mahale i zvali nas. Bili su to oni. Čekali su nas na brdu. Nakon 15 minuta smo se pozdravili i odmorili. Potpuno kompletni krenuli smo na Babino jezero, ali nismo stigli do njega. Vratili smo se nazad u dom. Igrali smo se na onim poljanama i cio dan se odmarali. Sutra nas je čekao najteži dio puta. Trebalo je prijeći Velebit iz Like u Dalmaciju. Ali pored sveg dobrog treba biti i nečeg lošeg. Problem nam je bila voda. U bunaru je bilo vode, ali ustajale. Izvor je presahnuo i mi smo pili ono

što smo imali. Ujutro kad smo krenuli meni je pozlilo od vode. Četiri sam puta povraćala i boljela me glava, ali me je čist planinski zrak brzo oporavio.

Spremili smo stvari i krenuli. Dugo smo išli i putem pjevali. Sreli smo neke Talijane koji su išli iz Paklenice na Štirovac. Malo smo s njima pričali i zatim smo nastavili put. Vrućina nije bila velika jer smo prolazili kroz šumu.

Najljepši trenutak s ovog izleta je bio kad sam se nalazila na vrhu Velebita. S jedne strane šuma, tajanstvena i strašna kao noć, a s druge strane je kamenje užareno od sunca. U daljinji se vidio Novigrad i Novigradsko more, a iznad naše glave su krstarili oblaci. Bila sam ponosna na svoje planinarsko iskustvo. Nisam imala još ni četrnaest godina, a ja sam popreko prešla Velebit. Pod nama se nalazi cijela Dalmacija i cijela Lika, a ja stojim na njihovoj granici i mogu da biram. Samo jednim korakom mogu biti u jednom od ta dva kraja naše domovine.

Prešli smo granicu. Sad smo u Dalmaciji. Ovdje je sasvim drukčije nego tamo u šumi. I sada, kad bi me neko pitao da li bih više voljela živjeti u Lici, hladnoj i šumovitoj zemlji, ili u Dalmaciji u sivom kamenu i velikom moru, odmah bih odgovorila: »U Dalmaciji«. Lijepa je Lika sa svojom šumom i volim tu šumu kao i more. Ali na moru živim i poznajem ga u svim godišnjim dobima. Živjeti na moru postala mi je navika od koje bi se teško odvuknula. Tako mislim ja, a da li tako misli i neko dijete koje je rođeno i koje živi u Lici? Navika tog djeteta je da živi u Lici i ono se neće lako odvojiti od nje. To dijete voli more, ali ga ne poznaje kao ja. I tako razmišljajući stigoh u Paklenicu. Tu mi je već sve poznato i osjećam se kao kod kuće.

Tata, Vuk, sestra i neki planinari koje smo zatekli u domu kupali su se u malom jezeretu. U Paklenici smo prenoćili, a sutradan popodne krenuli u Zadar. Idućeg dana mi je bio rodendan. Posljedne dane u trinaestoj godini sam provela na Velebitu. Sada imam četrnaest i ko zna gdje ću provesti posljedne dane u četrnaestoj godini. Možda će to biti ovdje u Zadru, možda ponovo na Velebitu, a možda negdje na nekoj planini u Sloveniji.

Od cijelog ovog izleta ostale su uspomene, pečati u mojoj planinarskoj knjižici i napisana imena u knjizi na Štirovcu i Paklenici. Ako neko od Vas ode na Štirovac ili Paklenicu vidjet će velikim štampanim slovima napisano moje ime u velikoj knjizi.

Na Crnopcu u sunčanom listopadu

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Taj Crnopac nekako nam je izvan dohvata, nema ni markirane staze, ni privlačne visine, svega 1404 metra, ali ga se ipak sví boje i o njemu pišu: kamenit, nepristupačan... i ponesti vode. A naš šestorica uzesmo samo dvije litre, računajući da čemo ga osvojiti za najviše dva sata i da u ovom sunčanom listopadu 1971. sunce neće grijati kao usred ljeta. No bilo je malo drugačije.

Baš je netko pametan otvorio novu autobusnu liniju iz Gospića u Zadar, sa polaskom u 6 ujutro i povratkom iz Zadra poslije podne. Svega nas desetak promatramo iz autobrašuna Visočicu kako od nas okreće lice, pa je sve više i više gledamo s boka kao oštru piramidu. Lijepom novom asfaltnom cestom brzo stigosmo do Metka, a kad se asfalt spoji od Metka do Gračaca, onda sigurno neće biti mjesto u autobusu kao što ga ima danas. S desne strane promatramo južni Velebit i njegove najviše vrhove. Ni magla ih ne sakriva, ni oblaci, ni sjene mraka, samo ih obvijaju naši čeznutljivi pogledi, kao i želja da svoje stope uputimo preko njihove trave i stijena pod plavim visinama. Za nekoliko minuta iz Gračaca stižemo na Prezid. Tu se upravo dovršava tunel dug 160 metara. Razgovorljivi čuvan poduzeća »Vladimir Gor-tan« iz Zagreba, koje izvodi ove radove, upoznaje nas sa stanjem radova onoliko koliko on zna i umije. Upućuje nas prema vrhu, naravno, nekim poprijekim putem, jer on ne zna za knjigu »Velebit« ni njezina autora Željka Poljaka. Zato se veremo i veremo preko stijena slijedeći ostatke ovaca što su ovuda prolazile. Za sat hoda stigosmo do neke livadice i — kakvog li iznenadenja. Na tisuću metara visine, barem gledajući kartu mislimo da je toliko, a ova dolinica zasadena kupusom i to četiri omeđene parcele na svega stotinjak četvornih metara. Na jednoj parceli i to najmanjoj raste svega desetak glavica kupusa veličine ljudske šake. Eh, kuda li sve dove čovjek u osvajanje prostora, tko li još danas nosi ovih desetak glavica kupusa nekoliko sati hoda daleko odavde i koliko će mu biti gorak ili sladak. Ali tko zna, možda ga negdje čekaju samohrana usta, stara starica ili nekoliko piskavih usta bez matere ili oca, a možda je to i dokolica i korištenje ono malo gnoja što ga na ovoj livadi ostave ovce i ono neograničeno vrijeme između noći i noći, što ga pastir provodi sam u razgovoru s ovcama.

Nastavljamo dalje i samo prema većoj visini. Naš Mile već se javlja tražeći vodu. Na vrhu — odgovaramo, a njega već sada spopada muka jer je najžedniji, valjda zato

što je i najdeblji među nama. Franjo i Pero zaostaju promatrajući neku snježnicu i neumorno fotografiraju, a dugačka Marija preskače s kamena na kamen imitirajući divokozu i uvijek se šali i smije. Sreća što je dugačka, jer bi inače izmjerala sve ove stijene penjući se i silazeći sa njih. Putom, sami kamen, izlomljen u duge sabljaste oblike, što se čine kao tisuće zvonika stršćih u nebo. Mjestimično bukvici plod prekrio kamenje, a plod brekinje zasljuđuje nam usta i donekle utajaže žđ. Franjo već ima punu torbu cvijeća sa crnicom da večeras razveseli suprugu. Na staroj bukvi čuje se šuštanje i samo smo uspjeli vidjeti vjeveričin rep, prije nego što je umakla u duplje.

Malo po malo i na vrhu smo, ali na kojem? Na jednom smo od najzapadnijih i, preko dugog niza, daleko prema istoku, ugledasmo piramidu na najvišem vrhu. Na ovom našem prvom današnjem vrhu u praznu staklenku stavljamo papirić sa potpisima i spremamo je među kamenje. Svi se pogledavamo, jer nam se čini da nikad više nećemo ovamo navraćati i kao šaljiva nam zvuči jedna rečenica na papiriću ispod potpisa: Ponesite dosta vode!

Sunce nas peče iako je 24. listopada. Svuda naokolo ispod nas prašuma. Po sljemenu vrhova probijamo se ka piramidi, već četiri sata probijamo se do nje. Sada iako smo žđni, odmaramo se ležeći oko nje. Promatramo prema zapadu Sv. brdo, hladno, daleko i sivo, a odmah između njega i nas Čelavac i Duboke Jasle opržene mrazevima, a antena sa Čelavca lagano titra kao crveno-bijela slamka na obzoru. Prema sjeveroistoku najprije se pružaju doline i dolinice u stotinu boja i tisuću šara. Na nekim mjestima taj spektar sija sa bjelogorice, a drugdje kao da crnogorično zelenilo gasi vatre bukava između tisuću kamenih šiljaka. I sve to zelenilo i crvene šare zelenog saga i bijeli pliter hridina daju jednu sraslu cjelinu, koja se može samo voljeti i kojoj se svatko mora diviti.

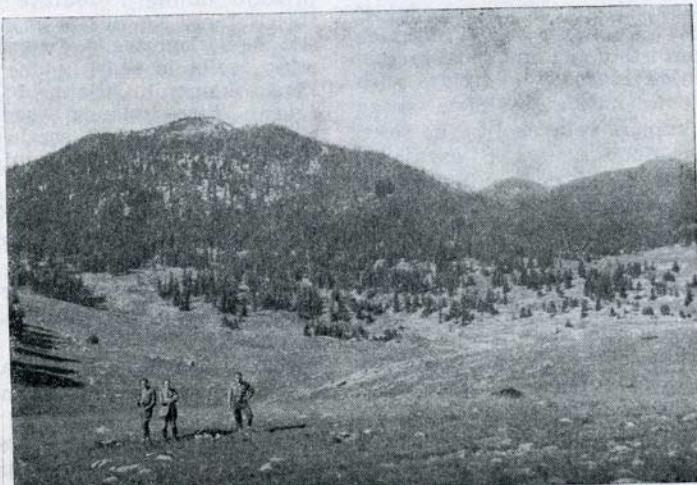
U daljini istoka strši Kremen, Urljaj i Ozeblin, a nad dalekom Bosnom kao da lebde, razasuti su oblaci u crvenoj nijansi, pa netko spomenu da je to crvena prašina što osta iza tužnih bitaka s Turcima. Zatim silazak. Polagan, ali ovaj put prema Poljakovoj knjizi. Ljepi je i, sigurno brži. Ipak nije lagan i do Vasanović korita zaobilazimo nekoliko ponora. Tu u velikoj kamenici pijemo vode do mile volje. Promatramo nedavno napušteni stan, tri korita ispred njega, po kojima ova dolinica dobi ime, a to ime uđe i u knjige, pa se neće zaboraviti još dugo, iako će ovdje za

nekoliko godina bukovo lišće zauvijek prekriti život. Sada tu raste njivica kupusa, a krumpir je već povaden. Napuštamo Vasanova korita i pred nama se vidi cesta. Silazimo na Dragičevića plan, pa na Juričin tavan. Iza nas su sad ostala sva ona brda, snježnice, ponori i ne ljutimo se zbog razderanih cipela. Upili smo gore toliko divnih slika i poslali tisuće pozdrava na sve strane.

U Prosini je već sumrak. Zvoni zvono ovaca, koza i volova-predvodnika. Okrenuti su prema stajama, bojati se je vukova, jer kako kažu stanovnici Prosine: Svaka noć ima svoju moć. U dvije kuće stočara iz Golubića svjetlo je. Oni ovdje borave od ožujka do studena, a prezime malo niže. Trogodišnji volovi su im mršavi. Pitamo kad će ih prodavati, a oni odgovaraju: Onda kad budu imali 8 ili 9 godina. Kad dozore — primjećuje brkati stari Dalmatinac. Uz njega mu sin mlađi od 18 godina. Obučen je na gradsku i mislimo da je i on kao i mi ovdje na vikendu. Pitam ga čime se bavi. S ovim svime, zamahnu on rukom pokazujući i široko zaočružujući u luku sve od Sv. brda do zadnjeg obronka Velebita i smirenno slijede ramenima, kao da se hoće još više približiti

prostoru koji je izvor njegova života, prijatelj njegove mladosti i za života najsigurniji zaštitnik.

Domaće šarene koze skaču s kamena na kamen prema stajama, a naš »dičak«, kako nam dugačku Mariju pokrsti stariji Veselinović, podiže svoju naprtnjaču. Oprštam se sa Prosinom i njezinim stanovnicima da na cesti dočekamo naš jutrošnji autobus. Iznad doline, a nasuprot večernje zvijezde, uspravila se na vedrom zvjezdanom nebū čudnovato formirana stijena Popova kapa. Pod njom u dolini konak je već spremljen i sve je spremno za počinak. Razdragano dočekujemo autobus i vidimo ga da je sav okićen. Između dolaska i odaska vozači su bili u Stankovcima na nekoj proslavi, pa su i oni razdragani. Čini nam se kao da razdragano trepere i zvijezde nad Velebitom i zastavice na autobusu. sjećajući se ovog lijepog dana što nas razveseli. Pred očima su nam boje Crnopca, listopad u žaru sunca i jeka pjesama čobanskih, a možda i onih stankovačkih što kao da proljeću kroz noć. I, za jedan dan puno je doživljaja, ali i malo kad se nešto puno voli.

jezera pod Malim Rajincem

Foto: Dr R. Simonović

Tuzlanska planinarska transverzala

MEHMED ŠEHİĆ

SARAJEVO

Tuzlanska planinarska transverzala obuhvaća veliko područje sjeveroistočne Bosne, između rijeka Bosne, Krivaje, Drine i Save. Tu su uglavnom planinski masivi Ozrena, Konjuha, Majevice i Javora. Transverzala ima 30 kontrolnih tačaka, ukupno 580 bodova. Obilaznik koji sakupi najmanje 150 bodova dobiva značku Tuzlanske planinarske transverzale. Obilazak transverzale vremenski nije ograničen, a svakom obilazniku prepusteno je na volju koje će kontrolne tačke odabrat. Smjer prilaza također je prepusten slobodnoj volji posjetioca. Za dokaz predenog puta služi dnevnik koji se može poručiti kod PD »Konjuh« u Tuzli. U dnevnik se udaraju pečati KT (gdje postoje), lijepe fotografije ili detaljno opisuje predeni put. Transverzala je otvorena krajem 1971 (vidi NP 1972, 65, br. 3—4).

Kontrolne tačke transverzale, visina u metrima i broj bodova:

1. Kuća na Kraljici (Ozren)	884 m	25
2. Manastir (Ozren)	295 m	10
3. Kuća Vrela (Ozren)	370 m	10
4. Ostravica (Ozren)	917 m	25
5. Preslica (Ozren)	341 m	15
6. Panjik (Ozren)	371 m	10
7. Vijenac	615 m	5
8. Zelenboj (Konjuh)	1060 m	25
9. Vrh Konjuha	1328 m	40
10. Javorje (Konjuh)	1209 m	20
11. Zmajevac	1017 m	20
12. Lovnica	400 m	5
13. Selo Mihailovići	680 m	20
14. Osmaci	305 m	5
15. Stolice (Majevica)	915 m	20
16. Busija	847 m	20
17. Vukosavci	380 m	10
18. Jablanica (Majevica)	469 m	10
19. Međednik	843 m	20
20. Greda (Majevica)	771 m	20
21. Velika Njiva (Majevica)	760 m	10
22. Srebrenik	460 m	10
23. Bukva (Sokol)	505 m	15
24. Zečiji Vrat	1275 m	30
25. Bijela Stijena	1190 m	15
26. Sokolina	1314 m	35
27. Pjenovac	1090 m	20
28. Strug	1348 m	35
29. Igrišnik	1518 m	40
30. Ljutica (Sušica)	1243 m	35

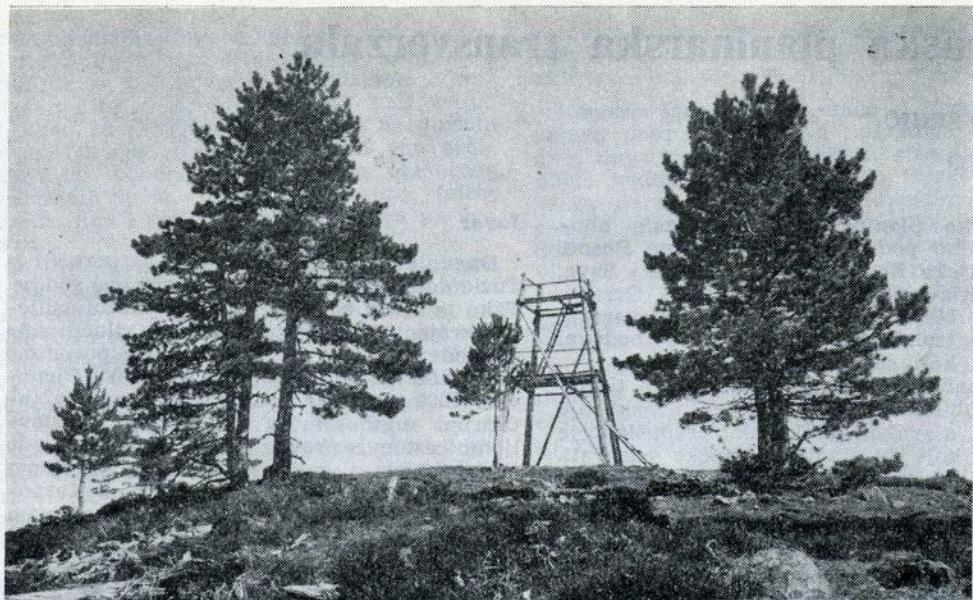
Javor

Dnevnike koje smo Zvonko i ja poručili iz Tuzle dobili smo sredinom veljače ove godine. Tako je i prvi odlazak na transverzalu uslijedio krajem pomenutog mjeseca. Odlučili smo da podemo na Javor planinu i da posjetimo kontrolne tačke Strug (1348 metara) i Pjenovac (1090 metara). Polazimo iz Sarajeva jutarnjim autobusom za Han Pijesak. Nastavljamo cestom u pravcu Vlasenice kojih 45—50 minuta hoda i kod zadnjih kuća skrećemo desno na sporedni put. Idemo prema Karauli i prolazimo ispod vrha Žeženica koji nam ostaje sa lijeve strane. Put i dalje vodi cestom i uskoro smo kod rampe i malog skloništa čuvara, oko 20 minuta hoda.

Raspitujemo se za vrh Strug. Namjeravali smo na vrh grebenskim putem, koji počinje ispod vrha Žeženica, pa preko kota 1182 m i 1248 m izravno na Strug. Razgovarajući tako sa čuvarom primijetili smo i prvu markaciju. Prateći je tako nastavili smo i dalje cestom polako se spuštajući i izgubivši na visini, ali bar s lijepim pogledom na vrh Žep (1537 m), najveći vrh na području Javor planine. Za sat i po od rampe stigli smo do Banje Luke, radilišta šumskih radnika. Na ovom području planinari su rijetki gosti pa je razumljivo što su uslijedila pitanja što to mi radimo ovdje, što ćemo na vrhu itd. Nakon odmora pošli smo dalje cestom i odmah lijevo primijetili nastavak markacije, koja nas u početku vodi prilično dobrom stazom, polako se uspinjući, da bi se u posljednjem dijelu strmo uspjela do oveće livade sa lijepim pogledom na vrh Žep. Sa livade smo uskoro i na vrhu Strug — oko sat hoda od Banje Luke. Sjeverne padine Struga strmo se spuštaju s lijepim vidikom na Komić (1032 m) i Lisinu (1262 m).

Iako je bilo prilično snijega odlučili smo da se vratimo grebenskim putem koji smo ranije spomenuli. Spustili smo se na cestu u blizini vrha Žeženica i došli u Han Pijesak poslije podne. Od Han Pijeskog do Pjenovca izgrađena je cesta po trasi bivše šumske pruge (10 km) koja dalje vodi za Olovu. Nakon odmora odlučili smo da podemo prema Pjenovcu do kuće službenika šumarije Juse koji nam je ponudio praznu sobu za konak. Ujutro smo bili njegovi gosti, a zatim se vraćamo cestom do Berkovine. Na raskršću prelazimo na gornju cestu, a zatim se odvajamo od nje i idemo preko prostranih livada.

Za 2 i po sata ponovno smo u Han Pijesku, odakle autobusom za Sarajevo. Ove dvije kon-

Zelenboj (1060 m) na Konjuh-planini

Foto: M. Sehić

trolne točke, koje možemo obići preko subote i nedjelje, donose 55 bodova. Ako spomenemo da na Javor planini postoje još dvije KT (Igrišnik i Ljutica) sa 75 bodova, onda transverzalnu značku možemo dobiti obilazeći samo KT na toj planini.

Pored prilaza opisanog u članku Borisa Regnera (NP 1—2, 1972) Igrišniku se može prići od Godenja, a s juga od Žepe dokle iz Sarajeva postoje autobuske veze. Najpogodniji prilaz Ljutici (Sušica) je od Srebrenice (oko 4 sata hoda).

Konjuh

Slijedeći izlet, također preko subote i nedjelje, planirali smo za Konjuh. Odlučili smo da posjetimo kontrolne tačke Javorje (1209 m), vrh Konjuha i Zelenboj (1060 m). Jutarnjim autobusom polazimo u pravcu Tuzle, a izlazimo u Stuparima. Tu se odvajamo od glavnog puta i uskoro smo kod mostića gdje skrećemo lijevo uz kanjon Zatoče, prema selu Olovci. Nakon kojih 15—20 minuta hoda dolazimo do raskrsnice puteva. Skrećemo desno polako se uspinjući još kojih 25 minuta do proširenja seoskog puta, gdje ugledamo i prve kuće Gornjih Olovaca, ustvari zaseoka sela zvanog Proshek. Odavde se strmo uspijemo oko sat hoda i izlazimo na omanju livadu. Tu moramo paziti na markaciju, jer put do vrha Javorje vodi kroz šumu uskim grebenom još kojih 15 minuta. S vrha se pruža divan pogled svuda unakolo, a posebno na kanjon Zatoče i na dio puta koji smo upravo prešli. Vrh Javorje bit će i kontrolna tačka transverzale »Po planinama i

Bosne i Hercegovine«. Odmah s druge strane vrha nalazi se malo sklonište čuvara ogromnih šuma Konjuha — ustvari osmatračnica za slučaj požara. Od Stupara do vrha Javorje potrebno je oko 2 i po sata hoda. Nakon odmora nastavljamo prema vrhu Konjuha. U početnom dijelu puta ulazimo na prostranu livadu prešavši je po cijeloj dužini. Dolazimo do raskršća za Miljkovac i Javorje, zatim za Miljkovac i Tuholj, te napokon za Krabanje i vrh Konjuha. Dovde smo išli skoro 2 sata hoda zaista uživajući, jer je vrijeme bilo izvanredno, a grebeni put vodio skoro po ravnoj stazi ne praveći veće visinske razlike. Odavde počinje uspon. Idemo grebenom Polomnog brda. Dostigavši najveću visinu, s lijepim pogledom na vrh Konjuha, počinje nezvatan sruštanje. Nemoguće je preći ovaj dio puta, a ne sjetiti se poznate pjesme o Konjuhu. Tu su zajedno javor, jela, breza i bor. Lagano se sruštajući dolazimo do pod sam vrh Konjuha. U daljem putu do vrha nema neke određene staze. Nešto prije vrha izlazimo na cestu pored ulaznih vratiju vojnog objekta. U blizini je cementni stup s označom nadmorske visine, tu je i visoka željezna konstrukcija na kojoj je učvršćena velika metalna crvena zastava, a u neposrednoj blizini je i spomenik palim borcima.

Od raskrsnice prema Krabanjima išli smo skoro 3 sata — ukupno od Javorja do Konjuha blizu 5 sati.

S vrha se sruštamo strmo dvadesetak minuta do malog skloništa Husinskog rudara. S obzirom da na Konjuhu nema planinskog objekta, ovo sklonište nam je dobro došlo. Pored peći je mogućnost noćenja za 3—4

osobe, doduše na ležaju od dasaka, pa su vreće za spavanje neophodne. Bez njih se na ovu turu ni ne može poći, jer se sada nalazimo u središtu masiva Konjuha, daleko od bilo kakvog objekta.

Ustajemo rano i odmah krećemo dalje. Nедaleko od skloništa, s manje livade, pruža se divan pogled na kanjon Zlačve. Od kuće se strmo spuštamo blizu pola sata i tada smo obratili posebnu pažnju da se odvojimo lijevo grebenskim putem prema Zelenboju. Od odvojka polako se uspinjemo, a zatim djelomično idemo po ravnom terenu. Na koti Ploča (1026 m) primijetili smo natpis: Banovići 4,5 sati i odvojak puta preko kote 1030 m na Zelenboj. Sa Zelenboja je divan pogled svuda unaokolo. Duboko pod nama su Banovići. Gledajući na dio puta kojim smo prošli, a posebno s drvene piramide, još jednom smo se divili velikoj razgranjenosti Konjuha i njegovim strminama.

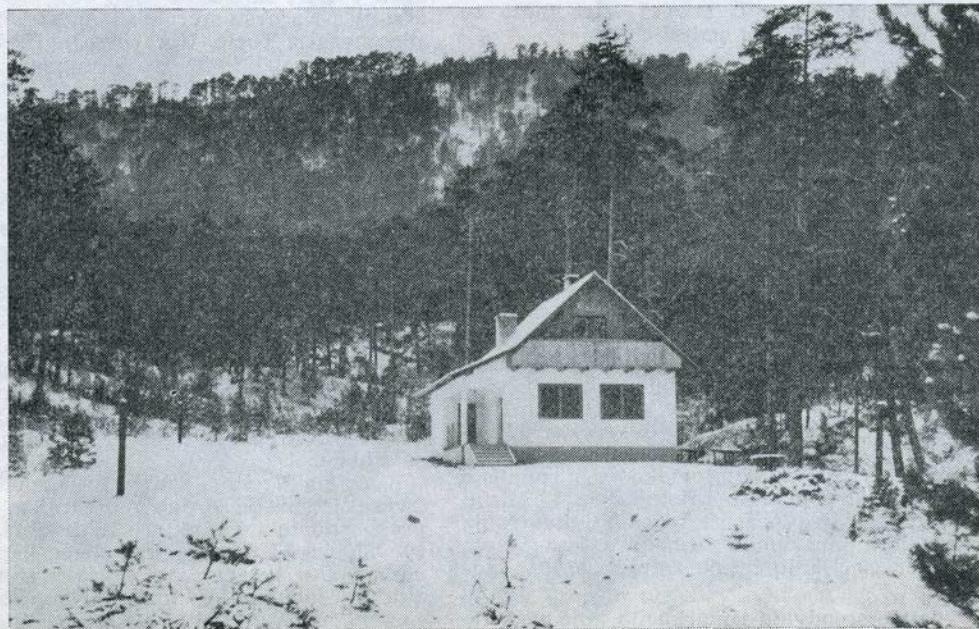
Nakon odmora krećemo prema Banovićima grebenom Bećarske kose. Veoma lijepo spuštanje, u prvom dijelu prilično strmo. Za sat i po stizemo u selo Repnik, a zatim seoskim putem na asfaltну cestu prema Banovićima (od Zelenboja ukupno oko 2 sata hoda). Prevozimo se lokalnim autobusom za Tuzlu (stalna veza) i odavle drugim autobusom u Sarajevo (veza 15 puta dnevno).

Majevica

Pored vrhova Busija (847 m), Medednik (843 m), Greda (771 m) i V. Njiva (760 m) na Majevici, a koji su kontrolne tačke Tuzlanske

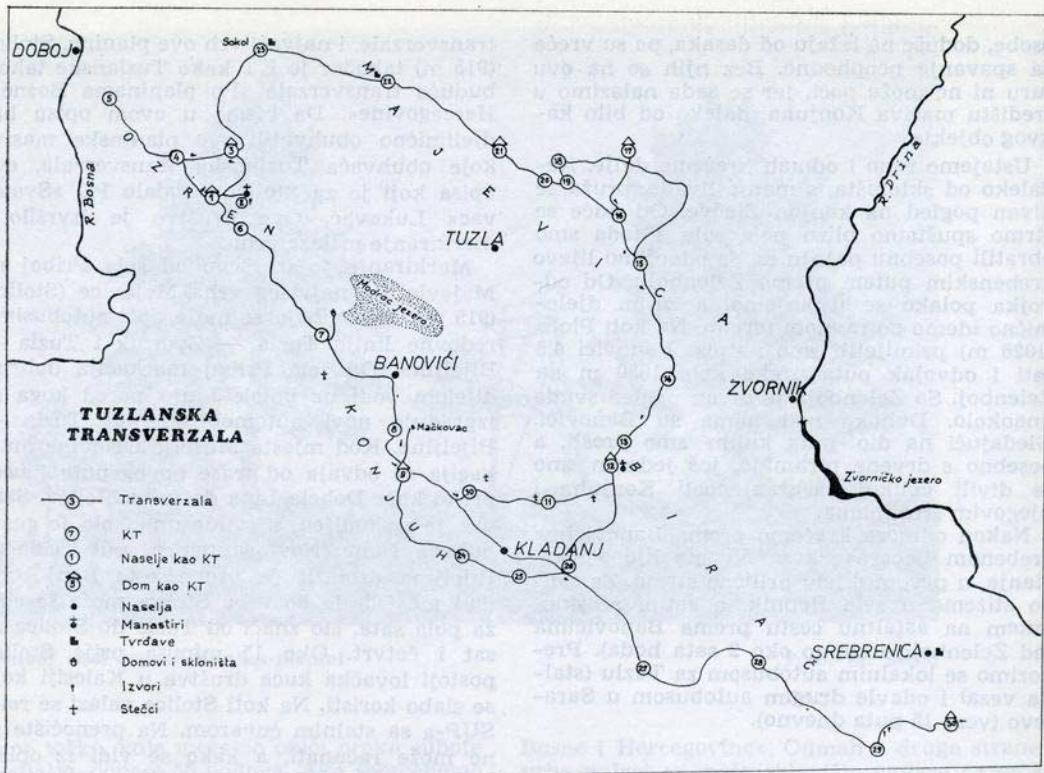
transverzale, i najveći vrh ove planine, Stolice (915 m) također je KT kako Tuzlanske tako i buduće transverzale »Po planinama Bosne i Hercegovine«. Da bismo u ovom opisu bar djelimično obuhvatili sve planinske masive koje obuhvaća Tuzlanska transverzala, evo opisa koji je za Stolice posalalo PD »Svatovac« Lukavac. Ovo društvo je izvršilo i markiranje prilaza vrhu.

Markiranje je izvršeno od sela Priboj na Majevici do najvišeg vrha Majevice (Stolice, 915 m). Do Priboja se može doći autobusima redovne linije Tuzla — Zvornik i Tuzla — Bijeljina. Od sela Priboj markacija dobrim dijelom vodi uz potok Janju pored koga se izgrađuje novi automobilski put Tuzla — Bijeljina. Kod mjesta Muzelje Orlovine markacija se odvaja od trase novog puta i vodi preko kose Debela Lipa do vrha Stolice. Sam vrh je pošumljen, a svuda unaokolo je gusta bukova šuma. Novi savremeni put Tuzla — Bijeljina prolazit će preko kote Banj brdo (694 m). Odатle do vrha Stolice može se stići za pola sata, što znači od Tuzle do Stolice za sat i četvrt. Oko 15 minuta prije Stolica postoji lovačka kuća društva u Kalesiji koja se slabo koristi. Na koti Stolice nalazi se reley SUP-a sa stalnim čuvarom. Na prenoćište se ne može računati, a kako se vidi iz opisa, nema ni potrebe jer se ovaj izlet može obaviti u jednom danu. S vrha je divan pogled svuda unaokolo. Kod Tuzlanske transverzale ovaj vrh donosi 20 bodova.

Planinarska kuća Vrela na Ozrenu

Foto: M. Šehić

Ozren

U trećem izletu uputili smo se na Ozren. Opet smo planirali tri kontrolne tačke: Manastir (295 m), kuću na Kraljici (884 m) i kuću na Vrelima (370 m). I ovaj izlet može se obaviti preko subote i nedjelje.

Najpodesnije ishodište za planinarsku kuću na Kraljici na Ozrenu je željeznička stanica Lužanjak (pruga Dobojski — Tuzla) udaljena od Doboja 26, a od Tuze 34 km. Odmah po izlasku iz voza uočit ćemo planinarsku markaciju koja dalje vodi kroz Bosansko Petrovo selo, oveće selo koje ima poštu, zdravstvenu stanicu, osnovnu školu, te nekoliko ugostiteljskih i trgovачkih radnji. Markirani put vodi uglavnom uz cestu drugog reda uz rječicu Jadrinu (oko 5 km) do odmarališta pod Ozrenom. Otprilike na polovini puta koji vodi cestom nalazi se rudnik azbesta, a nešto dalje raskrsnica puteva. Lijevi put vodi preko mosta do odmarališta, dok desni krak ceste vodi zaobilaznim putem do same kuće na Kraljici, naime, do poštanskog releja. Kapacitet odmarališta, koje je ranije bilo dječje opravilište, je oko 100 ležaja. Tu je također i rudničko odmaralište. Cijene su pristupačne. U blizini odmarališta je i poznati manastir, kontrolna tačka koja nam donosi 10 bodova, kao i vrelo Kaluderica čija je česma izgradena 1847. godine.

Odavde se odvaja i markacija koja vodi do planinarske kuće na Kraljici. Otvorena je preko subote i nedjelje i po potrebi, pa je

neophodna najava u PD »Konjuh« Tuzla. Planinari mogu prenoći i u jednom od odmarališta. Kod odmarališta i manastira bili smo kada se počelo smrkavati. Krenuli smo ipak dalje i za 3 sata hoda došli do kuće na Kraljici. Na našu sreću tu smo zatekli dvojicu planinara iz Tuze. U neposrednoj blizini je i poštanski reley koji smo s vremena na vrijeme primjećivali kada bismo iz šume izašli na neki proplanak. Kuća na Kraljici je kapaciteta 16 ležaja, ima kuhinju sa posuđem, dok hranu donose sami posjetioci. U blizini je i izvor vode.

Slijedećeg dana odlučili smo da promijenimo smjer povratka i posjetimo planinarsku kuću na Vrelima. Izgrađena je 1965. godine, a pod upravom je PD »Poštare iz Tuze«.

U povratku sa Kraljice idemo istim putem kojim smo i došli kojih 15—20 minuta, a zatim se odvajamo lijevo strmo se spuštajući.

Dolazimo na cestu kojom idemo neko vrijeme, a zatim je napuštamo prateći markacije do planinarske kuće na Vrelima. Ovaj put između dviju kuća može se proći za oko 3 sata hoda.

Kuća na Vrelima (naziv vrela potiče od 7 izvora jedan do drugog) otvara se također preko subote i nedjelje i po potrebi. Donosi 10 bodova. Kuća je izgrađena na livadici odmah poviše sela, pa je pristup mogući i autom. Spuštamо se pored ciglane na željezničku stanicu Sočkovac (1 sat hoda). Objе kuće na Ozrenu bit će i KT transverzale »Po planinama Bosne i Hercegovine«.

Napad na prirodu Durmitora

CANE JANIĆIJEVIĆ

PLJEVLJA

»Nemam druge imovine
Do prestola vrh planine
Kud mi žude oči žudne.«

Boško Pušonjić

Čovjek, stvarnost i Durmitor

Nikada čovjek pravdu, svoju ili nečiju drugu (prirode), nije mogao stići. I svejedno što je to uvijek bilo uzaludno, čovjek je takvo biće da od toga nije odustajao. Takav će slučaj, vjerovatno, biti i s ovim člankom. Nikoga on neće dirnuti da promijeni svoje namjere, ali čovjeka nešto tjera da se iskaže. Možda je baš to i dobro, ko zna?

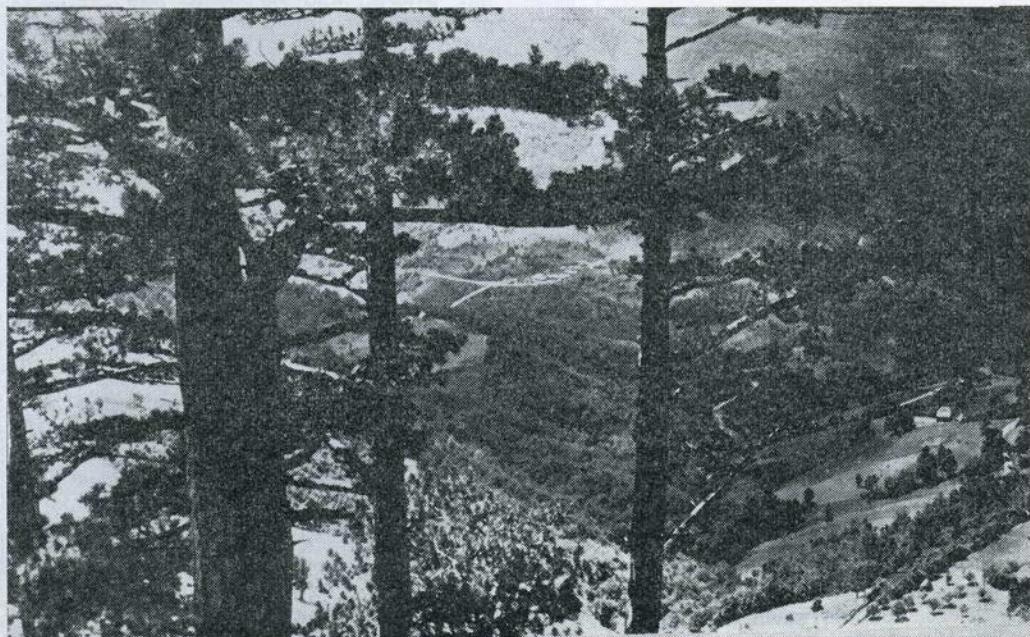
Riječ je o Durmitoru, jedinom kakav je u Evropi, o planinčini među planinama, o ljepotici među ljepotama, o duhu Durmitora među obnajiteljima.

Neki ljudi — nije važno ni ko su ni šta su — hoće da na Durmitoru grade gigant hotel sa više od dvanaest spratova i više od

dvanaest strmih krovova, kategorije »de luxe« i to na manje od dvjesto metara blizine od Crnog jezera. Hoće pa hoće, i maketu su mu izložili, da bi joj se svijet, valjda, »divio«.

Uzaludni glasovi protiv podizanja na mакeti videnog hotela za durmitorskog područja (ali ne i protiv gradnje hotela uopće kao što i u principu jesmo protiv hotela po svaku cijenu), počeli su da se pojavljuju u dnevnoj štampi. Tako se Durmitor našao ponovo na »top« listi zbivanja javnosti.

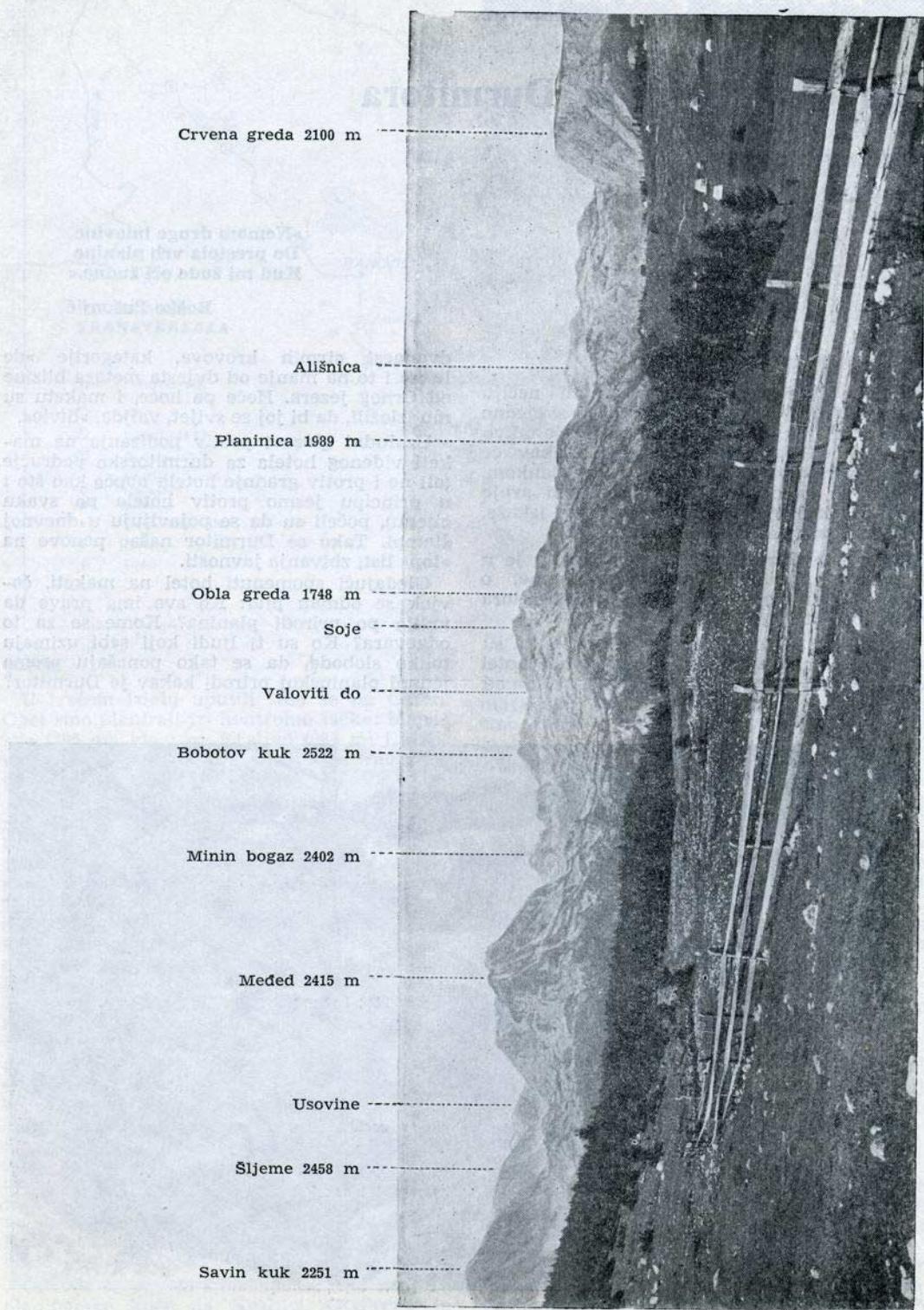
Gledajući spomenuti hotel na maketi, čovjek se odmah pita: Ko sve ima pravo da vrši po prirodi planina? Kome se za to odgovara? Ko su ti ljudi koji sebi uzimaju toliko slobode, da se tako ponašaju prema jednoj planinskoj prirodi kakav je Durmitor?

Pogled na most kod Đurđevića Tare

Ovaj pogled je bio kada je

Foto: M. Radović

I bezbroj drugih misli pada čovjeku na pamet. Druga je misao, da li čovjek koji je projektovao hotel, zna šta je to Durmitor? Da Durmitor liči isključivo i samo na samog sebe. Da Durmitor ne može biti Bled i ako to postane, da je to katastrofa Durmitora i da tada neće biti više Durmitora. Da je Durmitor u raskoši raskošan. Da je Durmitor nezagadjen, nenarušena sredina namijenjena čovjeku. Durmitor je osobenost osobnosti, čast snage i moći i iznad svega inspiracija. Durmitor je veličanstveni duh, a to je moćnije od svih tvorevina koje je u stanju izgraditi naše vrijeme i mi u njemu, i to je ono što traje, za razliku od onoga što mi gradimo i što ima minijaturnu vrijednost trajanja. Aksioma Durmitora je ono što on jeste, onakav kakvog ga znamo, kakvog ga volimo i kakvom u pohode dolazimo. Durmitor je impresija, pitoresknost, ljepota surovoštii, zvuk kamenja, šume i vode, najljepši dizajn prirode kojom je ona samu sebe zaodjenula.

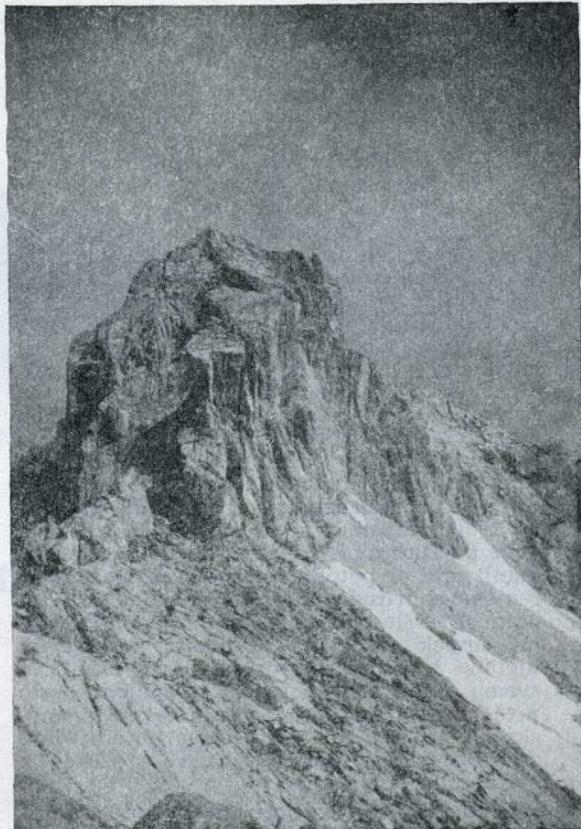
Homo Janičarikus u ofanzivi prema prirodi Durmitora

Prosto je nevjerojatno, ali do kraja istinito, kako i odakle sve dolaze razno-razne najezdje na prirodu Durmitora. Teško se više u svemu tome snaći. Šta se to zbiva sa čovjekom, da sam sebe hoće prije vremena da sahrani, da postaje sam svoj i prirode janičar, postaje prosto neobjašnjivo. I što je još najzanimljivije, sve se to čini u ime »progresi i ljepše budućnosti«.

Sam susret, prvi, sa Durmitorom, odnosno sa Žabljakom, najbolje nam ilustruje ovakvo stanovište i mišljenje. U tom naselju na najvećoj nadmorskoj visini na Balkanu, već su učinjeni značajni promašaji u urbanizovanju grada i arhitektonici rješenja podignutih objekata. Sada Žabljak, onakav kakav jeste, najmanje liči na ono što bi trebalo da bude — prvi susret s Durmitorom. To su već promašaji. Vidjeti beton, kamen, željezo u takvom ambijentu lomljenih krovova, razbacanih bez reda u naselju, predstavlja ne male promašaje, nedostatak ideja i slično. Sa svim tim elementima vidljivo se srećemo, svejedno gdje, u skoro svakoj urbanoj sredini. Najbolje se to uočava na zgradama općine, zadruge, stambenom i dr. Tako da susret sa Žabljakom, odnosno sa Durmitorom — jer to je moralno biti jedno te isto — ne predstavlja više susret sa Durmitorom, već tugu Durmitora i Žabljaka.

A tek šta da se kaže o vikendicama na Durmitoru. To je tek krajnji odraz neukusa (u većini), a u cijelini čudan razmještaj lokacija. Stiže se utisak kao da su pravljene na silu boga i radi toga da ih bude i na tom području.

I u traženju rješenja za nacionalni park Durmitor, odnosno u određivanju granica parka, predlažu se čudna rješenja, da ni sam bog nije u stanju ući u njihovu opravdanost. Zapravo, kod određivanja granica, predlaže

Bezimeni vrh na Durmitoru

Foto: Prof. dr I. Rubić

se da nacionalni park Durmitor bude samo slivna zona Crnog jezera. Sve ostalo je nekakva druga (»B«) zona i ima drugi tretman i status gazdovanja. Ko god poznaje geomorfologiju Durmitora, ne može naći opravdanje za ovakve poteze, jer Durmitor je cjelokupnost svog prostora, zajedno sa Tarom. Nema nikakvog opravdanja, da se u zoni »A« izdvoji samo sliv Crnog jezera, iz prostih razloga što ni više ni manje lijepa nisu ni ostala područja kao Zminjičko jezero ili Škrčka jezera i slično. Svaki detalj za sebe nije Durmitor, a svi skupa čine Durmitor. To može biti jedino i pravo rješenje.

I nad rijekom, kanjonom i okolinom Tare su se nadvile najcrnje slutnje. To u stvari i nisu slutnje, već realnost svakidašnjice. Rudnik »Brskovo« kod Mojkovca sredinom iduće godine završava flotaciju cinka i olova, i otpadne vode iz flotacije oticat će pravo u rijeku Taru. Tako će i ova posljednja nezagadjena rijeka Evrope postati »mrtva« voda. Tara je sastavni dio Durmitora, njegov najdublji kanjon i istovremeno najdublji u Evropi, dublji i od kanjona Kolorada. Zagadivanjem ovog kanjona, a to će se dogoditi

jer tako neko hoće, uništen je i Durmitor i uništena jedna od posljednjih oaza netaknute prirode Evrope.

A šta da kažemo za hotel koji treba da se gradi na Durmitoru, odnosno na Žabljaku. To nije hotel, to je kazamat za čovjeka u najblažem smislu riječi, a potpuni atak na prirodu Durmitora. Čovjek bi se u njemu osjećao zarobljen, nasuprot osjećaju koji stiče na Durmitoru. Hotel sa više od desetak crno obojenih strmih krovova, ograničenim vidicima, izlomljenim linijama, koji se ne može doživjeti, najmanje je ono što treba Durmitoru. Čudan je osjećaj njegovih projektanata i to u dva pravca: prvo, da nisu poštovali činjenicu da Durmitor ima evropsku reputaciju, a da hotel ono što nudi na maketi, to nema, bar ako ni po čem drugom ono po činjenici da to nije novo, da je nešto slično već viđeno na mnogo mjesta. Drugo, da nisu uzeli u obzir činjenicu, da taj hotel služi čovjeku urbanih sredina, zatvorenom u 50 do 60 kvadratnih metara prostora i da treba da dode na Durmitor, da bi ga strpali u još neki manji prostor potpuno izolovan od Durmitora i njegove prirode. Zaista, čovjek ne zna šta da misli?! Vjerojatno, projektanti smatraju da im čovjek treba da »zahvali« na takvim djelima koja mu daruju. I da bi ironija u svemu tome bila potpuna, poznam dosta projektanata koji projektiraju takve gigantske hotele, koji nikada u njima ne odsjedaju za svoj odmor, jer imaju svoje kućice u cvijeću, bliske prirodi.

Njima kućice u cvijeću, nama hotele-kazamate. I to za Durmitor, za njegovu onako raskošnu prirodu!

Moć moćnih

Lokacija za novi hotel koji treba da se gradi prečutno je odobrena na mjestu bivšeg šumskog rasadnika, kod sadašnjeg kampa Mediterane, upravo na oko dvjesta metara od Crnog jezera, na putu kroz šumu od sadašnjeg hotela »Durmitor« prema Crnom jezeru i rječici koja iz njega otiče. Samo po sebi ova lokacija ne bi smjela biti dozvoljena iz više razloga od kojih ćemo samo jedan spomenuti. Cio ovaj teren je od krečnjaka, a njegove podzemne vode ni nisu bile ispitivane. Sigurno je da je nivo lokacije novog hotela za najmanje nekoliko metara visočiji od nivoa površine Crnog jezera, a od njegovog dna najmanje četrdeset metara. Pošto sistem kanalizacije možeći ići samo u jednu od vrtača okoline hotela, to postoji velika vjerojatnost da će te otpadne vode oticati prema Crnom jezeru i razarati njegov i onako siromašan živi svijet. A da ne govorimo o zagadenim površinskim otpadnim vodama koje nemaju kamo oticati osim u Crno jezero. Ukoliko se i stvarno odobri predložena lokacija, onda će to najvjerojatnije biti potpisana »smrtna« presuda Crnom jezeru. Druge elemente kao što je mijenjanje

pejzaža, zatvaranje vidika i slično, ne treba ni spominjati jer se podrazumijevaju same po sebi.

Ipak, najveća je vrlina projektanta, tražiti spomenutu lokaciju. To je više nego hrabrost! A dozvoliti je, to znači omogućiti skalpiranje i grobarenje po Durmitoru, bez mašte i smisla. U historiji su tako radili još samo janičari s nezaštićenom i pokorenom rajom.

U čitavom ovom spletu »šokova« oko Durmitora, ostaje da se traži jedan jedini odgovor: ko su ti koji imaju toliko smjelosti i snage da preuzmu na sebe takvu odgovornost kao što je uništenje jednog fenomena svjetskih razmjera?

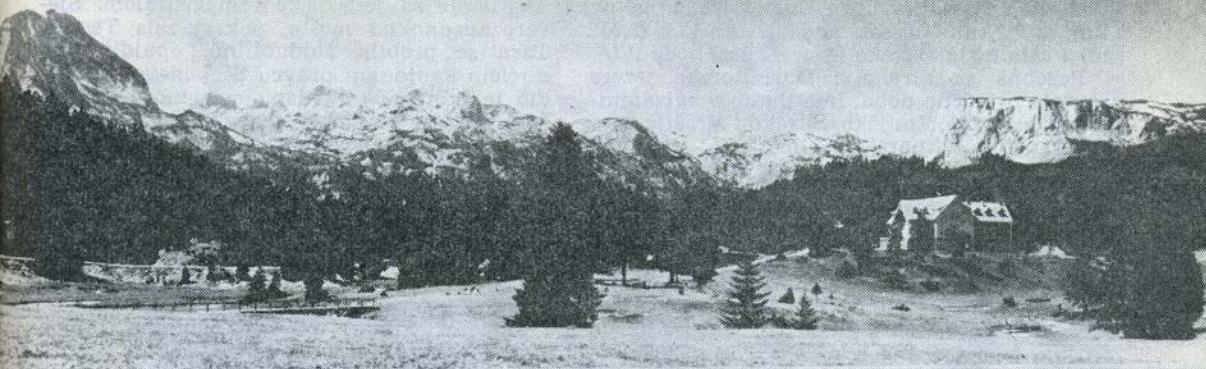
Bešumni imaju riječ

I na kraju, svi trzaji oko sprečavanja narušavanja prirode Durmitora su bešumni. Dotle oni koji hoće da grade hotele, zagade Taru, parčaju nacionalni park, podižu vilendice i slično imaju snagu zvona i njihovo zvonjenje čuje se do beskraja.

Tako je to, valjda, uvijek bilo. I zato u svemu ovome ne treba nikog i ni zašto optuživati. To bi tek bilo krajnje bezumno. Vrijeme će biti sudija. A onda će sve biti kasno! Jer priroda je čudno zdanje. Jednom nešto uništeno, nikada se više ne može povratiti. To je zakonitost nezakonitosti. A u principu, priroda se veoma lako uništava. Čak nesmotrenošću. I naročito onda kada njome upravljaju oni koji je ne poznaju ili su po svojim sklonostima njeni grobari. A ti grobari se ogledaju u rješenjima brzine, trenutka, trenutnih inspiracija, rade u okviru uskog kruga, rade sa neprovjerenim vrijednostima, donose na svjetlost dana svoja rješenja neprirodnim putevima itd. To su sigurni putevi grobara prirode, to su sigurni putevi da Durmitor učine već negdje vidjenim u formi jajeta na jaje. Oni prave utabanu stazu da Durmitor ne bude Durmitor.

Graditi na Durmitoru treba, ali graditi tako da se prati fenomen ovog lokaliteta. Treba pratiti prirodu Durmitora u njegovoj izgradnji. Graditi Durmitor za našu i njegovu dušu, za Durmitor koga više svijet nema. Treba graditi nešto što nije viđeno, nešto što neće ličiti ni na što drugo, što neće narušavati njegovu prirodu i izgled. Najveća vrlina Durmitora i leži u činjenici što do sada nije građeno mnogo i time je njegova priroda ostala očuvana za potrebe čovjeka urbanih zona.

Iz tih razloga svi oni koji će makar što graditi u ovoj regiji, neka to učine na način kako je to uobičajeno i neka sve to iznesu na pozornicu svjetske javnosti da ona kaže svoju riječ. U tome smislu je i ovo pisano. Jer samo na taj način poštovat ćemo sebe, izgubit ćemo ili potvrditi vjerovanje u sebe.

Panorama Durmitora (desno hotel »Durmitor«)

Foto: Rade Silaški

Nacionalni park Durmitor

MILAN RADOVIĆ

PLJEVLJA

Masiv Durmitora pruža se između kanjona Pive i Tare, planinskih rijeka koje teku prema sjeveru do Šćepan-polja i tu prave rijeku Drinu. Zbog izuzetnih prirodnih ljepota, među kojima se naročito ističu planinska jezera, četinarske šume, riječni kanjoni i okomiti stjenoviti vrhovi Durmitora, ovo područje je jedan od najljepših turističkih krajeva u Jugoslaviji i zato neki nazivaju Durmitor kraljem Dinarskog sistema.

Još sredinom 1952. godine Skupština Crne Gore, imajući u vidu ljepote durmitorskog kraja i njegove turističke perspektive, proglašila je ovaj dio Crne Gore, koji obuhvaća 36.000 kvadratnih metara razne četinarske i lišćarske šume, u nacionalni park. Onaj ko dođe bilo ljeti ili zimi na Durmitor može se uvjeriti da je to stvarno divan park kome je ljudska ruka vrlo malo dodala da bi bio ljepši i pristupačniji. Mnogi posjetioc i ne znaju da na Durmitoru ima šest velikih kanjona. Kanjon rijeke Tare, dubok 1.073 metara, drugi po veličini u svijetu, nazivaju evropski Kolorado. Kanjon Pive dubok je 850 metara, Sušički 650, Komovački 600, Grbavički 550 i Bukovički 500 metara.

Od sela Prošćenja, nedaleko od Šavnika, probija se Komarnica svojim dubokim i besputnim kanjom od sjevera na zapad i nedaleko od Pivskoga manastira (XII stoljeće) ulijeva u rijeku Pivu, koja izvire u neposrednoj blizini manastira. Hučna, pjenušava i bistra Piva izdubila je ljuti i tvrdi kamen. Neopisiva snaga vode vjekovima je sistematski uporno bušila kamen, da bi u njegovim pukotinama, kao u ljutim ranama, smjestila

svoje tjesno korito. Tamo gdje je kamen bio najtvrdi Piva je bila najnemilosrdnija i najjača. Uskom kanjonu Pive mjestimично kao da nema kraja, visoke stijene su prosto ne-pregledne, kao da se nigdje i ne završavaju, jednostavno izgleda da se stapaju ili spajaju sa nebom. Ovdje su kamen i voda u vječitom grču, ljuti neprijatelji, a opet zajedno. Osamljeni borovi, što čuče na liticama kanjona kao mrtve straže, svjedoci su tih zbivanja, a nekad je poneki bor žrtva odvaljene stijene ili nabujale vode.

Zakržljalo raslinje je vječita žrtva kamenog procjepa i tamnog bezdana, ono čezne za slobodom što mu je za uvijek oduzeo kamen i voda. Rijetko se gdje može sunce okupati ili mjesec ogledati u hladnoj vodi Pive i ona čezne za svjetlošću dana, za suncem, za mjesecom, kao i njena sestra Tara. Moji Pivljani goršaci i vječiti buntovnici za vrijeme propalih carevina i kraljevina — uzaludno su vjekovima čeznuli za vezom s ostalim svijetom. Ko dođe do izvora Pive, susrest će se s jakim izvorom te hladne planinske rijeke. Na samom izvoru, u skrovitom mjestu od pogleda zlih očiju nalazi se Pivski manastir, jedinstven spomenik te vrste. Zahvaljujući vrletnom bespuću, tu je sačuvano neprocjenjivo bogatstvo. Danas se na Pivi radi najveća brana u Evropi, za hidro-elektranu »Mratinje«.

Zabljak, poznato planinsko ljetovalište na nadmorskoj visini od 1450 metara, sa izvanrednim terenima za zimske sportove, koji sa bližom okolinom broji oko 15000 stanovnika, centar je ovog područja i polazna tačka za

razne izlete na Durmitor i bližu okolinu. Markirane staze od Žabljaka i Crnog jezera vode do najvećih vrhova Durmitora: Bobotov kuk (2.522 m) — 5 sati hoda, Savin kuk (2.312 m) 3 sata hoda, Škrčka jezera 7 sati hoda itd.

Posebna su atrakcija Durmitorska jezera nastala u ledeno doba. Ima ih 16, a najzanimljivija su Crno, Zmijsko, Škrčko i Vražije.

U gustoj četinarskoj šumi pod vrhovima Durmitora, tri kilometra od Žabljaka, leži dobro poznato Crno jezero. Ono je sastavljeno od dva spojena jezera, Velikog i Malog, od kojih je prvo oko 1200 metara dugo, a 700 metara široko. Najveća dubina jezera je 45 metara. Obiluje pastrmkama i vrlo je privlačno za sportske ribolovce. U zelenom prostoru četinarskih šuma i bukovine skrilo se kao životpisno »gorsko oko«. U tišini sunčanog popodneva osjeća se tu jaki prođoran miris klekovine i smole. U hladovini crnogoričnih šuma, pored jezera, planđuju stada ovaca. Ovdje su igre sjena i boja skladne i ljepše od onih koje može izmisliti mašta darovitih umjetnika. One su djelo nedostiznog umjetnika — prirode. Večernji lahor nagoni mnoštvo mušica nad vodenu površinu, mnoštvo riba neprestano iskače na površinu vode i hvata ih.

Zvijezde i visoke durmitorske stijene dočaravaju neku nečudnovatu igru, čini se da trepave zvijezde plešu svoj ples na površini stijena.

Kanjon Tare je evropski Kolorado. Dugačak je 140 km, njegovo dno uklješteno je liticama visokim i po 1250 metara. Kroz te litice krivuda zelena rijeka koja je u vjećitonu grču sa kamenom. Od mosta na Durđevića

Tari prema jugoistoku, kanjonom rijeke vodi novo izgrađeni put 48 km do Mojkovca gdje se sastaje sa jadranskom magistralom. Sjeverozapadno od mosta, pokraj sela Tepaca, Tara se probija najdubljim i najdivljijim dijelom kanjona u pravcu Šćepan-polja. Ovaj dio je skoro neprohodan, jer samo mjestimično postoje pješačke staze. Stoga je prolaz najpodesniji kajacima i splavima. Na ovom dijelu kanjona uliva se u Taru rijeka Sušica, koja u proljeće otiče iz Sušičkog jezera. Tara i njene pritoke bogate su plemenitom ribom pastrmkom, mladicom i lipljanom. Najveći primjerak do sada ulovio je nekadašnji »drinski vuk« Halil Sofradžija, mladica je bila teška 30 kg.

Trideset kilometara od Žabljaka prema Pljevljima sagrađen je most, u Evropi poznata građevina, koja premošćuje hirovitu rijeku 150 metara iznad vode u dužini od 365 metara. Sam po sebi predstavlja turističku atrakciju. Sagrađen je 1939 godine. Da bi za vrijeme prošlog svjetskog rata spriječio nadiranje neprijatelja, njegov konstruktor inženjer Lazar Jauković srušio je jedan luk mosta, zbog čega ga je strijeljao neprijatelj na samom mostu. Pored spomenika Jaukoviću kraj mosta se nalazi i bista mještanina Božidara Žugića, koji je junacičkim podvigom zaslužio da se nalazi pored ove građevine. Riječ je o čovjeku koji je, ne mogavši podnijeti predaju svoje jedinice neprijatelju u ruke, izšao iz stroja i hicem iz pištolja prekinuo ovu sramotnu nagodbu između zapovjednika stare jugoslavenske vojne jedinice i okupatorskog komandanta. Pošto je oba ubio pao je na vojvođanskoj zemlji pregažen tenkovima.

Vitoša

TRAJKO RIBAROV

SKOPJE

Nas šestoro, svi planinarski veterani, pošli smo autobusom koncem srpnja 1971. za Sofiju. Cilj nam je bio da posjetimo ona mesta i one planine gdje smo nekoć davno bili, kako bismo se podsjetili na svoju mladost i na davne planinarske pothvate. Istina, »bilo je to davno«, ali ljubav za planinske visove i za veličanstvene horizonte, naša granitna ljubav ka prirodi, nije se ugasila, već je ostala i ostat će još dugo. Raduje nas što nam danas, u dugogodišnjem planinarskom stažu (nije nam lako priznati godine), stoje na raspolaganju takva prevozna sredstva, da možemo ići tamo gdje smo nekad davno bili, da možemo uživati i radovati se kao što smo to činili minulih mlađenачkih dana.

Put je vodio preko Krive Palanke. Do Kumanova autoputem. Dio puta od Kumanova do Rankovaca je jako loš, pun rupčaga,

a od ovog mesta pa sve do granice asfaltna cesta je proširena i ugodna. U Krivoj Palanci imali smo 15 minuta odmora, dovoljno da odahnemo. Ova nekadašnja palanka na Krivoj rijeci, danas je prerasla u grad pun novih i lijepih građevina. Na granici Deve Bari, naši i bugarski graničari bili su jako ljubazni. Jedino formalnost sa pasošima podsjetila nas je da prelazimo granicu. Sa granice cesta se, po ogranicima Osogovske planine, spušta u dolinu vijugavim serpentinama. Iz autobusa smo se divili Osogovskim visovima. Cesta je asfaltna i jako dobra. Prešli smo niz Gjueševu i za nepuna pola sata bili smo u Kjustendilu. Konduktor je objavio 20 minuta »počivke«. Grad je u lijepoj okolini, čist, miran bez mnogo buke, sa cvjetnim i zelenim parkovima. U centru grada su čuvene iz davnina »mineralne banje«, tako da je ovaj grad i lječilište iznemoglih reumatičara. Na desnoj

Hotel Stašlivec na Vitoši planini

Foto: T. Ribarov

strani, u neposrednoj blizini, je Hisara, brdo pokriveno borovom i bukovom šumom. Na samom vrhu je jako lijep restoran do kojeg se dolazi asfaltnim vijugavim putem. Sa ove visine otkriva se široka panorama grada i okolice s ogromnim nasadama jabuka, krušaka i bresaka.

Napuštajući Kjustendilsku ravnicu počinje uspon na Konjavsku planinu. Planina je sva u zelenom ruhu mlade borove i hrastove šume. Za uspon potrebno je savladati mnogo blažih i oštih zavoja. Put prolazi ispod najvišeg vrha ove planine (Viden, 1487 m), da bi se kroz klisuru spustio u dolinu Radomira. U ovoj dolini zajedno sa Pernikom zelenu šumu zamjenjuje šuma dimnjaka raznih zavoda i tvornica.

Iz autobusa naziremo silhuete dviju planina. Sa lijeve strane je Ljulin, s desne Vitoša. Prolazimo niz Vladajsku klisuru, koja dijeli ove dvije planine, i divimo se padinama Vitoše. Vitoša nam je prvi cilj. Naskoro s desne strane ceste primjećujemo veliku označku »Sofija« i nakon par minuta prolazimo niz Knjaževu. Knjaževu je u svoje vrijeme bilo izletničko mjesto za Sofijance i polazna točka za uspon na Vitošu, a danas je pripojeno velikom gradu. Tu je žičara, koja vodi na Vitošu-Kopito. Autobus dalje vozi po širokom bulevaru, uz aleje raznobojnih ruža, po kojima bi se mogao nazvati »bulevarom ruža«. Stigli smo u Sofiju. Taj dan je bio petak. Odlučili smo da subota bude dan odmora i šetnje po gradu, a nedjelja dan izleta na Vitošu.

Autobuska stanica za Vitošu je u centru grada. Autobusi polaze svakih 15 minuta.

Došli smo rano ujutro i zatekli poduž »opašku« žena, muškaraca i djece, željnih Vitoše. Nema gurnjave, svatko strpljivo čeka na svoj red; ako propusti jedan, čeka na drugi ili treći autobus. Disciplina je primjetna, kao da je Sofijancima urođena. I mi čekamo, propustili smo jedan i popeli smo se na drugi autobus. Dobili smo prva sjedala. Put je vodio istim bulevarom, zatim skrenuo u lijevo. Prošli smo kroz mjesto Bojana, koje se nalazi u samom podnožju Vitoše. Ovo mjesto ima izletnički karakter. Tu su izgrađene vile i vikend-kućice. Širokom asfaltnom cestom počinje uspon. Put je idealno proveden sa blagim usponom. Prijatno je voziti se ovim putem, sve je u zelenilu i uživanje je promatrati dolinu podno ceste. Silazimo na krajnjoj stanicici »Zlatnите mostove«.

»Zlatnите mostove« je veličanstveni kutak usred šume (1300 m). Šuma na Vitoši pretežno je borova, ali ima hrasta, bukve i ljeske, a prošarana je i upadljivim brezama. Planina je u šumi sve do 1900 m nadmorske visine. Nedaleko autobuske stanice nalazi se restoran. Tu su i prodavaonice namirnica, voća i povrća. Izletniku nije potrebno nositi hranu iz grada, tu može sve kupiti po istim cijenama kao u gradu. Ima i čevapčinica, u kojima se mogu pojести svježi čevapčići.

Na »Zlatnите mostove« vri od izletnika, posebno nedjeljom i blagdanom, kao što je dan naše posjete. Sa tog mesta granaju se putevi i staze za planinarske »hiže«, odmarališta i vrhove (Bugari planinarske kuće nazivaju hižama). Putevi i staze su obilježeni tablicama i markacijama. Vitoša je sva prošarana putevima i stazama. Nemoguće

je izgubiti se, putokazi su na svakoj raskrsnici. Po livadama, putevima i stazama postavljene su korpe, u koje izletnici bacaju otpatke. Toj su navici Sofijanci stvarno vjerni i zaista se trude da njihova planina bude čista.

Posebno treba istaći dojmovo što ih Vitoša pruža svojim veličanstvenim i stravičnim naslagama morena. Tu kod »Zlatnите mostove« je kamenita rijeka s ogromnim sivo-zelenastim zaobljenim kamenjem. Stajali smo poduze na mostu korita ove morenske rijeke, koja se spušta kroz veličanstvene šume. Divili smo se njenoj ljepoti i prenosili se mislima u davno ledeno doba njenog postanka. Takvih kamenitih rijeka ima više na Vitoši.

Na Vitoši ima 25 planinarskih »hiža«, nekoliko prihvavnica i tri savremeno uredena hotela. Hiže su lijepo uređene, pojedine sa restoranima i bifeima. Vitoša je s pravom proglašena nacionalnim parkom. Od njenog podnožja pa sve do njenih platoa i vrhova je zaista privlačna, bogata šumama i zelenim poljanama prošaranim raznovrsnim cvijećem. Bogata je izvorima i potocima, terenima za zimski sport i divnim vidicima na sve strane. Nju Sofijanci posjećuju u sva četiri godišnja doba. Idealna je za rekreaciju, odmor i uživanje. Za nju Sofijanci kažu da su njihova pluća. Dobrim autobuskim vezama i žičarama stvoreni su idealni uvjeti za planinarenje i zimski sport. Od »Zlatnите mostove« planinari mogu obići stazama cijelu planinu. U nedjelju je masovno posjećuju oni, koji nakon napornog rada traže odmor, čist zrak i ljepotu prirode, ali i »vzrasni« Sofijanci — penzioneri. Po putevima i stazama susrećete ih u grupama i grupicama, sa torbicama preko ramena i štapovima u rukama. Mnogi su od njih, da bi koristili planinsko sunce u kratkim hlačama i goli do pojasa. To su stalni posjetioci. Ako ih pitate zašto dolaze u planinu, dobit ćete ovakav odgovor: »Vitoša nas podmladuje, ona nam daje dug život.«

Na »Zlatnите mostove« nismo se puno zadržavali. Naš je cilj bio dostići Černi vrh. Do vrha će nam biti potrebno više vremena od predviđenog na putokazima. Pošli smo laganim koracima asfaltnim putem niz zelenu crnogoričnu šumu. Tom cestom može se i kolima doći na »hižu« Rodine i Tintjava. Od ove ceste skrenuli smo stazom desno i stigli u hižu Septemvri (1495 m). Kuća je lijepo uređena. Unutrašnje prostorije oblikovane su u narodnom stilu, sa čardacicama, što prijatno i toplo djeliće. Tu smo samo popili čaj, a zatim produžili kroz gustu šumu. Sustizali su nas mnogi, razumije se, mlađi od nas. Staza vodi ispod »Černata skala« na hižu Boerica (1760 m), a nakon daljnjih 20 minuta bili smo na hiži Malčika-Kumata (1725 m). Nalazi se pri kraju borove šume, na vrlo lijepom mjestu. Ona je jedna od najstarijih planinarskih kuća. Građena je dobrotljivim radom mlađih planinara. Tu se račvaju staze: lijevo za Černi vrh, a desno za hiže Edelvajs, Fonfoni, Ostrica i ostale u ovom dijelu centralne Vitoše. Zadržali smo se da bismo se osvježili

voćnim sokom i za to vrijeme uživali u lijepoti planinskog ambijenta. Do vrha je obično potrebno dva sata, što znači da će nama trebatи puno više. Staza vodi ispod vrha Konjarnik na »Tri kladence«, odakle počinje Selemiški plato, između vrhova Samara i Selemice. Sa ovog se mesta Černi vrh izdiže kao ogromna kupa sa nazubljenim stijenama. Selemiška visoravan je sva u svježoj zelenoj travi, prošarana raznobojnim planinskim cvijećem. Tu i tamo ima razbacanog kamenja. Na više mjesta smo se odmarali i uživali. Visinu smo postepeno savladivali. Nakon još jednog prijevoja i zaobilazeњa stijena, ugledali smo zgradu i za čas bili na vrhu. Zadihani i umorni, ali i radosni što smo u svoja »naprednata vrast« ponovo dostigli vrh. Od Kumata do vrha trebali smo više od tri sata.

Černi vrh predstavlja proplanak dug oko stotinu metara; na njemu se uzdiže više stijena, najviša na koti 2290 metara. Vrh je kamenit i travnat. Na samom vrhu izgrađena meteorološka stanica uz koju je i planinarska prihvavnica sa bufetom, koju izletnici koriste u prolazu. Tu smo se dugo odmarali na visokom planinskom suncu.

Pogled s vrha je veličanstven. Dolje u velikoj ravnici je Sofija. Na jugu u plavetnilu se vide mnogobrojni vrhovi Rile sa krovom Balkana (Musala, 2925 m), a mnogo dalje i silueta Pirina. Na sjeveru proteže se valovita Stara planina. Po cijelom horizontu vidik je otvoren na bliske i daleke palnine i vrhove. Ispod vrha spuštaju se kamene rijeke morene, što planinu čine čarobnjom. Sve zajedno čini da je vrh neodoljivo primamljav za ljubitelje planina i prirodnih ljepota.

S vrha smo sišli vijugavom stazom, koja prolazi između Malog i Velikog Rezena, na hižu Aleko (1810 m). Prostor oko kuće je pod zelenim smrekama i borovom šumom. Kuća je velika i ima restoran, jedna je od prvih planinarskih kuća na Vitoši. Nazvana je »Aleko« po imenu književnika Aleko Konstantinova-Štasliveca, koga Bugari smatraju osnivačem i ocem bugarskog planinarstva. On se po prvi put popeo na Černi vrh u 1889. godini. Poznavao je dobro Vitošu i redovno krstario po njoj. U 1895. godini predvodio je prvi organizirani izlet od oko 400 izletnika (na vrh je stiglo njih oko 300). Osnivač bugarskog planinarstva je 1959. godine postavljen bareljeff, na samom vrhu, s natpisom: »1889-1959 NA ŠTASLIVECA BTS D-vo 'Aleko', Sofija«. Među prvim piscima koji su opisali i opjevali Vitošu i Černi vrh su Ivan Vazov i Aleko Konstantinov.

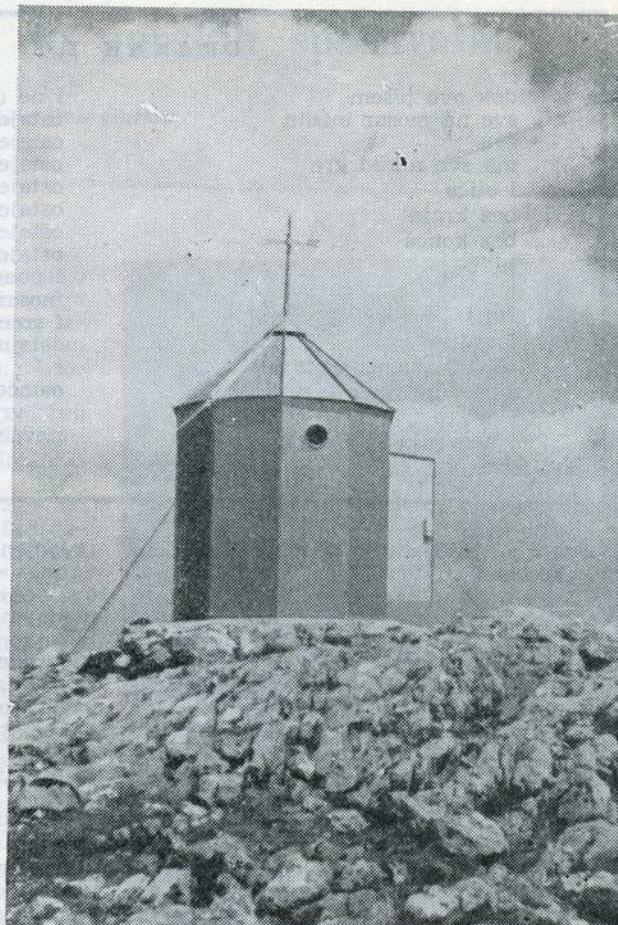
U neposrednoj blizini hiže Aleko podignut je hotel »Štasliveca«. Nalazi se usred borove i smrekove šume. Izgrađen je u savršenom stilu, veoma udobnih prostorija. S ovog mesta pruža se lijep pogled. Taj hotel je ponos Vitoše. Do njega se dolazi autobusom, kolima ili žičarom iz Dragalevca. Mi smo se autobusom preko Dragalevca vratili u Sofiju. Tu ćemo se odmoriti i zatim nastaviti put na Rilu i Pirin.

Kako smo gradili

Vickov stup

ANTE GRIMANI

SPLIT

Ove godine navršava se 20-godišnjica od gradnje Vickovog stupa na Mosoru. Bilo je to u ono vrijeme kad smo mi planinari bili veći entuzijasti nego danas. O samoj gradnji tada su NP donijele opširan opis (1952, broj 9-10), a sada, povodom jubileja, evo nekoliko neobjavljenih zgoda i nezgoda iz vremena gradnje, a prema onoj: »Sve je dobro što se dobro svrši«.

Ideja. Kunjamo stisnuti kao ovce, zaklonjeni od vjetra, nešto malo niže od vrha na kome je sada stup. Bura brije kao da želi podrezati Mosor, a ja šćućurenoj grupi, propuhaloj od vjetra, predlažem kako bi bilo dobro ovdje negdje sagraditi jedno sklonište kao npr. Aljažov stolp na Triglavu ili Đokin toranj na Treskavici. Jedan ne baš veliki prijatelj mi je odvalio: »Uvijek ti izmišljaš šta ćeš raditi«. Ali ja se na ovakve »nazadnjake« ne obazirem. Maštam, govorim, a neke uspavljujem. Tek pokoji otvori jedno oko, promrmlja nešto krupnoga kao da kaže: »Jesi li već svršio«.

Kad sam sve u upravi i na članskom sastanku »slomio i odusevio«, penjemo se mi opet na vrh da odredimo lokaciju. Ovaj put tuče jugo u prijašnji naš zaklon od bure. Bog

Eol se urotio proti meni i otvorio nemilosrdno svoju vreću, ali ja sam tvrdoglaviji od njega.

Izrada. Nacrti su gotovi i stup će biti visine za one preko dva metra. »Uzmi pocinčane limove, duže će trajati«, odgovaram onako, ne misleći puno, preko telefona bravarama koji kroje limove. Zasjao se stup na suncu, a naš direktor, kažu mi, osuo paljbu i prijeti mi što sam mu uzeo pocinčane limove, jer onda su bili rijetkost. Sve dok se stup gradio i iznio iz poduzeća, bježao sam ja od mog »diretura«, da mu ne naletim na hitac i uspio sam, a on je u duši ipak bio uviđavan.

Prenos i montaža. Nije članstvu bilo ništa tako teško kao ono »šerpasenje«, nošenje stupa i svega potrebnoga od sela do doma i od doma do vrha. Nekoliko nedjelja zasviralo bi ujutro nemilosrdno za ustajanje. Jedanput kasno uveče, kad nije bilo mjesecne nosila je grupa »gluhonijemih«, stavila se na čelo povorke — i zalatala u krivom pravcu. Bilo je velike muke naći ih i vratiti.

I tako smo vukli, članovi i đaci, limove, okvire, cement, pjesak, vodu, a privilegirani, krasni spol drvene dužice poda, boju i slične malenkosti. Svojoj ženi sam dao pilu, da se ne kaže da ima neke protekcije, a ipak je ona

URANAK I.

dok ovo pišem
sve na mosor mislin
sve
ma sve nikud gre
i otiče
bez kraja
bez konca
judi
oblaci
zviri
i vrdura
vitri pušu niz vedrine
sumračja rasipju raskoši
sve gre
i ne vraća se
gre

i ne ostaje
ostaje u srcu nemir
ostaje ustobočen mosor
ostaje najčvršća voja
ostaje uvik manit put
ostaje vojevanje s nemoći
ostaje rvanje s neveran
ostaje prkos
i ponos ostaje
mosor
i srce puno kamena i vrila
ostaje
i
ostaće u meni
do vrimena i
nevrimena

Petar Tabak, Split

na po puta »izdušila«. »Daj'vamo tu pilu, sad bi te prepilao i od tebe dobio dvije mlađe«. Svak je, na brzinu, birao lakše dijelove, pa je onim zakašnjelim ostalo teže kao, recimo, vreća alata. Ja sam kao jarac skakutao okolo i bodrio šerpase sa novom parolom »Umor prolazi — zadovoljstvo ostaje«, ali ona im nije djelovala baš »osvježavajuće«. Mrmljali oni što ja ne nosim ništa. »Kad ste vidjeli da general puca, on samo komandira«. Na vrhu sam milostivo otpuštao starije, ali bih im dao da nose malo cementa što je ostalo. Radi šupljikave vreće i znoja leđa su im se bila zacementirala i trebale su ih žene strugati i noktima i nožima. A to se dogodilo baš onome što je nosio vreću s alatom.

Dok smo mi montirali, ženske su se u udolici sunčale, bio je mjesec srpanj — pokvario sam im kupanje, pa su od bijesa tvrdile, da je stup malen — vražje babe!

Interesantno je kako su onda svi brundali, valjda narodni običaj, ali su svih radili, složno i s entuzijazmom. Stari fetivi Splićanin, bravari, koji je stup radio, kad se je vraćao, reče: »Pa san ja bija onod gori i nosija lim, ne virujem, niko me u životu ni privarija ka ti, sram me je reći da san bija«. A to je rekao i jedan student Splićanin kad su ga u Zagrebu uspjeli odvući na Sljeme: »Razbit ću vam čunku, ako ikad ikom rečete u Splitu da sam danas bio na brdu«. Eto takvi smo mi, ali kad treba, onda zasučemo rukave i stvaramo.

Dok smo mi gore gradili, dolje u dolini kod planinarskog doma pekli su se janjci na ražnju, a graditelji su tvrdili da »čuju miris« i da vide kako ih zovu i mašu, jer pečenje kad se ohladi ne valja. K tome se bilo i naoblačilo i navodno su se čuvali da ih grom ne udari kod stupa. A to je opet uvrjedilo električare, koji su tvrdili da bi ih gromobran zaštiti. »Pa nek ostanu oni unutra kad u to vjeruju — i odoše tragom pečenja.

Otvorene. Naravno bilo je svečano. Dovukli smo sve veće šefove i direktora, a ja sam ga od straha malo dalje od stupa dočekao, očekujući »paljbu« radi onih sada već

prebojenih limova. Samo me je pogledao i upitao: »Kako si ti uspio prevariti ljude da ti ovo donesu na vrh?« A kad je još u pozdravnom govoru rekao: »Naš narod, kad zna da radi za pravednu stvar, onda prelazi sve prepreke, tako i naši planinari...« — e, sad sam bi siguran da mi je oprošteno i da sam uspio. Još sam imao s njim muke, zaintaćio se da ja otvorim stup, a ne on, i jedva smo se nagodili da on prereže traku, a ja otključam stup. Ali nizbrdo je na strminu morao svući cipele i stigao je u dom u razderanim čarpama. Bilo je još viceva što ne može sve da ude u časopis...

Kod otvorenenja, prema spomen-knjizi skupilo se kod stupa oko 200 osoba, a kod doma još 300 osoba iz okolice.

Sada. Sve je dobro što se dobro svrši i danas se vidi da pametne ideje mogu niknuti i po buri i po jugu. Stup je kao privlačna tačka postigao planinarsku svrhu, jer se vrlo često čuje kod doma na Mosoru: »Ajmo malo na stup prije ručka!«. — i ide se. Stup je postao magnet za vrh, samo, malo je strm uspon i padne po koja krupna na račun onoga koji ga je izmislio...

Pocinčani limovi su također postigli svrhu, a vjetorovi do sada nisu skinuli cink. Stup je nažalost bar jedanput godišnje devastiran, kad vrata, kad okna, na drvenom podu ložili su vatru sa razbijenim drvenim klupicama, pastiri su zgulili sav bakar da uz sumpor naprave modru galicu za polijevanje vina-grada, od lesonita na kojem je nacrtana panorama, spašen je zadnji fragment za uspomenu, ostali ukrsi ili su spašeni ili uništeni. O mudrim potpisima i natpisima odozgo do dolje, iznutra i izvana, da i ne govorimo. Više puta pošumljavaju okolicu pastiri i koze zgaziše i obrstiće.

Ali stup je sve izdržao i još tu je!

Neka ovaj opis bude podstrek, da nastavimo s takvim elanom kao nekad i da nas ne zavede ona druga nova krilatica: »Na vrhu vrha samo autobusom!«

Od alpskih vodiča do gorskih spasavalaca

U povodu 60. godišnjice Gorske reševalne službe

UROŠ ŽUPANČIĆ

JESENICE

Mnogi su vjekovi morali proći prije nego što su ratnici Džingiskana, Atile, Aleksandra Velikog, Hanibala i Napoleona zajedno s trgovcima i slavnim prosvjetiteljima Danteom Aligierijem, Franceskom Petrarkom, Leonardom da Vincijem, Goetheom, Dumasonom i brojnim drugim porušili sve tabue, koji su branili bogobojažnim, primitivnim pastirima i lovcima da obidu veličanstven planinski svijet.

Horace Benedict de Saussure bio je zajedno s Conradom Gesnerom i Baltazarom Hacqueurom u Alpama prvi koji je odlučno, ustajno i smjelo pokazivao put u svijet planina

Jaques Balmat je 8. augusta 1786. doveo dra Michela Gabriela Paccarda na krov Evrope — Mont Blanc. Taj datum možemo smatrati danom rođenja gorskih vodiča. Bilo je to 8 godina nakon uspjeha »četiri sretna čovjeka« na Triglavu.

Nakon invazije slavnih engleskih alpinista u Alpama morali su odlični gorski vodiči iz Zermatta, Chamoniixa, Breuila, Courmayera i ostalih poznatih centara u Alpama požuriti s osvajanjem teško pristupačnih vrhova, ukoliko su htjeli zadržati prvenstvo.

Pioniri klasičnog alpinizma zajedno su s gorskim vodičima uz mnogo smjelosti i srćanosti osvajali pojedine teško pristupačne u led i snijeg ovijene vrhove Alpa i drugih planinskih masiva. Iza Triglava (1778) pristup je morao dopustiti i Mont Blanc (1786), a 14. jula godine 1865. pobijeden je bio i ukročen zermatski lav Matterhorn.

U tu su se bitku upustili Balmat i Michal Croz s Carreljem, a zajedno s njima dijelili su zanos i radost pobjede Edward Whymper, Horace Walker, John Tyndall, E.S. Kennedy, Melhior Anderegg, Christian Almer. Tada, u pionirsko, klasično vrijeme bili su oni poput svjetlosti meteora na vrhovima Alpa. Nakon toga razvija se novi val penjača i alpinista, koji bez vodiča kreću prema visoko postavljenim ciljevima i uspinju se na teško pristupačne vrhove. Hans Dülfer, Paul Preuss, Ludwig Purtscheller, Aleksander Burgener, Paul Grohmann, te posebno braća Oto i Emil Zsigmondy sa Georgom Winklerom bili su nosioci novog doba penjačkog sporta i alpinizma kod nas i u svijetu.

Ali uporedno s razvojem i napretkom planinarstva, penjačkog sporta i alpinizma množile su se pojedinačne i grupne planinskoalpinističke nesreće. Prvu žrtvu Triglav je imao 5. jula 1822. godine. Velika i značajna pobjeda Croza i Whimpera nad planinom planina 14. jula 1865. ostala je ovijena u crno. Štafeta

Trentarski rešavalci J. Komac, I. Berginc i A. Tožbar 1909. godine u Kranjskoj Gori (prva jezgra našeg GSS-a)

lakših i teških planinarsko-alpinističkih nesreća prenašala se s Jalovca na Matterhorn i dalje preko krova Evrope u stijene Dauphine, gdje se godine 1885. smrtno unesrećio protagonist alpinizma bez vodiča Emil Zsigmondy. Prvi istraživač himalajskih šest, sedam i osamstisućnjaka, Albert Frederick Mummery je godine 1895. iščeznuo — izgublio se u pukotinama najvećeg glečera na svijetu pod Nanga Parbatom. Prvi hrabri solo-penjač mladi Georg Winkler morao je sa jedva 19 godina skupo platiti svoje mlađenačko junaštvo i neiskustvo. Smrtno se unesrećio na Weisshornu — glečer je izbacio hrabrog mladića tek godine 1956., nakon 68 godina. Vodiči koji su u razvojnem putu alpinizma izgubili svoju prvotnu ulogu, morali su preuzeti nove za-

datke i obaveze. Iz godine u godinu rasla je potreba za osnivanjem dobro organizirane gorske službe spasavanja.

U domovini klasičnog alpinizma, posebno u Švicarskoj, u Zermattu, Davosu i sličnim većim centrima, bile su organizirane prve dobrovoljne stanice za spasavanje u gorama. Kasnije se pokazala potreba za organizacijom GSS također u Francuskoj, Italiji i Austriji, gdje je penjački sport i alpinizam prerastao naglim koracima iz masovnosti u vrhunski domet. Profesor lavina dr. Paulcke zaslужan je za dan rođenja skijaškog sporta godine 1897. zajedno sa Fridtjofom Nansenom, Matijom Zdarskim i Georgom Bilgerijem dubokim tragovima skija otvorio je novi način pristupa zasjenjenom alpskom svijetu.

Naši odlični gorski vodiči iz Bohinja, Luča Solčave, Jezerskog, Doline, a posebno iz Trente, nakon prvih planinskih — skijaških nesreća pridružili su se dr. Jerneju Demšaru, dr. Stojeu, dr. Josipu Tominšeku i posebno dr. Josipu Tičaru, tadašnjem županu i predsjedniku planinskog i turističkog društva u Kranjskoj Gori, gdje je 16. juna godine 1912. osnovana prva dobrovoljna gorska stanica spasavanja kod nas.

Potreba za dobro organiziranom gorskom službom spasavanja bila je izražena još mnogo ranije, odmah nakon godine 1815, a posebno 1822. i 1852, kad je lavina u Rateču uništila mlađe živote trojice domaćih. Kasnije su postali žrtve planinskih nesreća još dr. Holst iz Berlina, prof. Schmidt, Ivana Stein, Hans Lichtenegert, Dr. Gödl Kuhnelt, Karel Wagner, Wilhelm Lass i drugi koji su hodali i penjali po našim planinama, uglavnom strani obožavaoci i posjetioc planina. Neprijateljski raspoloženi stranci optuživali su naše planinarske organizacije i osobito gorske vodiče, da su svi ti smrtno unesrećeni planinari žrtve naših ljudi, a ne samih planina.

Naši prvi gorski spasavaoci — gorski vodiči dobro su, čak odlično izvršavali svoje zadatke u stijeni Triglava, na Stolu, Skratici i na grebenu Rinka — Skuta, gdje su spasavali Wagnera, Lassa, dr Stojca i Petrovčića, prof. dr Josipa Cerka, daka Petriča i ostale i to u vrlo teškim i opasnim okolnostima.

Nakon prvog svjetskog rata preuzimaju zadatke i obaveze gorskih vodiča i spasavalaca Skalaši. Zajedno s Triglavskim prijateljima, Piparima i Drenovcima ubrzali su razvoj našeg klasičnog planinarstva i prema penjačkom i visokogorskom smučarskom sportu i alpinizmu.

Nakon prve nesreće na vrhu Triglava godine 1822, trideset godina kasnije, godine 1852. desila se naša prva lavinska nesreća. Točno devedeset godina nakon nesreće Antona Korošca na Triglavu osnovana je u Kranjskoj gori 1912. prva stanica gorske službe spasavanja. Godine 1924. morali su naši prvi spasavaoci proći svoje teško krštenje — spašavanje abiturijenta Ante Lenarčića, Vladimira Topolovca, vodiča Antona Hlebanje i dr. Klementa Juga. Pod Storžičem su 28. marta 1937. gorski spasavaoci izbavili iz zagrljaja

bijele smrti devet mlađih skijaša iz Tržiča. Sredinom ljeta 1942. zaplakala su srca planinara alpinista i gorskih spasavalaca iz Jesenica: u sjevernoj stijeni Rigljice smrtno su se unesrećila četiri njihova dobra prijatelja. Tako su se ponavljale i množile lakše i teže planinarske alpinističke nesreće u solčavskim gorama, savinjskokamniškim planinama, Karavankama i Julijskim Alpama.

Gorska služba spasavanja dobivala je sve veće, teže i odgovornije zadatke i obaveze. Između dva rata rukovodili su našom GSS odlični penjači i alpinisti Stanko Hudnik i dr. Bogdan Breclj. Služba se kadrovska množila, pomladivala, stručno i tehnički školovala i suvremeno opremala.

Kronika planinarskih, skijaških i penjačkih nesreća nažalost se nastavila ispisivati crnim i krvavim slovima. Iza nesreće u istočnoj stijeni Jalovca 1950. slijedila je krvava tragedija 1952. u SZ stijeni Spika.

Gorske službe spasavanja morale su u nas i u svijetu preuzimati sve veće i teže zadatke, zato je u okviru međunarodne planinarske unije osnovana posebna organizacija IKAR sa zadatom da jedinstveno organizira rad spasavalaca u svim planinarskim organizacijama.

Gorski spasavaoci se regrutiraju iz redova predanih ljubitelja prirode koji su spremni uvijek, danju i noću, po suncu i mrazu, pomoći svakomu tko je u planini potreban dobre riječi, savjeta i pomoći. Briga za prijatelja, znance i druga u planini mora svakom takvom čovjeku biti važnija nego misao o vlastitoj opasnosti i teškom položaju. Spasavaoci moraju djelovati i preventivno, upozoravati posjetioce planina na opasnosti koje se kriju u planini i u njima samima, u njihovom neoprezili ili preuzetnosti. Oni znaju da je najveći grijeh prema samome sebi napustiti druga u nesreći.

Nesreće u planinama rastu u tragičnim razmjerima. Sjeverna stijena Eigera dobila je ime »stijena smrti«, himalajski vrh Nanga Parbat naziva se planinom lavina i drugarstva, pozivi u pomoći sve češće dolaze iz stijena i vrhova Ojstrice, Travnika, Triglava, Rinka, Jalovca i Planjave. Nesreće se redaju kao na tekućoj vrpcu. Iznenadne magle, snježni nanosi, uništavajuće lavine, ledeni mraz, neoprez, neznanje, žurba, nedostatna oprema, trka za rekordima, senzacijama, afirmacijom, potcenjivanje opasnosti traže preveliki krvavi danak. Cvijet naše omladine mora dobro znati što hoće i što zna. Planine ne bi nikako smjele biti mrtvački sanduk i mrtvačnica naših ljudi i omladinaca. Gore, stijene i grebeni, suhi ili zasneženi, okovani u led, domaći i strani, u Kavkazu, Alpama, Hindukušu, Andama, Karakorumu i Himalaji moraju biti nepresahnuti vrelo psihičke i fizičke rekreatije, kovačnica zdravlja naše mlađeži.

Gorskoj reševalnoj službi Slovenije i u svim njenim spasavaocima iskreno čestitamo jubilej i zahvaljujemo im se za plemenito i požrtvovno djelovanje u korist masovnog planinarstva i razvitka penjačkog sporta i alpinizma.

Sveuč. prof. dr Fran Kušan 1902 - 1972

Časno ime hrvatskog planinarstva, višegodišnji potpredsjednik bivšeg Hrv. planinarskog društva i urednik »Hrvatskog planinara«, redovni profesor Farmaceutsko-biohemiskog fakulteta u Zagrebu dr Fran Kušan ostavio nas je neočekivano naglo. Nakon kratke bolesti preminuo je 22. svibnja 1972. u sedamdesetoj godini života. Shranjen je 24. svibnja na Mirogoju.

Rođen 18. listopada 1902. u Vučjoj Luki kod Sarajeva, gimnazisko je školovanje završio u Sarajevu. Prirodoslovne nauke studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje se posvetio znanstvenom izučavanju biologije te je na istom Fakultetu postigao i doktorat nauka iz užeg znanstvenog područja botanike. Nakon desetogodišnje asistenture (1929—1939) na bivšem Farmaceutskom odsjeku Filozofskog fakulteta u Zagrebu izabran je za profesora botanike na istom Odsjeku, a poslije rata na samostalnom Farmaceutsko-biohemiskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na tom je Fakultetu doskora organizirao Zavod i uzorni vrt za farmaceutsku botaniku.

Domena njegova znanstvena interesa jesu plodonosna istraživanja flore i vegetacije lišaja. Značajan je njegov doprinos stručnoj sistematizaciji ljekovitoga bilja naše zemlje i Evrope, a posebnu je pažnju posvetio izučavanju vegetacije Dinarskih planina. Rezultati tih istraživanja sadržani su mu u brojnim objavljenim naučnim i pedagoško-stručnim radovima, među kojima se ističe omašno djelo (450 stranica velike osmine) »Ljekovito bilje« objavljeno već god. 1938. Jedno od posljednjih ovećih njegovih radova je značački i vješto pisana knjiga s veoma informativnim i osobito instruktivnim kompleksnim prikazom osebujne dinarske planine Biokovo. Knjigu je prošle (1971) godine izdao Malakološki muzej Franjevačkog samostana u Makarskoj.

Planinarski profil prof. dra Frana Kušana kristalno je jasan i čist: miran, povučen i tih, no utoliko vredniji i sveopće poštovani društveno koristan radnik. Osobiti poznavalač i poštovalač prirode, rođen i odrastao u kršu, nije mogao a da svu svoju ljubav za rodnu grudu ne dade i nesebično posveti planinama. Planinarska mu je aktivnost svestrana: od samotnih šetnja planinskim stazama preko napornog penjanja stjenovitim bespućem do prenapregnutog angažiranja u rješavanju višestruko zamršenih organizacionih proble-

ma planinarskog društvenog života i još težeg i napornijeg uređivanja najuglednijeg predratnog planinarskog časopisa u Hrvatskoj. Četverogodišnje potpredsjednikovanje u HPD-u (1936-1939) i u isto vrijeme uređivanje »Hrv. planinara«, napose pak osnutak i uređenje prvog alpinetuma u Hrvatskoj (na Medvednici kod Tomislavova doma) djela su koja ulaze u trajnu vrijednost hrvatskoga planinarstva.

Poslije rata, u ovih posljednjih četvrt stoljeća, Fran Kušan, dosljedan svojoj skromnosti i radišnoj povučenosti, ne ističe se posebno niukakvim planinarskim forumima, ali zato i utoliko marljivije vere se i krstari omiljelim svojim planinskim putovima i stazama, u »Našim planinama« objavljuje odlično pisane planinarske reminiscencije i zapažene informativno-instruktivne priloge, zdušno surađuje u republičkim forumima za zaštitu prirodnih osobitosti i rijetkosti i povrh svega, usprkos gorkom razočaranju s ratnom i poratnom žalosti i sramotom s opustošenim i uništenim alpinskim vrtom na sljemenskoj grbini Medvednice, osniva i uređuje osebujan alpinetum u zavižanskom kršu divotnoga Velbita.

Dodamo li svemu tomu još njegova pažljivo pripremljena predavanja planinarskog sadržaja i punu pregršt objavljenih članaka i priloga stručnog, putopisnog, općeg ideološkog, organizacionog, recenzorskog i kritičkog planinarskog značaja, tada su u ovom i ovakvom sažetom nekrološkom prikazu spomenuti samo najosnovniji i najsignifikantniji elementi Kušanove radinosti, koju će trebati posebno još historiografski proanalizirati i kritički obraditi. Ipak nije preuranjeno istaći uvjerenje i ustvrditi, da će konačan sud kako njegove znanstvene djelatnosti i pedagoške aktivnosti tako i primjerne mu planinarske

radnosti biti izražen visokovrijednom ocjenom.

Sahrani Frana Kušana prisustvovali su mnogobrojni planinari. Oprštajući se u ime Planinarskog saveza Hrvatske i uredništva »Naših planina« te u ime Kušanovih planinarskih poštovača i prijatelja, nad otvorenim njegovim grobom izrekao sam slijedeću posmrtnicu:

Mitološka klepsidra, ta prastara vodena ura kao da se pretočila, u ljudskoj mašti stvorene i personificirane sudenice kao da su na svojim sudbonosnim brojanicama ispuštale posljednje zrnce i — eto nas opet na ovom simboličnom i stvarnom mjestu posljednjeg oproštaja i rastanka s čovjekom, koga smo ne samo dobro poznavali već i kolegijalno poštovali i prijateljski uvelike cijenili. Dručje nije ni moglo biti, jer smo ga uistinu dobro, baš vrlo dobro znali i poznavali: od mladih nam još studentskih i studijskih dana do ovih sadašnjih mnogo čime obremenjenih trenutaka i dana životnog nama predvećerja.

A sada, u ovim tjeskobnim trenucima, kad nas je njegova neočekivana smrt uvelike iznenadila, nekako zaskočila i urezala duboku brazdu u duše naše, kad je i ta smrt, kao i mnoge ranije, svojom nepoštednom neminovnošću prodrila do najskrovitijih i najsićušnijih dijelića zamršeno isprepletenog staničja našeg krvnog, čudesno složenog i još uvijek nedovoljno poznatog ljudskog bića i bivstva, usprkos ovom našem etički obilno već devaluiranom i moralno obezvrijedenom vremenu i dobu, smrt starog druga, suradnika i prijatelja, kao da je razgrnula duboko zapretane iskre poodavno spoznatih vrijednosti istinskog čovještva i potakla da se razgaraju plamičci spontane ljudske osjećajnosti. I čime nadjačati i potisnuti osjećaj, i kako oblikovati racionalnu misao što se u ovim trenucima kovitla mozgovnim vijugama, i kako napokon izreći misao što pristeže dušu i, usprkos svemu, tiši i peče, guši se i zamire negdje u podgrlu.

Tako i sada: javljaju se, roje, nadiru, naviru i živo se u nama isprepliću sjećanja na poštovanoga planinarskog druga i uvaženog znanstvenika, na čovjeka, od koga se — eto — u ovaj osunčani proljetni dan oprštamo na ovoj ozelenjeloj i rascvaloj mirogoj-

skoj izbrežini humovito zatalasanog medvedničkog prigorja.

Opraštajući se sada i ovdje u ime Planinarskog saveza Hrvatske u ime uredništva »Naših planina« i posebno još u ime starije generacije hrvatskih planinara od mnogocijenjenog druga, sveučilišnog profesora dra Frana Kušana, prisjetimo se starih filozofskih istina i blage utjehe klasične Seneke, da »mors malum non est«, da smrt nije зло, jer kako je zapisano u misaonoj poruci Cicerona »mors laborum ac miseriorum quies est«, smrt je počinak od napora i nevolja. A život i svijet, napose ovaj naš suvremenici, na žalost, prepun je napora, briga i nevolja, prepun teškoča što povrh redovitih obveza i radnih dužnosti itekako opterećuju ljudski organizam i premaraju duše naše.

Pokojni profesor Kušan radio je mnogo i dao je mnogo. Nije preuvjetljana misao a nije ni samo slikovito izražena tvrdnja, da je zaorao duboku brazdu u tvrdoj rudini hrvatske narodne njive. Povijest ne samo hrvatske već i jugoslavenske biologije neosporno će Franu Kušanu odrediti ugledno i počasno mjesto u meritornom okviru i pregledu botaničke znanosti. Posebnu pak hvalu duguje mu hrvatsko planinarstvo, kome je Kušan nesebično darovao ponajljepše svoje dane i svu svoju odanost istinskoga poštovaoca svoje domovine i zanesenoga prijatelja prirode. Predratni potpredsjednik časnog našeg starog Hrvatskog planinarskog društva, urednik bivšeg (predratnog) »Hrvatskog planinara«, osnivač naših prvih i odlično uređenih alpinetuma — od Sljemena na Medvednici preko uzornog botaničkog vrta Farmaceutsko-biohemiskog fakulteta u Zagrebu do botaničkog remek-djela u Modrić-docu divotnog zavičanskog krškog pejzaža i prirodnog perivoja u Velebitu — radovi su i djela po kojima prof. dr Fran Kušan nije ušao trajno samo u znanstvenu i opću kulturnu povijest i baštinu Hrvatske već posebno i duboko još u srca tisuća hrvatskih planinara i alpinista.

Izražavajući u ime Planinarskog saveza Hrvatske najiskreniju sućut njegovima najbližima i najdražima, duboko se klanjamо uspomeni i sjeni dragog prijatelja, druga i suradnika, sveučilišnog profesora dra Frana Kušana, kome neka je trajni spomen i slava.

Vladimir BLAŠKOVIĆ

IZ PLANINARSKE BIBLIOGRAFIJE prof. dra F. KUŠANA

Članci objavljeni u Hrvatskom planinaru i Našim planinama
(kronološkim redom)

Planinarstvo i prirodne nauke	1934,	349	Granicom između Crne Gore i Albanije	1937,	283
Pioniri života u stijenama	1934,	151	Josip Pasarić, in memoriam	1938,	1
Kroz Južnu Srbiju	1934,	31, 76	Prilog poznavanju dalmatinskih planina	1954,	477
Josip Pasarić, o 75-godišnjici života . . .	1935,	90	Zakopane, središte planinarstva u Poljskoj	1959,	65
Nalazište runolista u SI Prokletijama	1936,	26	Na visokim grčkim planinama	1961,	168
Smisao i vrijednost suvremenog planinarstva	1936,	1	Biljni svijet Velebita 1966, 201, 259, 1967,	1967,	23
Uzgajanje planinskog bilja	1936,	91	Biokovo	1966,	49
Vranica planina u Bosni	1936,	132	Botanički vrt na Velebitu	1969,	71
Zaštita planinskog bilja u Hrvatskoj	1936,	295			
Na vječnom snijegu	1937,	21			

Nova pomagala u istraživanju jama

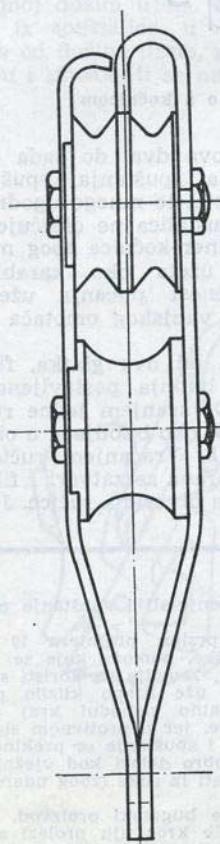
VLADIMIR BOŽIĆ

SO PD »ŽELJEZNIČAR« ZAGREB

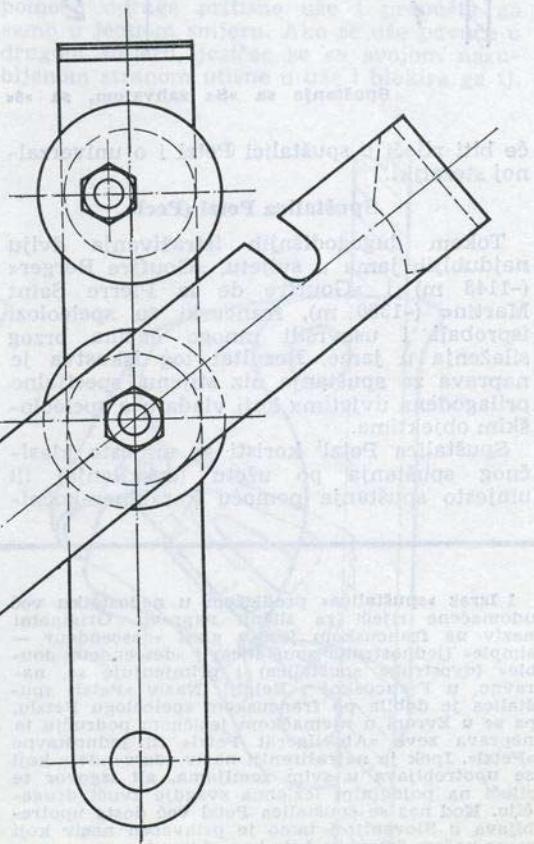
Istraživanja vertikalnih speleoloških objekata — jama i ponora — u mnogome ovise o tehniči i načinu istraživanja i o primjenjenoj opremi. To posebno dolazi do izražaja kod istraživanja dubljih stepeničastih jama kod kojih nije moguće primijeniti vitlo i čelično uže, već speleološke ljestve i užad. Brzina istraživanja i sigurnost usko su povezani sa speleološkom opremom, pa zato i nije čudo da speleolozi stalno nastoje usavršiti postojeću opremu ili konstruirati novu.

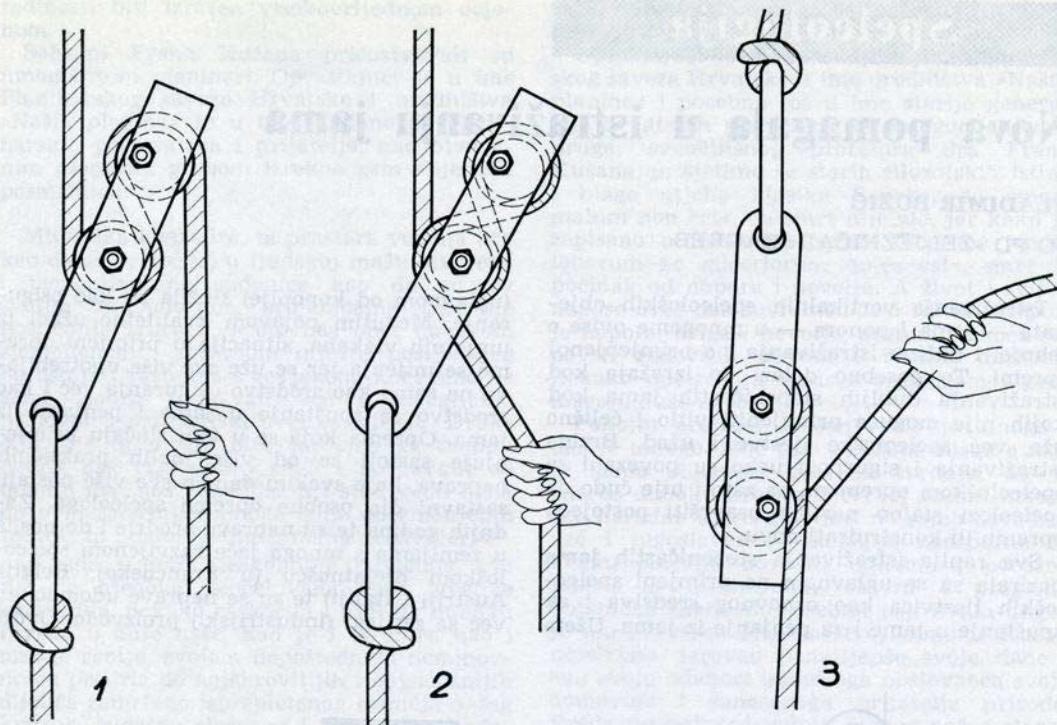
Sva ranija istraživanja stepeničastih jama bazirala su se uglavnom na primjeni speleoloških ljestvica kao osnovnog sredstva i za spuštanje u jame i za penjanje iz jama. Užeta

(uglavnom od konoplje) služila su kao osiguranje. Međutim pojavom kvalitetne užadi iz umjetnih vlakana, situacija u primjeni opreme se mijenja jer se uže sve više upotrebljava ne samo kao sredstvo osiguranja već i kao sredstvo za spuštanje u jame i penjanje iz jama. Oprema koja se u tom slučaju primjenjuje sastoji se od više malih praktičnih naprava, koje svakim danom sve više postaju sastavni dio osobne opreme speleologa. Zadnjih godina te su naprave prodrle i do nas, a u zemljama s mnogo jače razvijenom speleološkom djelatnošću (u Francuskoj, Belgiji, Austriji i Italiji) te su se naprave udomačile i već se serijski (industrijski) proizvode. Ovdje

Spuštalica Petzl (za dvostruko uže)

Spuštanje sa »S« zahvatom, sa »8« zahvatom i spuštanje kao s kočnicom

će biti riječi o spuštalici Petzl i o univerzalnoj stezaljki.

Spuštalica Petzl (Pec)

Tokom dugogodišnjih istraživanja dviju najdubljih jama u svijetu, »Gouffre Berger« (-1143 m) i »Gouffre de la Pierre Saint Martin« (-1360 m), francuski su speleolozi isprobali i usavršili mnogo načina brzog silašenja u jame. Rezultat tog iskustva je naprava za spuštanje niz stijenu, specijalno prilagođena uvjetima koji vladaju u speleološkim objektima.

Spuštalica Petzl¹ koristi se umjesto klasičnog spuštanja po užetu (apsajlanja) ili umjesto spuštanja pomoću karabiner-kočni-

ce². Za razliku od ova dva, do sada često primjenjivana načina spuštanja, spuštanje pomoću spuštalice Petzl je mnogo ugodnije i sigurnije, a uz to spuštalica ne oštećeju uže (kod upotrebe karabiner-kočnice zbog malog radijusa savijanja užeta oko karabinera povećava se mogućnost pucanja užeta i mogućnost oštećenja vanjskog omotača užeta).

Naprava se sastoji od dva glatka, fiksna različito profilirana bubenja postavljena između dvije ručice. Otvaranjem jedne ručice u napravu se stavi uže oko bubenjeva u obliku slova S ili brojke 8. Vraćanjem ručice u prvobitni položaj naprava se zatvori i fiksira pomoću karabinera na otvorima ručice. Jedan

1 Izraz »spuštalica« predlažem u nedostatku već udomaćene riječi za sličnu napravu. Originalni naziv na francuskom jeziku glasi »descendeur — simple« (jednostruka spuštalica) i »descendeur double« (dvostruka spuštalica) i primjenjuje se, naravno, u Francuskoj i Belgiji. Naziv »Petzl« spuštalica je dobila po francuskom speleologu Petzlu, pa se u Evropi u njemačkom jezičnom području ta naprava zove »Abselgerät Petzl« ili jednostavno »Petzl«. Ipak je najrašireniji naziv »descender« koji se upotrebljava u svim zemljama, ali izgovor te riječi na pojedinim jezicima svagdje zvuči drugačije. Kod nas se spuštalica Petzl već dosta upotrebljava u Sloveniji i tamo je prihvaćen naziv koji se na našem izgovoru čuje kao »desander«.

2 Zagrebački su speleolozi do sada osim klasičnog spuštanja po užetu (apsajlanja) i spuštanja pomoću

karabiner-kočnice primjenjivali i spuštanje pomoću »kruške« i »rogatke«.

»Kruška« je čelični prsten promjera 10 mm, oblikovan u obliku kruške, pomoću koje se može također sigurno spuštati. I ovde se koristi sjedalica od zamki. Da bi uže lijepo klizilo preko kruške potrebno je stalno slobodni kraj užeta lagano držati prema gore, jer u protivnom slučaju nastaje preveliko trenje i spuštanje se prekine. Ta karakteristika kruške dobro dolazi kod vježbi, jer se u slučaju da uže ispusti iz ruke (zbog udarca ili sl.) čovjek zaustavi.

Originalna »rogatka« je bugarski proizvod. Lijevana je iz bronce, a uže kroz nju prolazi slično kao i kod »kruške«. Dobila je ime zbog izdanaka (rogova). Sada se »rogatke« u raznim varijantama već proizvode u Zapadnoj Njemačkoj i Francuskoj,

bubanj ima V profil, a drugi U profil radi bolje regulacije trenja, odnosno radi boljeg rasporeda pritiska užeta na stijenu bubenja. Donji bубанj s U profilom sprečava uvijanje užeta, a gornji bубанj s V profilom omogućava dobro reguliranje brzine spuštanja. Ručice spuštalice su izrađene od duraluminija, a bубnjevi, svornjaci i matice od nerđajućeg čelika. Težina jednostrukih spuštalica je 220 grama, a dvostrukih 310 grama. Sila kidanja spuštalice Petzl je 1000 kp.

Zgodno odabrane dimenzije spuštalice daju relativno veliku površinu nalijeganja užeta po bubenju i time stvaranje potrebne sile trenja za konstantnu brzinu spuštanja. Zbog toga kod spuštanja pomoću spuštalice Petzl nije potrebno uže prebaciti preko ramena i držati ga rukom, već samo pridržavati jednom rukom i voditi ga između nogu. Kada se želi stati ili smanjiti brzinu potrebno je stisnuti jednom rukom uže ispod spuštalice.

Kao i kod spuštanja pomoću karabiner-kočnice potrebno je imati sjedalicu od zamke vezanu s prsnim osiguranjem. Najbolje spuštanje ostvaruje se primjenom užeta od 11 ili 12 mm. Kod tanjeg užeta treba uže ispod spuštalice jače stiskati rukom. Kod spuštanja u jame nepoznate dubine treba voditi računa o dovoljnjoj dužini užeta. Da kraj užeta ne bi ispaо iz spuštalice, u slučaju da je jama dublja od dužine užeta, potrebno je paziti na dubinu i zaustaviti se na vrijeme. Ako se na

kraju užeta načini čvor, onda je ispadanje spriječeno. (Ovaj je problem identičan i kod drugih načina spuštanja po užetu — apsajljanja). Spuštanje s ovom spuštalicom jednako je sigurno i kod potpuno mokrog i blatnog užeta, jer se voda i blato u spuštalici istisu u stranu pod pritiskom na spuštalici.

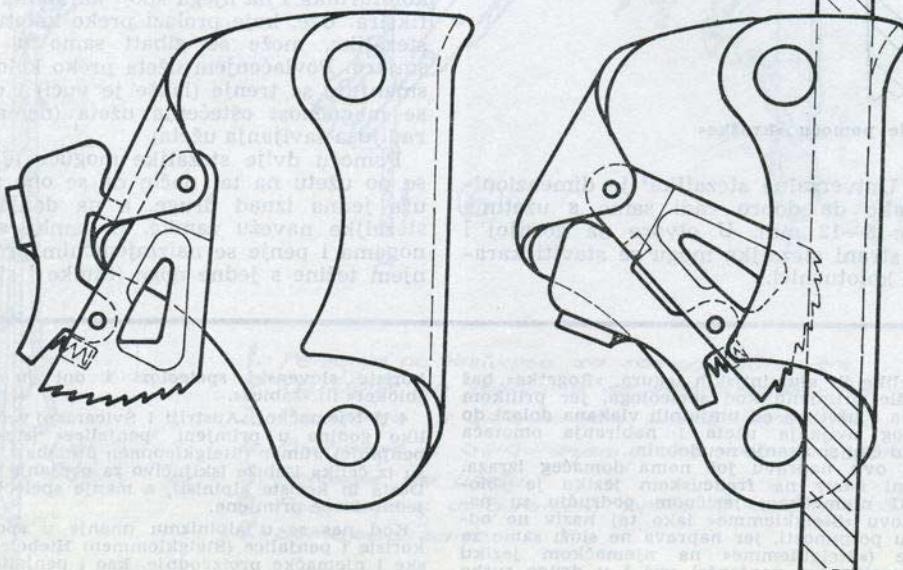
Pomoću ove spuštalice mogu se jednostavno spuštati i tereti pa ona tada djeluje kao kočnica.

Ima dvije vrste spuštalica Petzl: »jednostruka« — za jedno uže i »dvostruka« — za dva užeta. Više se upotrebljavaju »dvostrukе«.

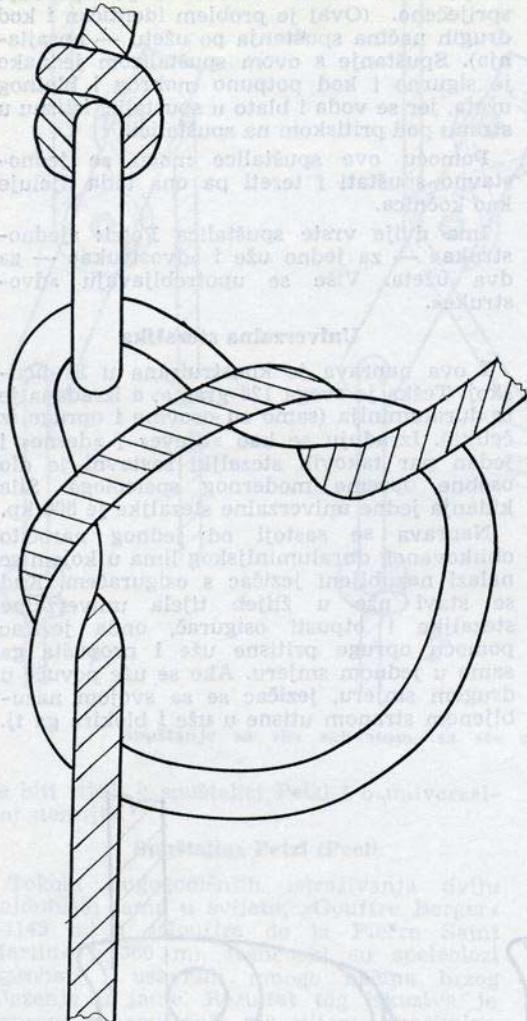
Univerzalna stezaljka

I ova naprava je konstruirana u Francuskoj. Teška je svega 125 grama, a izrađena je iz duraluminija (samo su osovine i opruge iz čelika). Izraduju se kao »lijeve« i »desne« i jedan par takovih stezaljki sastavni je dio osobne opreme modernog speleologa. Sila kidanja jedne univerzalne stezaljke je 500 kp.

Naprava se sastoji od jednog naročito oblikovanog duralumininskog lima u kojem se nalazi nazubljeni jezičac s osiguračem. Kad se stavi uže u žlijeb tijela univerzalne stezaljke i otpusti osigurač, onda jezičac pomoću opruge pritisne uže i propušta ga samo u jednom smjeru. Ako se uže povuče u drugom smjeru, jezičac se sa svojom nazubljenom stranom utisne u uže i blokira ga tj.

Univerzalna stezaljka (lijevo otvorena, desno s užetom)

Spuštanje pomoću »kruške«

zadrži. Univerzalna stezaljka³ je dimenzionirana tako da dobro radi samo s užetima debljine 8–12 mm. U otvore na gornjoj i donjoj strani stezaljke mogu se staviti karabineri i koloturnici.

ali iz čelika ili aluminijskih legura. »Rogatke« baš nisu naše primjenu kod speleologa, jer prilikom spuštanja s užetima od umjetnih vlakana dolazi do previelikog uvijanja užeta i nabiranja omotača užeta, što čini spuštanje neudobnim.

³ I za ovu napravu još nema domaćeg izraza. Originalni naziv na francuskom jeziku je »bloquer«. U njemačkom jezičnom području tu napravu zovu »Steigklemme« iako taj naziv ne odgovara u potpunosti, jer naprava ne služi samo za penjanje (»Steigklemme« na njemačkom jeziku znači stezaljka za penjanje) već i u druge svrhe kao što je iz teksta vidljivo. U nedostatku boljeg izraza ja sam naziv »bloquer« preveo kao »univerzalna stezaljka«. Kod nas tu napravu već dosta

primjena univerzalnih stezaljki je raznorsna. One se mogu primjeniti same ili u paru (lijeva + desna) ili u kombinaciji s koloturnicima.

Jedna sama stezaljka se koristi kod samosiguranja tj. kada su ljestve i uže fiksni, a speleolog koji penje po ljestvama sam se osigurava užetom. Kod penjanja po ljestvicama (prema gore) zamka prsnog ili pojasnog osiguranja spoji se s pomoću karabinera na stezaljku kroz gornja dva otvora. U tom slučaju nije potrebno rukom držati stezaljku jer ona prilikom penjanja klizi po užetu. U slučaju pada speleologa s ljestvica, stezaljka, koja ne može kliznuti na dolje, zadržava speleologa na užetu. Dužina zamke od tijela do stezaljke treba biti što kraća (oko 20 cm). Kod spuštanja po ljestvicama treba zamku osiguranja spojiti karabinerom na donji otvor stezaljke, a rukom (palcem) držati stezaljku (jezičac stezaljke) otvorenom. U slučaju pada speleologa, palac ruke oslobođi jezičac stezaljke, koji pritisne uže, pa stezaljka ne može kliznuti na niže. Time je opet speleolog osiguran od pada. Dužina zamke je u ovom slučaju veća, odnosno, mora biti nešto manja od dužine dohvata ruke kojom se drži stezaljka.

Sama stezaljka se primjenjuje i kod izvlačenja tereta s osiguranjem. Teret može biti ili speleolog koji penje ili oprema koja se izvlači. Stezaljka se postavi tako da jedan otvor stoji prema gore, a dva prema dolje. Karabiner se ubaci u gornji (jedan) otvor i fiksira pomoću užeta, zamke ili klini. Povlačenjem užeta kroz stezaljku i karabiner postiže se sigurnost u dizanju jer je onemoćeno klizanje užeta na dolje.

Ukoliko posjedujemo i mali koloturnik, onda se u gornja dva otvora ubaci karabiner koloturnika i na njega spoji karabiner koji se fiksira. Uže, koje prolazi preko koloturnnika i stezaljke, može se gibati samo u jednom smjeru. Povlačenjem užeta preko koloturnika smanjuje se trenje (lakše je vući) i otklanja se mogućnost oštećenja užeta (nema malog radijusa savijanja užeta).

Pomoću dvije stezaljke moguće je penjati se po užetu na taj način da se one ubace u uže jedna iznad druge, a na donje otvore stezaljke navežu zamke. U zamke se stane nogama i penje se naizmjeničnim prebacivanjem težine s jedne noge (zamke i stezaljke)

koriste slovenski speleolozi i oni ju zovu ili »bloker« ili »žabica«.

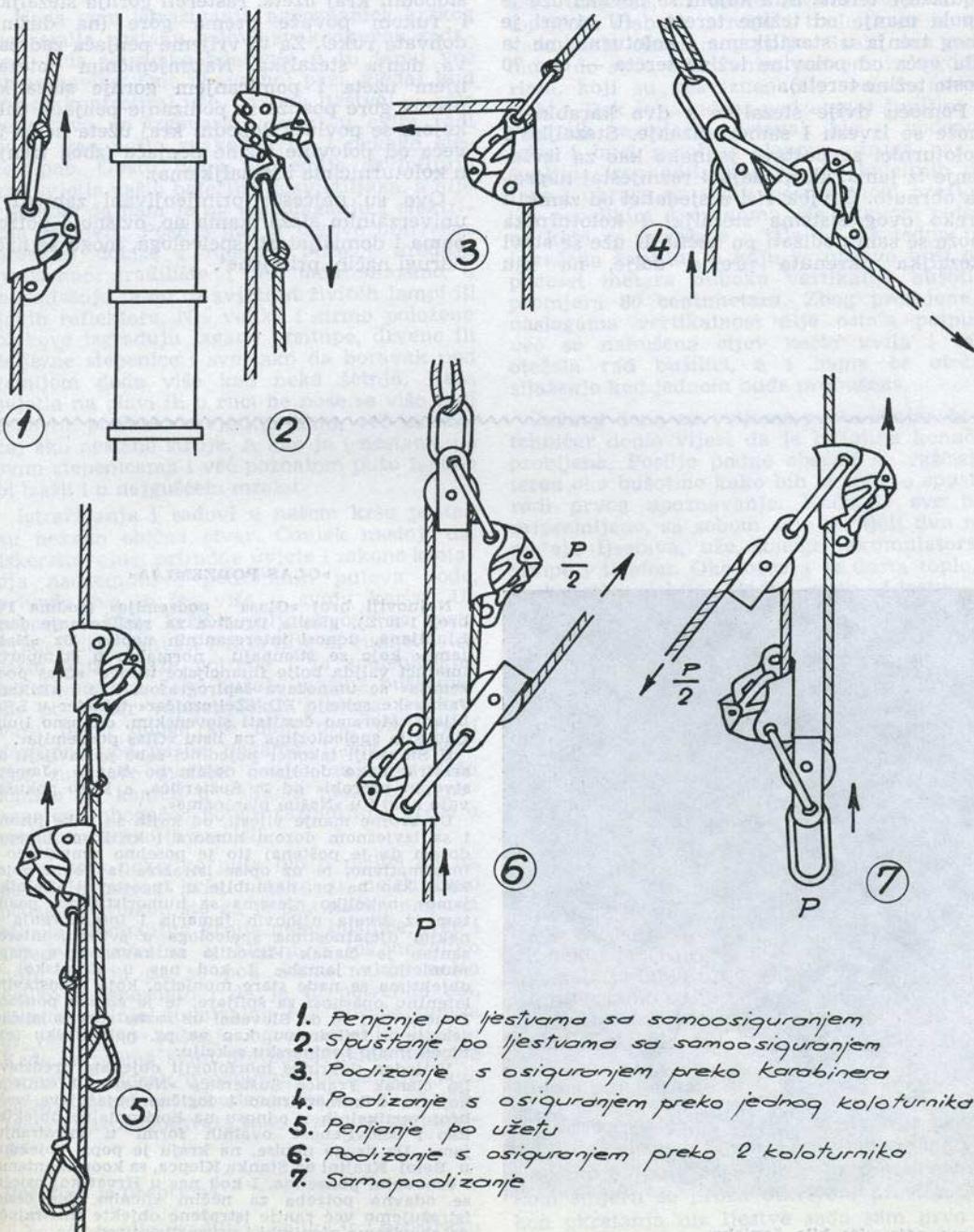
⁴ U Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj već su nekoliko godina u primjeni »penjalice« (stezaljke za penjanje) Jümär (Steigklemmen Jümär). Izradene su iz čelika i služe isključivo za penjanje po užetu. Dosta ih koriste alpinisti, a manje speleolozi, zbog jednostrane primjene.

Kod nas se u alpinizmu (manje u speleologiji) koriste i penjalice (Steigklemmen) Hiebeler, Švicarske i njemačke proizvodnje, kao i penjalice »Gibbs« američke proizvodnje, koje također zbog jednostrane primjene nisu našle na bolji prijem kod speleologa.

na drugu i podizanjem rasterećene stezaljke. Na jednu zamku (stezaljku) učvrsti se i prsno osiguranje. Penjanje sa stezaljkama slično je penjanju pomoću Prussikovih zamki.

Podizanje težih tereta (unesrećenog speleologa, dva speleologa zajedno, veće količine opreme i dr.) moguće je lako izvesti pomoću dvije stezaljke s koloturnicima. Primjenjuje

se kada s površine ili stepenice u jami treba dignuti teret iz dubine. Radi se tako da se na fiksni karabiner stavi najprije koloturnik sa stezaljkom (kao kod jednostavnog dizanja sa stezaljkom), zatim se na opterećeni dio užeta stavi stezaljka (s jednim otvorom prema gore) a dio užeta koji se povlači provuče se kroz koloturnik i onda vuče. Povlačenjem užeta

Osnovni načini primjene univerzalne stezaljke

prema gore pomič se donja stezaljka prema fiksnom karabineru. Kada koloturnik pomične stezaljke dove do fiksne stezaljke, uže se otpusti i rukom se pomična stezaljka pomakne po opterećenom užetu na niže. Silu užeta (opterećenje) tada nosi fiksna stezaljka. Naizmjeničnim povlačenjem užeta i pomicanjem pomične stezaljke ostvaruje se putovanje užeta prema gore, odnosno ostvaruje se podizanje tereta. Sila kojom se povlači uže je upola manja od težine tereta. (U stvari je zbog trenja u stezaljkama i koloturnicima ta sila veća od polovine težine tereta — oko 70 posto težine tereta).

Pomoću dvije stezaljke s dva karabinera može se izvesti i samopodizanje. Stezaljke i koloturnici se postave jednako kao za izvlačenje iz jama, ali gledajući razmještaj naprava obrnuto. Čovjek visi u sjedalicu od zamki i preko ovog sistema stezaljki i koloturnika može se sam podizati po užetu. U uže se stavi stezaljka okrenuta prema dolje, na nju

koloturnik koji se karabinerom spoji na sjedalicu i pojasno osiguranje penjača, a zatim se u uže ispred penjača, iznad fiksнog karabinera osiguranja, stavi stezaljka u normalni položaj prema gore i u koloturnik te stezaljke slobodni kraj užeta. Povlačenjem slobodnog kraja užeta podiže se pomični koloturnik sa stezaljkom (a time i penjač) do koloturnika gornje stezaljke. Tada se otpusti slobodni kraj užeta, rastereti gornja stezaljka i rukom povuče prema gore (na dužinu dohvata ruke). Za to vrijeme penjača zadržava donja stezaljka. Naizmjeničnim potezanjem užeta i pomicanjem gornje stezaljke prema gore postiže se podizanje penjača. Sila kojom se povlači slobodni kraj užeta nešto je veća od polovine težine penjača (zbog trenja u koloturnicima i stezaljkama).

Ovo su najčešće primjenjivani zahvati s univerzalnim stezaljkama no, ovisno o potrebama i domišljatosti speleologa, mogu se naći i drugi načini primjene⁴.

Tamo gdje nije bilo čovjeka

Foto: S. Božićević

»GLAS PODZEMLJA«

Najnoviji broj »Glasa podzemlja« (godina IV, broj 1-1972.), glasila Društva za razlikovanje jam, Ljubljana, donosi interesantnih napis. Uz »Naše jame« koje se štampaju normalno u štampariji imajući valjda bolje finansijske uslove »Glas podzemlja« se umnožava šapirografom kao i »Bilten« Jamarske sekcije PD »Željezničar« također u Ljubljani. Moramo čestitati slovenskim, odnosno ljubljanskim speleoložima na listu »Glas podzemlja«.

U Sloveniji takoder pojedinci sebe postavljaju za arbitra, kako dobijamo dojam po članku »Jamarsko in preročiš« od F. Šuštersiša, a kako pokušavaju neki i u »Našim planinama«.

Uz brojne manje vijesti, od kojih su neke pisane i sa izvjesnom dozom humoru i kritikom (imamo dojam da je poštena) što je posebno simpatično i informativno, te uz opise istraživanja nekih objekata, kao na pr. najdublje u Jugoslaviji »Pološke jame«, nekoliko pjesama sa humorističkom poantom iz života njihovih jamara i informiranja o nekim djelatnostima speleologa u svijetu, interesantan je članak »Izvodilo za ravnanje s staro municijom u Jamači«. I kod nas u Hrvatskoj u objektima se nade stare municije, koja predstavlja latentnu opasnost za špiljare, te je članak poučan. Poučno je i to da Slovenci uz razne specijalističke sekcije u špiljarstvu, kao na pr. potapilašku (ronioce) imaju i minersku sekciju.

Vrijedan doprinos morfološkom objekata predstavlja članak France Šuštersiša »Nekaj o brezni« u kojem dokumentirano i logično objašnjava veći broj vertikalnih u odnosu na horizontalne objekte, kao i uslovjenost ovalnih formi u formirajuću jama. Uz druge napise, na kraju je popis objekata u Beloj Krajini od Stanka Klepca, sa koordinatama i osnovnim podacima. I kod nas u Hrvatskoj osjeća se odavna potreba za nečim sličnim, jer često istražujemo već ranije istražene objekte smatrajući da obavljamo pionirske i prvenstveni rad.

Visko Dulčić

Tamo gdje nije bilo čovjeka

SREĆKO BOŽIČEVIĆ

ZAGREB

Bez posebnih uzbudnja

Kada vam istraživanja nepoznanica krškog podzemlja postanu gotovo svakodnevni zadatak, tada je svako silaženje u tu tamu već stvar navike. Ono obavezno: pazi, gledaj kud staješ, kontroliraj uže, pazi na ljestve! — više se gotovo ne izgovara i svaki u ekipi radi posao kao nešto svakodnevno i nekako stereotipno. Gustu tamu podzemlja osvjetljuju sad svjetla naših baterijskih svjetiljaka, a nije rijekost da nam je na raspolaganju i električna rasvjeta. Poslije nas u takove otkrivene prostore dolaze i radnici, buše i uređuju podzemno gradilište i mi tada silazimo u nekadašnju tamu uz svjetlost živinih lampi ili jakih reflektora. Niz velike i strmo položene blokove izgraduju lagane pristupe, drvene ili željezne stepenice i sve tako da boravak pod zemljom dode više kao neka šetnja. Naša svjetla na glavi ili u ruci ne nose se više radi osnovne potrebe: osvjetliti tamu, već za slučaj ako nestane struje. A ako je i nestane, po ovim stepenicama i već poznatom putu lagano bi izašli i u najgušćem mraku.

Istraživanja i radovi u našem kršu postali su nekako obična stvar. Čovjek nastoji da, iskoristavajući prirodne uvjete i zakone kretanja nadzemnih i podzemnih puteva vode, privede sve to što više u svoju korist. Uz rubove velikih krških polja izvode se razni gradevinski zahvati i zato nije ni čudno da se često puta ukaže potreba i za speleološkim istraživanjima. Jake bušače mašine buše metar po metar vapnenjačkih naslaga i otkrivaju tajnu onoga što nam nije vidljivo i dostupno pod našim nogama. I dok danonoćno zuje ove mašine, čovjek za sebe slže kamen po kamen u velikom mozaiku nepoznanica i obogaćen novim saznanjima kreće u realiziranje svojih zamisli.

Već sam nekoliko puta bio u prilici da na području našeg krša ulazim u neistraženo podzemlje nakon što ga je pod našim nogama otkrila dijamantna kruna neke bušilice. Ako i slijedeća bušotina u blizini, i još nekoliko njih, otkriju da se pod nama nalazi nešto veliko i nepoznato i da je tu potrebno ući, tada započinje dugotrajan rad bušača tunela ili vertikalno bušenje ogromnom bušilicom. Kada se prema svim pretpostavkama očekuje probor ili ulazak u nabušeno podzemlje, tada počinje posebno uzbudnje kako za projektanta čitavog pothvata tako i za nas speleologe.

Bušotina je probijena

Ispod naselja gradilišta veliko je i prostrano jezero. Vjetar koji puše s planine podiže

valove i oni zapljuškuju obalu. Pošto je jero umjetno, uz obalu izviruju vrhovi potopljenih stabala, grmlje i trnje, koje je nekada raslo oko samog polja. Svaki dan radiamo u do sada otkrivenim podzemnim prostorima, koji su nas iznenadila svojom izuzetnošću. Dok je u jednoj podzemnoj šupljini ogromnih razmjera nastavak bio u vodenom toku i buci mnoštva slapova, druga nas je šupljina iznenadila bogatstvom kalcitnihJAVA i ukrasa na relativno malenom prostoru i u nevelikim dvoranama. Na čitavom potezu na kom se istražuje ostala je još jedna neistražena šupljina u koju se upravo buši oko pedeset metara duboka vertikalna bušotina promjera 80 centimetara. Zbog promjene u naslagama vertikalnost nije ostala potpuna već se nabušena cijev nešto uvila i tako otežala rad bušilici, a i nama će otežati silaženje kad jednom bude probušena.

Jednog dana za vrijeme ručka smjenski je tehničar donio vijest da je bušotina konačno probijena. Poslije podne obećali su raščistiti teren oko bušotine kako bih se mogao spustiti radi prvog upoznavanja. Kada je sve bilo pripremljeno, sa sobom smo ponijeli dva narmatija ljestava, uže, kacige, akumulatorske lampe i telefon. Oko otvora je dosta toplo, a iz bušotine izbjiga hladan zrak. Ljestve su spuštenе i osigurane. Vežem se užetom i silazim. Bušotina nije baš jako široka tako da leđima zapinjem u stijenu koja je na nekim mjestima vlažna i blatna. Ljestve se njišu i uvijaju niz iskrivljenu bušotinu. Odmaram se. Znam da će gore ići teže jer su ljestve dosta blizu stijene, pa leđima stalno zapinjem o nju. No treba ići polagano. Dok ovako stojim na jednom odmorištu prisjećam se slike snimljene u ovoj šupljini. Naime, prije nekoliko mjeseci specijalna grupa snimatelja iz Francuske spustila je kroz zacijevljenu bušotinu promjera 10 centimetara posebno izrađen fotografski aparat, koji je snimio nekoliko fotografija iz ove šupljine. Na dosta lošim snimkama vidjeli su se stalaktiti i jedan stalagmit na nekoj ploči pri dnu. Zbog premale rasvjete ostala je tama iza osvijetljenih siga. Da li se šupljina tamo dalje nastavlja? Odgovor je bio svega desetak metara ispod mene i ja sam požurio!

Koraci u nepoznato

Kad se speleolog prvi puta nađe u nekom nepoznatom podzemnom ambijentu, tada je svakako najpotrebnije da se prvo orijentira u kom smjeru se pruža otkriveni prostor. Nakon okretanja niz ljestve sada sam prvo uz pomoć kompasa odredio smjer sjevera i sve

je odmah bilo lakše razumljivo. Znao sam da sada mogu krenuti u obilazak, ali uz neugodno saznanje da se nalazim nekoliko metara ili čak desetak metara ispod razine obližnjeg jezera.

Kanal u koji sam se spustio bio je širok oko dvadeset metara. Upalio sam jaku akumulatorsku lampu, osim one koju sam imao pričvršćenu na kacigu, i krenuo u onaj dio koji se uzdizao iza mog mesta silaska. Ovaj dio šupljine nije bio velik i završavao se urušenim blokovima i zemljom crvenicom koja je očito prodirala kroz pukotine s površine zemlje. Otisci mojih nogu u vlažnoj zemlji dokazivali su da sam prvo ljudsko biće koje se kreće ovom tamom. A koliko je ova tama bila blizu površine, dokazivale su ljuštare poljskih puževa i korjeničari trave s ponekim suhim listom. Možda će se za stotinjak i više godina uz rub polja otvoriti neki uski otvor i čovjek će tek tada saznati ono što ja već sada vidim.

Do polaznog mjesta gotovo sam se odsklizao niz kosinu i zatim javio na površinu da idem u daljnje razgledanje. Suprotna strana bila je mnogo veća i viša. Vidio sam da će se nakon silaženja između urušenih blokova trebati uspeti na visoki briješ i ispunjen većim i manjim sigama, a što je iza toga, to još nisam znao. Oprezno sam silazio niz strminu, obišao zaravnjen najniži dio dvorane i uz rub kamenih blokova ugledao nešto poznato. Bušače cijevi virile su na pojedinim dijelovima dvorane i one su mi pomagale da se bolje orijentiram. Poznati detalj bio je zapravo omjer stalagmita sa kamenom pločom koji je snimila fotografksa kamera Francuza. Da, sve je kao na fotografiji, ali sada osjećam i dimenzije koje se iz snimka nisu mogle tako lako raspozнати.

Uz rub sigastog briješa mnogo je masne gline i ilovače pa krenem između siga. Žute i bijele, crvenaste, raznih oblika, velike i male ispunjavaju cijeli prostor. Provlačim se oprezno između njih nastojeći da ne slomim niti jednu. Oko mene je tišina prekinuta samo po kojom kapljicom koja padne negdje blizu mene i opet mir. Čujem neku tutnjavu, ali nakon malo razmišljanja zaključujem da su to automobili koji jure asfaltnom cestom iznad šupljine. U blizini ruba dvorane je nekoliko srušenih i razbijenih siga. Nekako nesvesno na usta mi izleti: Pa k vragu, 'ko je to došao razbijati! Gledam dalje i na drugoj strani vidim još jedan razbijeni stup. Ako sam ja prvi koji je ušao u ovo podzemlje, onda čovjek ovo razbijanje nije učinio. A možda ipak? Da, učinio je, ali nesvesno, kada je gradio usjek ceste i ne znajući da je iznad podzemne šupljine. Tako je prilikom miniranja došlo do urušavanja ovih blokova i siga. Znači iznad mene je nekoliko desetaka metara vanpnenjačke stijene i na njoj cesta. Obilazim i druge dijelove ovog širokog podzemnog prostora i polagano dolazim na njezin vrh. Tu je do stropa jedva metar-dva, tlo se malo proširilo u neke niske prolaze i sve

je puno naslaga blata i gline. Da previše ne gazim po blatu vraćam se prema sigama i tu tražim nastavak. Na rubu kalcitnog briješa nastavak je bio u strmom kalcitnom kanalu ispunjenom odvaljenim blokovima. Malo se spuštam, ali tlo je na nekim mjestima dosta sklisko. Bacam kamen i on se otkotura dolje u tamu i negdje zaustavi. Znači ovdje bi mogao biti nastavak!

Pogledam na sat. Od mog silaska u ovu tamu prošlo je već više od jednog sata. U daljinu čujem kao da neko zove. To se javlja s sigurno s površine, jer ne znaju koliko sam se udaljio od bušotine. Bolje je da se vratim i da sutra u ovaj podzemni prostor uđe čitava naša grupa.

Ponovno se provlačim kroz uske prolaze između siga i spuštam niz kalcitni briješ. Na žućkastim kristalima kalcitne kore ostali su tragovi mojih nogu. Osvjetljujem prostor oko sebe nastojeći da što više zapamtim i vidim od onog što još nije viđeno. Postajem sve više svijestan činjenice da se sada nalazim tamo, gdje do sada nije bilo čovjeka! Svjestan sam i toga, kako u našem kršu ima još na tisuće ovako divnih i prostranih podzemnih šupljina kraj kojih ili iznad kojih ljudi već vjekovima prolaze ili žive, a taj podzemni svijet živi sam za sebe svojim životom mjerenim ne mjerilom sati i dana već stotina i tisuća godina. A svaka kapljica oko mene dokaz je tog polaganog, ali stalnog života kamena, života krištala u tami podzemlja.

Što prije do kraja

Drugi dan u nabušenu šupljinu spustila se naša čitava ekipa. S površinom je upostavljen telefonska veza, srušena je jedna električna žarulja i sada smo se kretali mnogo laganije i kao kroz već nešto poznato.

Na vrhu kalcitnog briješa započeli smo oprezno silaženje. Iza velikog ukliještenog bloka koji je pao negdje sa stropom i zaustavio se na uskom prolazu, tlo se nastavljalo dalje u dubinu. Lijeko od nas kao na nekoj stepenici bila je posebno odijeljena dvorana s mnogo kalcitnih tvorevinu. Nešto zaista rijetko vidljivo u podzemlju. Kanal je sada počeo naglo mijenjati smjer i sigastih ukrasa potpuno je nestalo. Na tlu je bilo sve više urušenih blokova koje je prekrivala nekoliko centimetara debela naslaga vlažnog blata. Znači ovuda je tekla voda. Iza jednog zavoja kao da smo začuli šum tekuće vode. Umirili smo se i na trenutak zastali. I zaista, malo dalje od nas naišli smo između blokova na tok vode. Kad smo već mislili da je kraj kanala, on se iza jednog zavoja nastavio i počeo postepeno uspinjati.

Hodanje po skliskim i neravnim kamenim blokovima bilo je dosta teško i naporno. Koliko smo u isti čas svi zajedno bili oduševljeni s dužinom otkrivenog podzemnog prostora, tako se sada sama od sebe javila i misao: Pa dokle će to tako? Bolje, da je već kraj, jer tko će raditi među ovim silnim blokovima. I dok je svaki od nas u svojoj glavi razmišljao o otkrivenom podzemnom

prostoru, svi smo nekako žurili i u toj žurbi se uznojili. Kao da je svaki želio što prije reći: Gotovo je, ovdje je kraj!

Dvorana najednom postade vrlo široka i visoka. Dok jedni kreću u jednu stranu, drugi se zavlače iza nekog kamenja i izgleda kao da nalaze novi prolaz. Silazim za njima i na kraju niskog kanala, koji se zapravo podvlači pod gornju dvoranu, u nanosu blata konstatiрамo da se dalje više ne može. Znači u ovom dijelu je kraj. Kada smo se vratili u

dvoranu saznali smo da se i ona ne nastavlja dalje. Znači došli smo do kraja! Posjedali smo na kalcitne kaskade i odmarali se. Ugasili smo svjetla. U tami koja je bila oko nas crvenio se samo žar na cigaretama dvojice pušača. Tišinu i mrok ove podzemne šupljine čovjek je po prvi puta narušio. Kada po drugi put dođem u ovu dvoranu znam da neće biti više tako lijepa. Na blatnim blokovima i na kristalnom tlu bit će već mnogo ljudskih tragova.

Izložba inž. S. Božičevića »KROZ PEĆINE LIKE«

Nesvakidašnji događaj doživjeli su stanovnici Gospića u travnju o. g. Naime Muzej Like, PD »Visočica« i Dom JNA pod pokroviteljstvom Šumskog gospodarstva prirediše od 3—14. travnja izložbu fotografija »Kroz pećine Like« dipl. inž. Sreća Božičevića iz Zagreba, a u povodu 27. obljetnice oslobođenja Gospića. Pred prepunom izložbenom dvoranom predstavnik pokrovitelja Drago Budimlija otvorio je izložbu, veliko i ugodno iznenadenje za sve prisutne. Na oko pedeset panoa redaju se fotografije strastvenog i hrabrog istraživača što ih je snimio u svojim lutanjima i istraživanjima po ličkim pećinama.

Na svjetlo dana izbiše ljepote za koje nismo ni znali, o kojima pričamo kao o bajkama, ni ne slutimo za njih, a one su dio našeg tla na kojem stoljećima i njih branimo. Puna dva tijedna obilazili su posjetiocis neslućene ljepote svoje uže domaje. S jedne strane kolor nam otkriva jedva pojmljive nijanse boja za koje se može reći da pripadaju nekom drugom svijetu, a zatim različiti oblici dočaravaju nešto strano i nepoznato. I pitaju se posjetiocis otkuda hrabrost i otkuda oduševljenje autoru za ono što nam je ovdje prikazao.

I zapisaše:

»Izloženi fotosi upotpunjeni su dobro oda-branim izrekama i nazivima i omogućuju nam da se uživimo u ljepote naših pećina. Velika hvala istraživaču i umjetniku, koji nam pruži priliku da ih upoznamo.«

Miloš Korica

»Mi živimo slijepi u ljepotama prirode koja nas okružuje. Sreća da ima ljudi koji svojim talentom i upornošću nalaze za nas puteve iz tame u svjetlo.«

K. Posavec

»Mogu reći samo jedno — oduševljen sam.«

B. N.

»Autor ove izložbe može s pravom sebi reci: »Exegi monumentum aere perennius...« Mi mu na ovom zahvaljujemo.«

Ing. J. Kosović

Prevodeći i nastavljajući gornju misao, sjećajući se prvih stihova tridesete Horaci-jeve ode, usklknimo s oduševljenjem da je autor uistinu izgradio spomenik trajniji od mjeđi. To su potvrdili ushićeni posjetoci što su bez daha promatrati na fotosima igru svjetla i sjena, oblika i boja, ovjekovječenje prošlih tisućljeća u našim začuđenim zje-nama. I zato su još mnogo i mnogo pohvalnih riječi upisali u knjigu dojmova.

Prikazani motivi, najvećim dijelom iz Hor-vatove i Poljakove pećine, te iz Cerovačkih i drugih, kao da se otimaju da nam se što više zadrže u oku i privuku nas da po načetim stazama otvorimo javnosti nove vidike što pod našim nogama čekaju ovakav izlazak na svjetlo. Dvorane, stupovi, kaskade, hodnici, sige, pa opet sve iznova igraju u našim očima kao nestošni film nepoznatih čuda prirode, isto onakav okamenjen kao pred desetke tisuća godina, kada su ih promatrali naši davni preci čije tragove nalazimo i u ovim špiljama.

A samo ponegdje prelomljeni i pomaknuti tanki stalaktit govori o nenadanoj promjeni. Kao da je neočekivana zraka sunca prodrla u dubine i prepili ga svojim sjajem ili je nedokučivi stvaralač udario šakom po bregovi-ma, pa polomio sigu nezadovoljan možda njezinom nedovoljnom vitkošću.

Poslije otvaranja izložbe njen autor održao je predavanje o ličkim pećinama popraćeno kolor-dijapositivima oduševivši do kraja pri-sutne koji mu aplauzom odadoše zahvalnost za njegov dolazak u Gospic. Time ga ujedno obavezaše da uspješno nastavi svoje djelo i da njime ukleše u nas dio nove ljubavi za ovakve ljepote.

I rodi se ideja: planinari Gospića već planiraju kako da urede pristup do pećine u obližnjem selu Ostrovici i kako da je elektrificiraju. Pa za sve ono što nam prikaza autor još jednom velika mu hvala.

Ante Rukavina

Iz literature

NOVA »PENJAČKA TEHNIKA«

MIHELIČ-ŠKARJA: »HODANJE I PENJANJE U PLANINAMA«

Tine Mihelič — Tone Škarja: »Hoja in plezanje v gorah«, izdala Planinska založba pri Planinski zvezi Slovenije, Ljubljana 1972, broširano, džepni format, 177 stranica, 69 crteža od Danila Cedičnika, na slovenskem jeziku. Redakcija: France Maležič i suradnici. Razmnožavanje: Janez Pleško, Ljubljana. Cijena 20 dinara, kod većih narudžbi 20% popusta. Naručuje se kod PZS, Ljubljana, Dvoržakova 9.

Nedavno se neki slovenski planinarski recenzenti, pišući o jednoj novoj knjizi, požalio na siromaštvo slovenske planinarske literature. Na tom »siromaštvu« planinari iz ostalih republika u našoj zemlji mogu biti zavidni Slovencima. O tome najbolje svjedoči upravo ova rubrika u našem časopisu koja je naročito u posljednje vrijeme sve češće posvećena slovenskim planinarskim novitetima premda registrira samo dio tamo izšlih novih knjiga. Za ilustraciju, kad bismo svim novim slovenskim planinarskim knjigama, časopisima i geografskim kartama posvetili razmjerne toliko prostora koliko »Planinski vestnik« posvećuje prikazu »Naših planina«, tada bi ova rubrika zauzela prilično velik dio našeg časopisa ili, iskreno rečeno, u Sloveniji se godišnje štampa više planinarskih izdanja nego u čitavoj ostaloj Jugoslaviji za tri godine. Prema tome, siromaštvo na koje se žalio spomenuti recenzent samo je relativan pojam. Ovo su misli koje su se same nametnule kad je ovih dana stigla nova knjižica Planinske zvezde o penjačkoj tehnici.

Mihelič-Škarjina knjiga treća je po redu slovenska knjiga o istoj temi. Godine 1933. stampao je SPD »Plezalnu tehniku« Mire Marko Debelakove, a 1950. Fizkulturna zveza Slovenije Kerši-Belačevu »Plezalnu tehniku« (prevedena je na hrvatski pod naslovom »Penjačka tehniku« i odavna je već rasprodana). Nova se knjiga dakako znatno razlikuje od one štampane prije 4 odnosno 2 desetljeća, ona je odraz današnjeg stupnja alpinističkog razvoja pa, uz klasičnu penjačku abecedu, obraduje i suvremena dostignuća. Značajno je da je dobra trećina njenog obujma posvećena penjanju u ledu i snijegu. Nećemo se upuštati u detaljno razlaganje sadržaja, jer je knjiga koncipirana po uzoru na slična standardna djela. Istaknut ćemo na kraju samo to da su penjači u novom izdanju dobili penjački »vademecum«, naši alpinistički odsjeci penjački katekizam za svoje mlade članove, a alpinistički tečajevi neophodni udžbenik.

Ako neki od naših penjača i ne vlađa slovenskim jezikom, obilje ilustracija učinit će mu tekst posve razumljivim. Uostalom, time se samo nastavlja stara tradicija da naši penjači uče od Slovenaca. Ako netko možda sumnja u ovu tvrdnju, neka se podsjeti samo na penjačku terminologiju penjača izvan Slovenije (npr. naveza, krušljivo, imenica smjer u ženskom umjesto u muškom rodu itd) koja je dobrim dijelom slovenskog porijekla.

Dr. Željko Poljak

»ČITANJE KARATA I ORIJENTACIJA«

Petrović D. Aleksandar: »Čitanje karata i orijentacija«, izdavač Novinsko-izdavačko-propagandna ustanova »Partizan«, Beograd. Džepni format, broširano, 110 stranica, 60 ilustracija (crteža). Cijena 10 dinara. Naručuje se na adresi NIP »Partizan«, Beograd, Terazije 35 III.

Većina planinara se u svom radu susretala sa problemima orijentacije i čitanja karata.

Ova mala knjižica pomoći će svakom planinaru da riješi te probleme i lako savlada orijentaciju i čitanje karata. Naročito pomoći će pružiti onima koji se bave ili se žele baviti orientacijskim sportom, jer je literatura za tu oblast planinarstva vrlo rijetka te je postojala stvarna potreba za jednim ovakvim udžbenikom.

Knjižica će popuniti tu veliku prazninu sa punim uspjehom, ne samo zbog svoje relativno niske cijene već i zbog svoje dostupnosti. Pisana lakim stilom, razumljivim čak i nestručnjaku, ona može naći primjenu na svim planinarskim kursevima koji u svom programu sadrže bilo čitanje karata, bilo orijentaciju ili obje ove discipline.

Evo šta sam pisac kaže u predgovoru svog djela: »Ovaj priručnik je u prvom redu namijenjen planinarima i takmičarima, a napisan je tako da iz njega može svako, ko upotrebljava kartu, da nauči da je čita, da je pravilno koristi.«

U prvom dijelu knjige obraden je rad sa kartama. Tu je autor da opće pojmove kartografije (razmjer, predstavljanje reljefa, topografske znake, određivanje stajne tačke na karti, podjelu karata, vrste i drugo). Svi ovi pa i mnogi drugi pojmovi, obradeni su na takav način da zadovoljavaju potrebe u onih koji žele da ostvare vrhunske domete u orijentacijskom sportu.. U drugom dijelu obrađena je orijentacija, ta osnovna disciplina neophodna svakom planinaru i pojedinцу koji želi da se kreće u slobodnoj prirodi.

Tu je opisana i detaljno objašnjena (uz pomoć mnoštva slika) orijentacija uz pomoć tijela u svemiru (zvijezda, Sunca, Mjeseca), raznih znakova na zemljisku, drveću, zatim panjevi, sjenke, razne gradevine vjerskog karaktera (crkve, džamije) i sl.

Opširno je objašnjena orijentacija pomoću busole. Opisana su tri najvažnija tipa busole koji se susreću kod nas u prodaji i upotrebni.

Knjiga završava poglavljem o orijentaciji karte u prirodi (pomoću busole, objekata naznačenih na njoj itd).

Na kraju bih mogao samo da preporučim oву knjigu svakom planinaru jer će u njoj naći mnogo toga što će mu kad tada zatrebati u daljem radu.

Edhem Kovačević — Studeni

Prijenosni usponi

DESNI ŽLJEB U SJEVERNOJ BARIJERI BAĆIĆ KUKA NA VELEBITU (MI — ŠA SMJER)

Navez. Tihomir Mikulić (1949) i Dragan Šafar (1923), dana 4. 9. 1971.

Pristup. Od Baćić-dulibe u smjeru sjevero-zapada šumskom cesticom, te kod sredine druge serpentine (točno 14 km od odvojka kod Sušnja) napuštamo cesticu, te skrećemo kroz prorjeđenu visoku bukovu šumu u pravcu juga. Od cestice sve strmije i sve gušćom šumom do ispod barijere i ulaza u stijenu za oko 15 minuta.

Opis. Koso gore desno preko ispranih glatkih ploča s oskudnim oprimcima oko 20 m, te kod prvog okomitog skoka ravno gore oko 6–7 metara sa slabim hvatištim do police i njom desno oko 10 m do ulaza u žljebe. Desnom stranom žljebe gore, te preko previšnog kamena s desne strane oko 5 m trenjem na prvi zaglavljeni kamen u žljebu. Odavde lijevom bridom ravno gore do slabog stajališta i dalje preko izložene glatke okomite ploče (V0) oko 8 m do drugog zaglavljenog kamena u žljebu. Sa kamenom oštro škraptasto izbrazdanim okomitim kaminom, koji se pri vrhu suzuje, oko 5 m, te zatim oko oštrog glatkog brida bez oprimaka lijevo 2 m u malu udubinu ispod previše zaglavljene pukotine (ovdje je otrplikle polovica visine žljeba). Desno gore preko slabo izraženog nosa jašući i, lijevom rukom u pukotini zaglavljujući šaku, podići se oko 3 m do mesta gdje se može zabit klin, te uz upotrebu stremena preko previše ploče (V+0) nad zaglavljenu pukotinu oko 4 m i upirući se trenjem pomicati se udesno gore do žljeba (ekspomirano). Po njemu još oko 2 m gore do slabog osiguravalista. Odavde okomito gore

desnom stranom žljeba (oprezno radi razlomljenog kamenja) do poluosušenog grma i kroz razvedeniji dio žljeba gore oko 25 m, držeći se desne strane, do čvrsto zaglavljenog kamena, a odavde prijeći žljeb lijevo gore na malo sedlašće, gdje završava žljeb (dobro osiguravalista iza kamena gdje raste drvo). Od osiguravalista, gdje prestaju glavne teškoće, lijevo po lakši razvedenoj stijeni i grebenu na vrh sjeverne barijere oko 20 m (III⁰), te nastavkom grebena prema jugu preko 4 razvedena tornjica 2 D do malog platoa pod vrhom. Jarugom, a potom kosom pločom sa osrednjim oprimcima, na sam vrh.

Ocjena: III⁰ i IV⁰, sa dva mjesta V⁰, visina žljeba oko 100 m, dužina oko 120 m, visina barijere oko 150 m, a dužina cijelog smjera oko 250–300 m, vrijeme penjanja 2.30–3.00 h.

Primjedba. Ponavljačima je potrebno ponijeti što kralje i to kombinirane HV klinove, a uspon je ugodan, jer je smjer do izlaza iz žljeba stalno u hladovini.

Silaz. Spust sa vrha markiranom stazom do kamena sa KT, žigovima i upisnim knjigama. Odatle ili markiranom stazom daljnji silaz ili nekoliko metara uspona prema sjeveru do ždrijela između S. i j. skupine kukova (2 min.) i odatle kroz kuloar (prvih 10 m silaz preko dva zaglavljena kamena ili kod donjega kroz rupu po procjepu sličnom kaminu sa oskudnim oprimcima). Kuloar se ruši preko 300 m duboko prema Baćić-dulibi. Po slijepi dolje uz impozantni kameni obelisk visok oko 100 m.

Tihomir Mikulić

ZIMSKO OSVAJANJE BOBOTOVOG KUKA NA DURMITORU

Budući da je o zimskom usponu na najviši vrh Durmitora Bobotov kuk (2522 m), koji je 18. marta izvršio Danilo Knežević iz Pljevalja, došlo do polemike tko je po zimi bio prvi na tom vrhu, pokušao sam uz pomoć dra Željka Poljaka, Miloša Bojanovića i dra Ivana Stojanovića što bolje analizirati sve izvore s kojima raspolažem.

Kako po svemu izgleda prvi su po zimi stupili na Bobotov kuk članovi Akademске sekcije SPD iz Ljubljane Vlasto Kopač i Čene Malovrh i to 19. marta 1940. godine kao članovi ekspedicije Akademске sekcije koja je trajala od 10. do 30. marta, a bila potpomognuta od Saveza planinarskih društava Jugoslavije. U njoj su sudjelovali još Daro Dolar, Anton Dovjak, Bojimir Filipić i Čene Paderšić. Osim uspona na Bobotov kuk izveli su i više drugih uspona, što je sve opisano u Planinskom vestniku 1940. (str. 173. do 198), i ilustrirano s nešto fotografija i skica.

Kao što je vidljivo iz knjige »Durmitor — turistički vod« B. Gušića i B. Cerovića (Beograd 1938, str. 9), prvi registrirani zimski (skijaški) obilazak Durmitora izvela je skupina zagrebačkih skijaša 1933. godine, ali bez uspona na najviši vrh.

Drugi zimski uspon na Bobotov kuk izveli su članovi AO Beograd ing. Živojin Gradišar, dr Miodrag Trajković, Branko Mitratinović i dr Ivan Stojanović 16. februara 1953. Uspon se domaći ljudi iz Zabljaka vjerojatno još sjećaju, jer su četvrtoga dana (uspon su penjači izveli s tri bivaka) zbog ložih vremenskih prilika organizirali veću skupinu koju im je otišla u pomoć. O tome je donio vijest i radio Titograd.

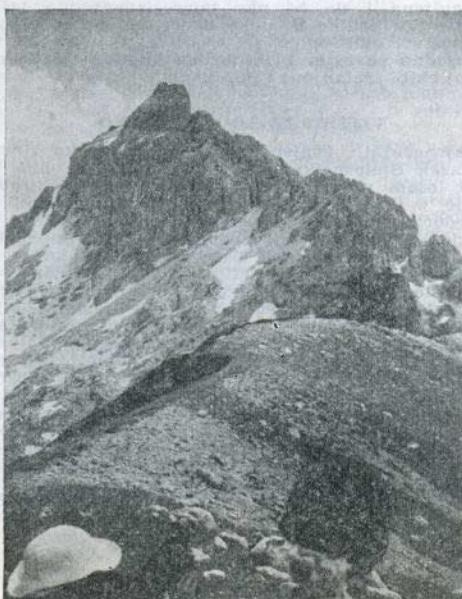
Treći zimski uspon su izveli ing. Gradišar, Maksimović, Ninoslav Kratki i dr Ivan Stojanović marta 1954. O tom usponu ima dosta fotodokumentacije, a s dijapo pozitivima su održali dosta predavanja. Uspon je potanko opisan u časopisu »Appalachia« (decembar 1955, str. 524), a kasnije je izvod izšao u Planinskem vestniku (1956, 218). Opširani opis o usponu u 1953. godini, a i druge vijesti, nalazi se u časopisu »Naš planine« (1953, 188—193, br. 7).

Kasnije je, izgleda organizirano još nekoliko zimskih uspona (1965. dr Rastko Stojanović, Ratko-Gaga Lučić i Kljajić...), o kojima nisam dobio preciznijih podataka. Ako tko raspolaže s točnijim podacima, molio bih da mi ih pošalje preko uredništva NP radi kompletiranja pregleda.

Franci Savenc, Ljubljana

Bezimeni vrh na Durmitoru

Foto: Prof dr I. Rubić

VIJESTI

IV. JUGOSLAVENSKA HIMALAJSKA EKSPEDICIJA KRENULA NA PUT

U utorak 15. kolovoza krenula je nakon jednogodišnjih priprema s ljubljanskog aerodroma na put u Nepal IV. jugoslavenska alpinistička himalajska ekspedicija. Cilj desetorice alpinista, jednog novinara i tri znanstvenika je himalajski vrh Makalu (8470 m), peti vrh u svijetu po visini. Od četiri alternativna vrha koja su Jugoslaveni morali predložiti, nepalska vlada je izabrala Makalu, premda bi našim penjačima više odgovarala Kangčendžunga ili Kangbačen (7902 m) koji je nakon neuspjelog pokušaja prije 7 godina ostao neosvojen i u neku ruku ostao "pitanje časti" za naše planinare. Ipak, uspon na Makalu, ukoliko uspije, bit će najveći domet jugoslavenskog planinarstva dosada jer su naši himalači ranije dosegli visinu od 7937 metara (Anapurna II 1969. godine).

Glavna baza ekspedicije bit će na visini od 4800 metara. Predviđeno je da se tri tone opreme spusti padobranom u blizinu baze kako bi se ubrzao rad ekspedicije i smanjila potreba za nosačima. Ako taj naum uspije, bit će to prvi slučaj u povijesti alpinizma da se oprema u bazu dopremre iz zraka.

Naša četvrta ekspedicija iskoristit će postmonsunsko razdoblje lijepog vremena, za razliku od dosadašnjih koje su bile organizirane u proljeće. Prednost postmonsunskega razdoblja je stabilnije vrijeme, a nedostatak su niže temperature (na visini od 7500 m prosječno minus 42). U glavnoj bazi ekspedicija će boraviti oko mjesec dana, do nje će biti potrebno 1–3 tjedna pješačenja, a povratak se predviđa tek u studenom ove godine. Do sada su vrh Makalu osvojile tri ekspedicije, dvije francuske i jedna japanska, ali sve tri u proljetnom razdoblju.

Voda ekspedicije je 38-godišnji dizajner ljubljanske Avtomontaže, iškusi himalačac Aleš Kunaver, a članovi su Matija Malečić, Franci Stupnik, dr Borut Pirc, Stane Belak i novinar Zoran Jerin iz Ljubljane, Janez Brojan iz Jesenice, Janko Ažman iz Mojstrane, Marjan Manfred iz Bohinjske Bele, Danilo Cedilnik iz Sentvida i Janez Kunstelj iz Vrhnikе, dokle sami slovenski penjači. S njima su i trojica znanstvenika — botaničar dr Tone Wrauber, geograf dr Jurij Kunaver i ornitolog dr Janez Gregori.

Prije odlaska voda ekspedicije je izjavio: »Makalu je za sve nas velika kušnja i svi osjećamo respekt prema tom pothvatu. Ali, vjerujemo u uspjeh. Kad ne bismo vjerovali, ne bismo ni isli na put. Cini mi se, osim toga, da je ekipa vrlo dobro sastavljena i da bi nas samo izvanredno teške vremenske prilike ili neke nepredviđene poteškoće mogle zaustaviti.«

Zajedno sa svim planinarima Jugoslavije želimo našoj ekipi sretan put i pun uspjeh.

(Z. P.)

VIJESTI IZ AO »SARAJEVO«

Najznačajniji uspjeh članova je svakako zimski obilazak Bjelašničke transverzale koju su obišli po vrio lošem vremenu za svega tri dana Zahirović, Gafic i Sišić. Od penjačkih uspona izvedenih su slijedeći: u martu sjeverni brid Osobca (Sišić i M. Rakić, 11 sati) i sjeveroistočni brid Lupoglavu (Zahirović, Crnogorac, Taševac i Raštegorac); u aprilu zimski uspon u Cetini na Prenju dužine 1400 m (Sišić, Žalica i B. Rakić), s jednim bivakom; u maju Kosi kamen u Pesti-brdu na Čvrsnici (Zahirović i Crnogorac) i prvenstvena varijanta u Centralnom dijelu Velikog kotla na Bjelašnici (Žalica i Taševac); u junu jedan smjer u Veleži (Gafic i Žalica) i kamen u Obliku na Treskavici (Sišić i Mulahusić). Osim toga ponovljeni su brojni smjerovi na Romaniji, Prenju, Treskavici, Magliću i drugim planinama, i organizirano nekoliko izletova. U septembru AO »Sarajevo« planinari penjački logor u Veleži koji će biti otvoren i ostalim alpinistima.

S. Z.

RAD REGIONALNOG SAVJETA U ZENICI

U 1970. godini osnovan je Regionalni savjet planinarskih društava Zenice koji sačinjava 10 članova Upravnih odbora i to iz PD »Tajan«, Ceranić Miroslav, predsjednik savjeta, Bajramović Hidajet i Serdarević Munir; iz PD »Tvrtkovac« Filder Ivan, potpredsjednik savjeta i Konjovid Tomo; iz PD »Zeljezara« Sapina Jure, dipl. ing., Bajramašić Zulfo, Arnavutović Hasan, Hodžić Abdulah i Popović Mirko, sekretar savjeta.

Savjet je u protekloj godini održao 5 sjednica na kojima je razmatrao pitanja od zajedničkog interesa za sva tri društva, a kao najvažnija bila su

— koordiniranje zajedničkog rada svih komisija pri Upravnim odborima,

— organizovanje zajedničkih manifestacija, kao izleta, marševa, sijela, orijentacionih takmičenja i drugo,

— školovanje kadrova za Stanicu Gorske službe spasavanja

— osnivanje Stanice Gorske službe

— finansiranje i održavanje planinarskih objekata,

— primjena kućnog reda u planinarskim domovima,

— nabavka opreme za Stanicu GSS i druga pitanja.

Rad Regionalnog savjeta u protekloj godini pokazao se kao veoma nužan i potreban radi preuzimanja zajedničkih akcija od interesa za planinarsku organizaciju. Rad ovog tijela treba i dalje organizaciono i kadrovski jačati i usavršavati, jer ove godine planinare Zenice očekuje niz marševa, orijentacionih takmičenja, kurseva i značajnih akcija na saveznom nivou kao napr. učešće planinara Zeljezare na susretu »Bratstvo-Jedinstvo« u Sloveniji te organizacija orijentacionog takmičenja planinari u Zeljezaru, čiji su domaćin naši planinari.

Abdulah Hodžić

SPOMEN-PLOČA IVI GROPUZZU NA MOJSTROVCI

U povodu godišnjice smrti tragično preminulog riječkog alpiniste ing. Ive Gropuzzu, koji se pri silazu s vrha Mojstrovke smrtno unesrećio, planinarsko društvo »Platak« iz Rijeke postavilo je 16. srpnja spomen-ploču na mjestu tragedije. Komemoraciju koja je tom prilikom održana prisutstvovao je veliki broj riječkih planinara, prijatelja i drugova pokojnika. S pjetetom su u svojim govorima osvježili uspomenu na vrlog planinara predsjednik OPS Rijeka, Stanko Vičić, potpredsjednik PSH dr. Željko Poljak i predstavnik radne organizacije u kojoj je pokojnik radio dugi niz godina. Tri puna autobusa riječkih planinara koji su tog dana stigli na Vršić kao i niz vjenaca i buketova cvijeća najbolje su pokazali koliko je nezaboravni pokojnik svojim vrlinama stekao ugleda i poštovanja među svojih sugrađanima.

TEŠKA NESREĆA NA TRIGLAVU

U subotu 29. srpnja dogodila se na Triglavu nesreća, dosada najveća u planinarskoj povijesti Triglava. Na grebenu između Velikog i Malog Triglava, na povratku od Aljaževog stolpa, u iznenadnom nevremenu smrtno su stradalica četiri mlada planinara: Marjan Rakovec (17 godina) i Roman Avguštin (18) iz Zgornje Dobrave, Jože Ješe (19) iz Srednje Dobrave i Janez Krč (17) iz Kranja. Teško su ozlijedeni Janez Zumber (27) iz Bleda i Mary Isabel Wayhorne (17) iz Beverlyja u Velikoj Britaniji, a lako je ozlijedeno još četiri planinara. Nesreću su izazvale munje koje su planinare zahvatile u toku nevremena. Ozlijedjenima su prvi pritekli u pomoć jesenički planinari koji su se u to vrijeme nalazili u obližnjem domu na Kredecici. Teško ozlijdenih dvoje planinara prenijeli su spasavaoci do Zgornje Krme, odakle su helikopterom prebačeni ko Kovinarske koče. Tu su ih dočekala sanitetska kola i prevezla u jeseničku

bolnicu na dalje liječenje. Prema izjavama očevi-daca izgleda da se nesreća nije mogla izbjegi jer je nevrijeme nastupilo naglo. Ipak, iksusni planinari, koji su se u trenutku nevremena našli na najvišem vrhu Jugoslavije, nisu pokušavali sici, nego su se sklonili u blizini vrha. Postradali planinari nalazili su se na samom grebenu i u neku ruku postali »munjovodi«. Ova teška nesreća mladih planinara, na samom početku planinarskog staža, tužno je odjeknula među svim našim planinarnicima, naročito kad je naknadno objavljena vi-jest da je u bolnici preminuo i peti planinar, Janez Zumber. (Z. P.)

OSNOVANO DRUŠTVO U BROD MORAVICAMA

Dana 31. svibnja osnovano je u Brod Moravicama, u Gorskom kotaru, planinarsko društvo »Vršak«. Na osnivačkoj skupštini, koju je sazavio inicijativni odbor u sastavu: Tomislav Piršl, Boris Golik, Slavica Jurković, Nada Crnković i Željko Arbanas, bilo je prisutno 25 građana. U ime Planinarskog saveza Hrvatske na osnivačkoj skupštini je sudjelovao predsjednik Božo Skerl koji je obećao punu podršku Saveza novom društvu. Za predsjednika je jednoglasno izabran Boris Golik, afirmirani planinar, koji je za vrijeme studija u Zagrebu bio član PDS »Velebit«. Osnivanje novog društva pozdravljamo s velikim zadovoljstvom, jer je mreža planinarskih organizacija u našem najljep-šem planinskom kraju, Gorskom kotaru, do sada bila vrlo slaba i neefikasnja.

SASTANAK SOFK-e BIH SA JNA NA REPUBLIČKOM NIVOU

Savez organizacija za fizičku kulturu BiH organizovao je u Zenici 29. juna o. g. sastanak, a predmet sastanka je bio program saradnje između Saveza organizacija za fizičku kulturu i Komande sarajevske armije. Na sastanku su bili predstavnici udruženih saveza: planinarski, smučarski, streljački, atletski, plivački, partizan, karate i dudo, a ispred Armije prisustvovali su svi komandanti garnizona iz SR BiH.

U toku sastanka konstatovano je da je u proteklom periodu postojala saradnja između jedinica sarajevske armije i sportskih organizacija na teritoriji SR BiH, ali ne u tolikoj mjeri da bismo bili zadovoljni. Ta saradnja bila je nedovoljno sinhronizovana, parcialna i nedovoljno programski obrađena, što je imalo za posljedicu sužavanja aktivnosti. Citava zajednička aktivnost je imala više manifestacioni karakter, a ogledala se u susretima pojedinaca i ekipa povodom raznih jubileja i praznika kao što su Dan mladosti, Dan republike, Dan armije itd. Takoder je konstatovano da je veoma mali broj aktivnih starješina angažovan u radu sportskih organizacija. Osim ovih, u toku diskusije izneseni su još i ostali nedostaci saradnje, pa je također konstatovano da je sazivanje današnjeg sastanka upravo dobro došlo da se razmotre sve nejasnoće i mogućnosti za što užu saradnju, i da bi trebalo ovakvih i sličnih sastanaka održavati što češće. S obzirom da je na sastanku bilo predstavnika svih sportskih saveza, a da njihova diskusija nema dodirnih tačaka sa planinartvom, iz tih se razloga ta diskusija ovdje ne iznosi. Prijedlozi predstavnika planinarskoga bili su konkretni, a sastojali su se u slijedećem. Prvo, da se saradnja sa planinarskim društvima proširi pored već konstatovanih manifestacija i na programe alpinizma, speleologije, orientacije u planini, gajenja tradicije NOB-a i sl. Nadalje je predloženo da se povežemo u pogledu obavljanja na kadrovima koji su sposobljeni za razne specijalnosti kako bi u civilu mogli djelovati kao instruktori, predavači i organizatori tih specijalnosti. Takoder je predloženo da Armija, prije nego će predati na prodaju nepotrebnu opremu, prethodno ponudi planinarskim organizacijama (skije, dereze, cepini, busole, užad, ranci itd.) da je otkupe. Ova oprema dobro bi došla kao pomagala u obuci mladim planinarama.

Dogovoren je da se u buduću svi planovi rada dostavljaju garnizonima i komandama JNA, a takoder i oni svoje planove kako bi mogli uskladiti i učestvovati u njihovoj realizaciji. Nakon iscrpne diskusije dogovoren je da se formira jedna

komisija na nivou SOFK-e i Komande sarajevske armije i da ta komisija uz saradnju svih saveza izradi koncepcije saradnje koja bi bila obavezna za sve učesnike ovoga sastanka.

Josip Bačić

TEMATSKA KONFERENCIJA O PLANINARSKIM OBJEKTIMA U BIH

Izvršavajući zadatke IX redovne skupštine Planinarskog saveza SR BiH predsjedništvo je organizovalo tematsku konferenciju o planinarskim objektima. Konferencija je održana 23. i 24. juna o. g. u turističkom objektu »Babanovac« na Vlašiću.

Da bi dvorana u kojoj se održavao sastanak imala planinarski karakter drugi Uzeir Beširović je priredio izložbu planinarske fotografije iz svoje bogate zbirke.

Osim delegata planinarskih društava bili su prisutni gosti iz Turističkog saveza, sindikata, Privredne komore, Republičkog sekretarijata za industriju i trgovinu i dva delegata iz Planinarskog saveza Slovenije.

Za ovaj sastanak priredili su pismene materijale slijedeći drugovi:

Šefko Hadžalić, predsjednik Planinarskog saveza BiH:

- pregled planinarskih objekata u 1970. g. prema nadmorskoj visini i broju ležaja;
- informacija o vodiču po planinarskim objektima;

Esad Hasanbašić, viši stručni savjetnik Privredne komore:

- uloga planinarskih smještajnih kapaciteta u malom turizmu i razvijanju stacionarnog turizma;

Ekrem Gacić, mr., potpredsjednik Planinarskog saveza BiH:

- osnovna problematika planinarskih objekata;
- sadržaj planinarsko-turističke djelatnosti;
- šta treba da sadrži izvještaj dežurnog u planinarskom objektu;

Drago Božija, dipl. ecc., potpredsjednik Gradskog planinarskog saveza i načelnik stanice GSS Sarajevo:

- planinarski objekat kao mjesto za organizovanje planinarskih aktivnosti;
- planinarski objekat kao obavještajna tačka GSS i minimum snabdjevenosti za slučajevе preventive i spasavanja u planini;

Josip Bačić, potpredsjednik nadzornog odbora Saveza:

- okvirni pravilnik o finansijskom, knjigovodstvenom i materijalnom poslovanju Saveza i planinarskih organizacija;
- uputstvo o finansijskom i materijalnom poslovanju planinarskih organizacija;

— kontni plan s uputstvom za primjenu kontnog plana u planinarskim organizacijama;

Miroslav Miličević, potpredsjednik Planinarskog saveza BiH:

- suvenir u planinarskoj organizaciji;
- Pretsјedništvo je umnožilo nekoliko raznih primjeraka kućnog reda u planinarskim objektima i izvoda iz Zakona o fizičkoj kulturi SR BiH koji se odnose na objekte.

S navedenim drugovima, autori pismenih materijala, na sastanku su usmeno nadopunili svoje referate i time stvorili atmosferu za diskusiju.

S obzirom da se sva planinarska društva nalaze u teškoj situaciji oko održavanja planinarskih objekata, to su njihovi delegati vrlo živo učestvovali u diskusiji. Takoder gosti ovoga sastanka, predstavnici turističkih organizacija, sindikata i Komore svojom su diskusijom pridonijeli, da se vidi, kako te organizacije gledaju na planinarstvo i kako bi se po njihovom mišljenju trebala postaviti planinarska društva i Savez u sadašnjoj situaciji.

Iz predloženih zaključaka može se uglavnom sagledati kako se diskusija odvijala i šta treba da učine planinarska društva i Savez.

Jedan bitan zadatak treba postaviti da se planinarski objekti smatraju fiskulturnim objektima i da se osiguraju sredstva za njihovo održavanje po propisima Zakona o fizičkoj kulturi SR BiH.

Prema diskusiji predstavnika ostalih društvenih organizacija, pružena bi bila pomoć odnosno podrška Savezu pod uslovom da Planinarski savez uz pomoć društva izvršiti kategorizaciju planinar-

skih objekata. Ta kategorizacija svodila bi se uglavnom na to da se konstataže koji planinarski objekti mogu služiti u turističke i rekreacione svrhe, koji za čisto planinarske potrebe kao što su manji objekti i skloništa potrební za visokogorsko planinarenje, alpinizam itd., i koji objekti nisu potrebni planinarskoj organizaciji. Suggerisano je da se o svima objektima prethodno konzultuje i eventualno dobije podrška od teritorijalne narodne odbrane. Prema tome, one objekte koji bi bili proglašeni nepotrebnim, mogu planinarska društva, ako žele, i dalje zadržati, ali u tom slučaju morala bi sama da se brinu za njihovo održavanje ili da ih napuste, odnosno prodaju.

Ovi drugovi iznijeli su mišljenje da planinarstvo živi anonimno odnosno da su se društva i Savez zatvorili u sebe same i da bi trebali radi bolje afirmacije da se organizaciono povežu sa Turističkim savezom. Komorom, Ferijalnim savezom, Savezom izviđača itd.

Interesantno je bilo na kraju izlaganje delegata Planinarskog saveza Slovenije, koji je prisutne upoznao kako su ova pitanja regulisana u Sloveniji, pa je iza njegovog izlaganja predložen zaključak da se po uzoru na situaciju u Sloveniji oporezjuj planinarska društva koja nemaju planinarske objekte u vidu doprinosa u korist društava koja imaju objekte, a ovo iz razloga što članovi ovih društava također koriste planinarske objekte.

Za vrijeme pauze drug Uzeir Beširović pokazao je putem dijapositiva planinarske objekte u BiH kao i interesante kuće u bosanskom stilu, a i kolibe u kojima često puta planinari nadu sklonište.

Poslije ovoga sastanka svakako predstoji veliki posao planinarskom Savezu i društvima oko izrade elaborata kojim bi se izborili za finansiranje planinarskih objekata.

Josip Bačić

Tovarna avtomobilov in motorjev Maribor

POGONSKA JEDINICA REMONT I SERVIS »TAM«

NOVI SAD

Rumenački put br. 2

Ova pogonska jedinica poseduje moderno motorsko odeljenje za industrijski remont motora na bazi zamene, čiji je kapacitet 1200 komada industrijski remontovanih motora godišnje.

Možete ih kupiti u svim prodavnicama TAM-a u

SARAJEVU
ZAGREBU
BEOGRADU

Pored industrijskog remonta motora obavljamo i sve ostale popravke na vozilima TAM-ove proizvodnje. Na industrijski remontovane motore i za generalne popravke vozila dobijete garanciju kao za fabričke nove motore i vozila.

Planinari!

Posebni odjeli sport-opreme
u robnim kućama NAMA
nude Vam opremu
i prikladnu odjeću:

NAPRTNJAČE

**TORBE DOMAČE I UVÖZNE
PLINSKA KUHALA I GRIJALICE
TERMOS-BOCE ZA PIĆE I HRANU
TURISTIČKE KUTIJE**

KOŠULJE

HLAČE

VJETROVKE

KAPE

ČARAPE

I JOŠ MNOGO TOGA...

Odaberite robu u najširem assortimanu, uz
non-stop radno vrijeme, specijalne kredite i
besplatnu dostavu u kuću.

ROBNE KUĆE

nama

ZAGREB

ŠTEDIŠE

SIMBOL SIGURNOSTI VAŠEG NOVCA

POVEĆAJTE VRIJEDNOST SVOG NOVCA
— ŠTEDNJOM KOD JUGOBANKE

KAMATE OD 7,5 posto do 10 posto godišnje

LUTRIJSKA ŠTEDNJA

BESPLATNO OSIGURANJE

POVOLJNI KREDITI

Za sve obavijesti obratite se na adresu

JUGOBANKA-ZAGREB

Jurišićeva 22

Tel. 446-022